

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XII ■ Nr. 1 (122) ■ Ianuarie 2021

Monumentul eroilor din Valea Iaşului-Argeş

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

The future is here!

Gheorghe PĂUN

Păstrez titlul în engleză, se va vedea imediat că e mai bine aşa. Exclamaţia este rostită la finalul unui filmuleţ pe care l-am urmărit pe internet, la sugestia unui amic uimit/contrariat de progresele IA (inteligenţei artificiale). Pe scurt, o entitate umană aparent de gen feminin (precauţia mea ostentativă are legătură şi cu engleza titlului) prezintă în faţa unei săli arhipline propria-i hologramă, ba chiar una vorbind în japoneză, dar cu amprenta vocală atent copiată după cea a protagonistei, care nu ştie deloc japoneză. Se făcea reclamă unei firme de IA şi realizărilor ei, nu ştiu dacă totul era real sau filmuleţul era şi puţin… film, detaliul important este că, după prezentare, entitatea anunţă victorioasă că *the future is here!* Afirmaţia stă perfect în consens cu cea a lui Marshall McLuhan, din 1967, care şi el striga: „Timpul s-a sfârşit, spaţiul a dispărut, bine aţi venit în Satul Global!” Povestea cu *satul* nu ne interesează aici, reţinem doar… dispariţia timpului. La auzul veştii-concluzie, sala despre care vorbeam a izbucnit în aplauze. Entuziasm. Feţe larg zâmbitoare.

Contaminat probabil de septuagenarita abia contractată, poate şi pentru că nu eram în mulţime, ci singur în faţa ecranului, mărturisesc că am avut un moment de panică. Bun, *the future is here,* dar viitorul unde mai este?! Formulare mai explicită: mai e ceva acolo unde noi ştim că ar trebui să fie viitorul? Deduc că nu, presimt că nu…

Mă joc aici puţin cu vorbele, dar nu vreau decât să vă fac mai circumspecţi în privinţa afirmaţiilor de acest gen. Trecând puţin din panica mea şi spre cititor…

Lumea se grăbeşte, planeta se grăbeşte, timpul s-a accelerat, ziua s-a scurtat – auzim des formulări de genul acesta, unele metaforice, *literare* ca să spun aşa, dar sunt şi destui pământeni care le iau *literal*, ba chiar cu argumente, uneori ezoterice, alteori cu formulări *scientofile* (inventez termenul, pentru că nu vreau să spun „ştiinţifice”). Într-un interviu vechi, mă grăbeam să afirm că ideea contractării timpului este o „bazaconie gazetărească”. O spun şi acum (dacă *totul,* de la reacţiile din eprubetă la procesele din celule şi până la fenomenele astronomice, s-a accelerat, atunci nu avem *observator* pentru accelerare, deci ea nu există…), dar mai cu jumătate de gură, nu doar pentru că am parcurs serialul din revistă al vechiului amic Dan D. Farcaş, ci pur şi simplu pentru că nu mai vreau să fiu sigur de nimic. Iar aici am şi interes să plec de la premisa că timpul, cel puţin psihologic, s-a accelerat.

Altă formulare: numărul de evenimente pe unitatea de timp a crescut continuu, la nivel planetar, deci şi individual. Asta chiar e o realitate. Să nu uităm că istoria omenirii are vreo 12.000 mii de ani, dar în ultimele două secole şi jumătate s-au înghesuit patru Revoluţii Industrial-Ştiinţifice. O trăim pe a

patra, fac previziunea că din aceasta… nu vom mai ieşi: *va fi perpetuă!* Şi ne va lăsa fără viitor, aşa cum se spunea în filmuleţul amintit în primul paragraf.

Alte simptome: credinţa fără discernământ în progres, progresul-mantră, scop în sine (dar fără de care, ne-o spune şi Y.N. Harari, societatea bazată pe consum şi pe bani din viitor nu poate funcţiona), schimbarea de dragul schimbării, din artă până în politică, cele două (progresul şi schimbarea) manifestate practic într-o frenezie păguboasă a *acţiunii,* în dauna *gândirii,* a *reflecţiei.* Vorbeam deunăzi despre capcana convingerii că „Paradisul e dincolo”. În spaţiu, în timp, adaug: şi pe „eşichierul politic”. Tipică acţiune de dragul acţiunii, croitori păguboşi care mai întâi taie şi abia apoi măsoară. Pentru că „omul nou” se grăbeşte, nu are timp, viitorul vine peste el.

Trec la o diversiune matematică, una foarte sugestivă. Să ne imaginăm o funcţie care să exprime numărul evenimentelor pe unitatea de timp, cu evenimentele (termen de maximă generalitate) acumulându-se accelerat, exponenţial, cum se spune/percepe în mod curent. Vă propun o funcţie de tipul $1/(t-2064)^2$, mai simplă decât una exponenţială. Ideea este că, atunci când numitorul se apropie de zero, valoarea funcţiei creşte nelimitat, ajungând infinită atunci când numitorul este zero. În formula aleasă, acest lucru se întâmplă atunci când… va fi *sfârşitul lumii* cel calculat de Newton, adică în anul 2064. Nu glumesc, Newton chiar a avut asemenea preocupări. Imaginaţi-vă graficul funcţiei. De la „începutul timpului” până aproape de zilele noastre, creşte lent, prin apropierea „podelei”, dar cu cât se apropie de 2064, cu atât creşte mai cu spor, luând-o în sus în apropierea verticalei momentului 2064, tinzând să devină tangentă acesteia „înspre infinit”. Un număr infinit de evenimente poate însemna „toate evenimentele”. Funcţia „se rupe”, ajunge „în cer”, apoi, simetric faţă de verticala lui 2064, coboară, mai întâi rapid, apoi din ce în ce mai lent, spre orizontală, spre un „timp care are răbdare”, spre zero…

Pentru un interval de timp infinitezimal de scurt, istoria se opreşte, viitorul dispare – un fel de Big Crunch, urmat (cine să evalueze după cât timp, dacă, pentru *timpul acela,* nu e „lume priceputǎ şi nici minte s-o priceapă”?!) de un Big Bang restaurator de lume…

Dacă luăm lucrurile în serios, alunecarea în matematică ne poate speria… ne rămâne salvarea lumii prin frumos, prin credinţă şi iubire… Până nu ne apropiem prea mult de scadenţa anunţată de Newton…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Locke, filosoful englez care, cu un spirit de critică neobişnuit pe vremea lui, a analizat cugetarea omenească în elementele ei oarecum ne dă în câteva şiruri o descriere exactă a manierei de-a cugeta şi de-a se purta a partidelor, fie politice, fie religioase, încât din citirea acelor şiruri cineva vede bine ce rol cu desăvârşire secundar joacă aşa-numitele principii în viaţa partidelor.

Iată ce zice scriitorul englez:

Oricât de mare ar fi zgomotul ce se face în lume asupra erorilor sau opiniilor, totuşi trebuie să fiu atât de drept cu omenirea şi să constat că cei pătrunşi de erori şi de opinii false nu sunt atât de numeroşi precum ar crede cineva la întâia vedere. Nu doar c-ar fi cunoscând adevărul, ci pentru că în privirea acelor doctrine, cu care-şi fac de lucru sie şi altora, ei în realitate nu au nicio părere şi nicio opinie. Dacă am catehiza puţin partea cea mai numeroasă a coreligionarilor celor mai multe secte din lume, am găsi că, în privirea lucrurilor pentru care ei s-aprind atât de tare, nu au nicio părere, ba vom vedea că n-avem nicio cauză de-a crede că ei ar fi admis o părere oarecare în urma unei cercetări a raţiunilor ei sau a unei aparenţe de adevăr. Ei sunt hotărâţi de-a ţinea morţiş la partidul la care i-a angajat creşterea sau interesul lor şi, asemenea soldatului de rând în război, îşi manifestă curajul şi zelul după comanda şefilor, fără de-a examina sau a cunoaşte măcar lucrul pentru care se luptă. Când viaţa de toate zilele a unui om ne dovedeşte că nu prea ţine seamă cu seriozitate de religie, cum şi de unde am avea dreptul de-a deduce că-şi va sfărâma capul cu postulatele bisericii şi va cerceta cuvintele pro şi contra a doctrinei cutăreia sau cutăreia pentru care se luptă? Lui i-ajunge dacă, ascultător capilor lui, are mâna şi limba pururea gata pentru a sprijini cauza comună, pentru a se recomanda în ochii acelora care pot să-i procure consideraţia, înaintare şi protecţie în societate. Astfel oamenii se fac mărturisitorii şi anteluptătorii unor opinii de care n-au fost niciodată convinşi, ai căror prozeliţi nu au fost nicicând; ba care poate nici nu le-a umblat vreodată prin cap. Aşadar, deşi nu se poate zice că numărul opiniilor neverosimile sau eronate e mai mic în lume decum se arată în adevăr, totuşi e sigur că sunt cu mult mai puţini aceia care se ţin în realitate de ele şi greşesc, crezându-le adevărate, decum avem obiceiul a ne închipui. (…)

Dacă dar ne-ar întreba cineva care sunt progresele realizate prin fiinţa roşilor la putere, am răspunde: Înmulţirea funcţiilor publice, imposibilitatea din ce în ce mai mare de a-şi câştiga subzistenţa independent de bugetul statului, dependenţa din ce în ce mai mare a claselor conducătoare de puterea centrală şi de oamenii ce-o ţin în mână. Dacă guvernul ar şti să ne înţeleagă, i-am repeta sfatul pe care Montalembert îl dădea odinioară oamenilor de stat din Anglia:

Acest sistem creează o armată de muritori de foame, capabili de orice descreierare, când cred că prin aceasta se va astâmpăra apetitul lor şi apţi pentru actele cele mai de rând şi mai înjositoare, îndată ce foamea le-a fost astâmpărată. O naţiune de vânători de funcţii e cea mai înjosită din toate naţiunile; nu există umilire în lume pe care să nu fie-n stare s-o suporte. (*Timpul,* 6 iulie 1882)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

De la 1866 până azi se manifestă existenţa unei generaţii noi, care-a învăţat incomparabil mai mult decât cea veche şi pentru care existenţa acelei adunături ignorante şi străine ce guvernează ţara e un adevărat scandal.

E aproape de neînţeles cum într-o ţară în care există în realitate şi cultură adevărată, deşi într-o măsură mult mai mică, unde există o sumă de capete de-o inteligenţă luminată şi solid disciplinate, tocmai acestea să fie aproape cu totul înlăturate din avanscena vieţii publice, pentru ca pe ea să se desfăşoare comedia bizară a unui guvern şi a unui partid dominant ai cărui membri în genere abia ştiu scrie şi citi. E curios a vedea directori de bancă care n-au decât abecedarul şi care, prin ignoranţa lor în materie de finanţe, au prefăcut acest institut de-o înaltă însemnătate pentru creditul şi munca naţională într-un institut de joc de bursă şi de speculaţiune. E curios asemenea a vedea administrându-se Domeniile, al căror capital fix reprezintă miliarde, de oameni care n-au nici cunoştinţe tehnice şi care, după un tipic cenuşăreac cu totul netrebnic, dirijează în acelaşi mod primitiv de acum 250 de ani exploatarea unor averi imense. Dacă acestea s-ar fi exploatat în mod raţional, de mult ar fi servit de model ţării întregi, ar fi ridicat nivelul intelectual al cultivatorilor, s-ar fi regenerat şi îmbunătăţit rasa vitelor de muncă, s-ar fi ajuns la eliberarea claselor muncitoare de sub robia sistemului învechit şi greu de cultură.

E curios asemenea a vedea pe-un plagiator de-o rară şi demult dovedită ignoranţă administrând instrucţiunea şi biserica naţională. De aci se văzu bunăoară trimiţându-se un Pantazi Ghica, acea chintesenţă de crapulozitate şi de neştiinţă, să viziteze mănăstirile pentru a face dări de seamă asupra istoriei şi asupra valorii arhitectonice a monumentelor şi cu aceasta s-au început misiunile ştiinţifice şi literare, continuate de d-alde Fundescu, Macedonski, Pătărlăgeanu ş.a. Se pare deci că ministrul acesta al imoralităţii publice a însărcinat anume tot ce era mai ignorant şi mai pornograf în ţară cu cercetarea monumentelor bisericeşti, cu vizitarea congreselor literare şi institutelor şcolare.

E invederat că asemenea lucruri ar fi absolut cu neputinţă din momentul în care partidul roşu, sprijinul de căpetenie al neştiinţei şi imoralităţii, s-ar dizolva; precum e pe de altă parte invederat că această disoluţiune s-ar fi întâmplat demult dacă între capii acestui partid n-ar fi existat această lungă solidaritate sau, mai bine zis, lungă complicitate. (*Timpul,* 28 iulie 1882)

O distincţie pentru revista Curtea de la Argeş

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Schimbarea la faţă a Europei (II)

Modelul spiritual european şi ciocnirea civilizaţiilor

Horia BĂDESCU

În 1994, odată cu intrarea în diplomaţie, ceea ce presupunea o mai apropiată şi apropriată evaluare a contextului politic internaţional, mi-a devenit şi mai clar că acest construct european – care era vechea Uniune Europeană, pe cale de a deveni noua Uniune lărgită – avea grave erori de concepţie şi că, aspirând la o structură continentală coerentă în plan economic, politic şi cultural, expresie a unei anumite civilizaţii, se dezvolta tot pe principiile nucleului formator, al *pieţei comune europene,* că rămânea, şi rămâne încă, doar o Europă a negustorilor.

Îmi era clar, aşa cum aveam să scriu cinci ani mai târziu în *Globalizare şi identitate – Schiţă asupra unei posibile strategii a diplomaţiei culturale în procesul de integrare europeană a României,* idei reluate *in extenso* în articolul *În numele omului* din 2015: „E de domeniul evidenţei faptul că nicio construcţie politică nu are sens fără conştiinţa apartenenţei la ceva profund, la ceva ce aparţine fiecăruia şi tuturor. Iar fără o comuniune spirituală, nicio uniune politică nu are şanse reale. Fără a găsi acele valori de civilizaţie, acele valori culturale care constituie fondul comun şi care pot estompa tensiunile născute de alteritate, orice proiect de integrare riscă să explodeze sub presiunea acestora, mentalul dovedindu-se totdeauna predominant faţă de factorul politic şi chiar de cel economic.

Orice ordine socială, orice sistem sau construcţie politică se bazează în realitate pe argumente de morală socială, adică pe valori care aparţin unui mod de a fi, rod al unei culturi, al unei civilizaţii. Construcţia noii Europe nu face excepţie de la aceasta. Dacă vrea să supravieţuiască, Uniunea Europeană este obligată să pună accentul pe matricea sa culturală, din care se poate constitui suportul său real: conştiinţa europenismului, identitatea sa în bogăţia diferenţelor. «Căci ştim unde suntem doar atunci când ştim ceea ce suntem.»

Dacă este adevărat că «a căuta să defineşti Europa înseamnă a o face», cum spunea Denis de Rougemont, nu e mai puţin adevărat că a face Europa înseamnă a o căuta sau, mai degrabă, a-i căuta identitatea, spiritul ei, rădăcinile ei profunde. Europa pieţei comune, a monedei unice, Europa negustorilor şi zarafilor, Europa unei administraţii nombriliste, cu structuri şi politici nu întotdeauna unitare şi coerente, această Europă nu este nicidecum cea visată, ci una extrem de fragilă, la cheremul tuturor tendinţelor centrifuge. Ea nu are încă deplina conştiinţă a identităţii sale spirituale şi nici a tuturor diferenţelor culturale, a întregii sale bogăţii, a tuturor specificităţilor care se află dincolo de modelul occidental – căci tendinţa universalistă a spiritului occidental este aceea de a accentua mai degrabă diferenţele decât valorile comune – şi este departe de a ţine cont de acestea. Or, fără această conştiinţă e greu, dacă nu imposibil să-şi definească şi să-şi asume adevărata identitate.

Dar, în fond, ce este Europa? Care este identitatea ei? Este această identitate «o pluralitate culturală cimentată prin valori comune», aşa cum afirmă cei mai mulţi dintre exegeţi, şi, dacă da, care sunt acestea? Este spiritul său definit prin esenţa universalistă şi prin încrederea în Om? În care Om? Fiindcă întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem, în primul rând şi cu maximă responsabilitate, este aceasta: Ce mai înseamnă astăzi pentru noi, europenii, dar poate şi pentru alţii, acest «minunat cuvânt, care sună atât de mândru, Omul!», cum spunea un personaj al lui Gorki? Omul pe care Tragicii greci îl socoteau cea mai mare minune a lumii! Ce valori dintre acelea pe care specia noastră şi-a forjat umanitatea se mai regăsesc într-o modernitate suicidar de pragmatică, de libertină, de hedonistă? (Idee pe care o regăsesc, iată, după aproape două decenii în cartea lui Murray!)

Si totuşi, există o singură cultură europeană, exprimată într-o multitudine de experienţe particulare, la nivel individual sau naţional, complementare şi egale axiologic. Cum bine spunea Jankelevici: «Nimeni nu poate revendica pentru sine întregul adevăr». În concepţia modernă, alteritatea nu mai este o ameninţare, ci, mai ales, o complementaritate în identitate, un alt mod de exprimare a acesteia. Iată de ce adevărata sfidare a construcţiei europene este aceea de a vedea dacă europenii sunt capabili sau nu de a-şi imagina viitorul *împreună cu ceilalţi europeni.*

Europa viitorului trebuie să fie una a egalităţii de rang şi, din punct de vedere cultural, o Europă a sincroniei în diacronie, o Europă a integrării Estului în Occident şi a Occidentului în Est. Iar aceasta nu se poate face fără a înlocui cunoaşterea preconcepută printr-una adevărată. Căci a cunoaşte înseamnă a înţelege şi a înţelege înseamnă a umaniza! Dar este Europa dispusă să iasă de sub hipnoza ipocritei sale retorici, a jocului cu mărgelele de sticlă ale conceptelor golite de sens? *That is the question!*

Căci marea problemă a omului contemporan, fie el european sau nu, este dacă el vrea, cu adevărat, să se umanizeze. Adică să se cunoască şi, cunoscându-se, să se recunoască în celălalt! Iar aceasta implică o dezbatere care încă n-a început cu adevărat şi care presupune adevărata «indignare», aceea în numele Omului."

Dar, chiar mai înainte de a scrie aceste lucruri, nevoia de clarificare a ceea ce constituie esenţa civilizaţiei europene, dincolo de poncifele ideologiei politice, pe care o resimţeam ca pe o urgenţă indubitabilă, a stat la baza unei iniţiative singulare în epocă, organizarea în anul 1996, la Paris, unde mă aflam ca director al Centrului Cultural Român, a Colocviului *Modelul spiritual şi viitorul Europei,* cu concursul reprezentanţelor culturale a 12 ţări europene: Albania, Belgia, Cehia, Franţa, Italia, Portugalia, Polonia, România, Slovacia, Spania, Suedia, Ungaria. O dezbatere extrem de interesantă, în care Vestul şi Estul încercau, împreună, să stabilească nu atât importanţa conturării unui model spiritual european ca fundament şi concept care să valideze, cu adevărat, construcţia europeană, aceasta se înţelegea de la sine de către toată lumea, cât o armonizare a valorilor occidentale şi estice, a nuanţelor care decurgeau din parcursuri istorice particulare, în încercarea de a ieşi din mitologia Occidentul = Europa şi din opoziţia, neavenită din perspectivă istorică, dar şi a vieţuirii contemporane, dintre valorile secularizării şi spiritualităţii. Valoarea expunerilor şi a discuţiilor era dată de valoarea înaltă a participanţilor, personalităţi de primă mână, scriitori, istorici, filosofi, politologi, a căror listă îmi face plăcere să mi-o reamintesc şi s-o transcriu aici: Ewa Bienkowska, Jean-Claude Bologne, Michel Camus, Virgil Cândea, Stefano Ceccanti, Jean Ellenstein, Vaclav Iamek, Antonin Liehm, Eduardo Laourenço, Thomas Lundén, Pierre Mertens, Basarab Nicolescu, Henri Peňa Ruiz, Mate Maros, Besnik Mustafaj, G.M. Tamas, Răzvan Theodorescu, Alain Touraine. Dincolo de toate sublinierile despre care vorbeam mai sus, colocviul reliefa un adevăr demn de luat în seamă: a impune ca bază a Uniunii Europene doar setul de valori occidentale şi ceea ce decurge din acestea risca să fragilizeze însuşi constructul acesteia şi să inducă în sânul ei tensiuni latente, gata să se manifeste oricând. Şi, deopotrivă, faptul că eludarea valorilor spirituale, a fundamentului creştin al continentului, reprezintă o eroare cu repercusiuni greu de evaluat în viitor. Ambele concluzii au fost validate de evoluţia evenimentelor europene şi efectele lor sunt confirmate cu asupra de măsură de analiza crizei migranţilor făcută de Douglas Murray.

Spre surprinderea mea, două dintre statele nucleu, cum le numeşte Huntington, ale civilizaţiei occidentale, Germania şi Marea Britanie, s-au eschivat participării la Colocviu. Motivaţiile n-au fost deloc clare. Aş putea specula aici pe marginea absenţei lor, dar e preferabil să o facem din perspectiva cărţii lui Murray.

Sfârşitul celui de al XIX-lea secol şi mai ales prima jumătate a celui următor dăduseră impresia că modernitatea, cu boom-ul ei economic şi ştiinţific, se poate dispensa de spiritualitate, de religie ca element esenţial de vieţuire, de normare şi chiar de cenzurare morală şi existenţială. Dispariţia lui Dumnezeu, pe care o proclamase Nietzsche, nu făcea însă decât să permită instaurarea unor noi pseudo-religii, din care sacrul fusese expulzat, raţionalismul ateist nefiind nimic altceva, aşa cum pretinsa „revoluţie" sexuală din 1968, care proclama sfârşitul tuturor interdicţiilor printr-o interdicţie, „Este interzis să interzici!", nu era, precum s-a văzut, decât o religie a libertinajului. Însă, o lume în care Dumnezeu e mort e una unde totul este permis, unde omul poate face orice, poate renunţa la tot ceea ce îl defineşte ca atare, inclusiv la umanitatea sa. Sau poate salva şi prezerva umanismul renunţând la omul biologic, după previziunile recente ale lui Yuval Noah Harari, dar atunci ce mai înseamnă cuvântul umanism? Religia ideologiilor avea să dea naştere celor mai abominabile experienţe şi atrocităţi din istorie: fascismul şi comunismul. Numai că sacrul, partea esenţială a fiinţei omeneşti şi a lumii, nu dispare din aceasta, ci se retrage în tenebrele inconştientului, precum avertiza Mircea Eliade. De unde va reveni cu şi mai multă putere. *La revanche de Dieu,* cum numeşte Gilles Kepel resurecţia globală a sentimentului religios, expresie pe care o preia Huntington, „a invadat orice continent, orice civilizaţie şi efectiv orice ţară". Tendinţa de laicizare şi de acomodare a religiei cu laicizarea, observa Kepel, citat de Huntington, „a mers în direcţie opusă", resurecţia religioasă ne mai propunându-şi acomodarea cu laicitatea, „ci recucerirea unui fundament sacru pentru organizarea societăţii – *schimbând societatea dacă este cazul.* (s.n.) (Să reţinem această subliniere pentru că ea explică multe dintre derapajele crizei migranţilor pe care o analizează Murray.) Exprimată într-o multitudine de feluri, această abordare pleda pentru abandonarea modernismului (nu a modernităţii, cum avea să precizeze în alt context Huntington), care a eşuat, atribuindu-şi nereuşita şi sfârşitul separaţiei de Dumnezeu".

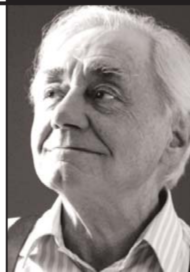
→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Simt, parcă, o durere, o suferinţă, la amintirea vişinului din mijlocul curţii. De ce l-am tăiat? Ce ne căşunase pe el? Nevoia de a „lumina" locul? De a crea spaţiu pentru jocul copiilor cu mingea?

Un gest pe care-l resimt acum ca pe o crimă.

Dar, dacă totul e rostuit, dacă totul are un sens? Sensul nu putea fi decât acea imagine de o surprinzătoare stranietate: un pom crescut orizontal, copii intrând în frunzişul lui bogat, culegând vişine ori jucându-se de-a v-aţi ascunselea, tablou verde punctat cu roşu, fulgurantă clipă de bucurie, unică într-o viaţă de om.

(Intrânget, vara 1993)

O biografie a lui Francisc I. De la o vreme, regele constată că vistieria Franţei se goleşte într-un ritm îngrijorător. Toate bănuielile se îndreaptă spre marele vistiernic şi curtea lui de favoriţi.

La o întâlnire de taină cu principalul său sfetnic, monarhul decide să-l înlocuiască pe vinovat. Cu cine? După câteva propuneri inacceptabile, regele are o idee „genială": cu un eunuc!

– Nevastă n-are, copii n-are, de ce să fure?!...

– De plăcere, Sire!

Într-o excursie planificată cu vreo trei luni mai devreme, am ajuns la Praga în septembrie 1968, la scurt timp după invazia sovietică. Care „invazie"?! În oraşul lui Kafka era o atmosferă ireală: „nimic nu se întâmplase"! Într-o berărie populară, cu aspect de hală, cu mese şi scaune pliabile, un podium şi o orchestră cum nu mai văzusem: cinci tineri în blugi, cu plete şi cămăşi înflorate, o baterie şi patru chitare electrice, cântau o melodie nemaiauzită în care un refren revenea obsedant: *If you're going to San Francisco/ be sure to wear some flowers in your hair...* (Aveam să aflu, mai târziu, că acesta era „imnul" celor ce propovăduiau „Make love, no war!")

Nu, nimic nu se întâmplase la Praga. Doar un călător avizat ar fi observat că în mijlocul unor străzi importante erau trase cu var nişte săgeţi indicând „Center", în direcţii care duceau, de fapt, spre ieşirea din oraş. Era mica, ingenua răzvrătire a bravului soldat Svejk împotriva invadatorilor.

(septembrie 1968)

Era firesc ca o constatare de domeniul evidenţei, precum aceasta, să-i ofere istoricului american argumentul cel mai puternic pentru teza ciocnirii civilizaţiilor, a unei realităţi a conflictelor revenită, într-o evident altă formă, din epoci revolute, în acest nou *Ev Mediu întâmplător,* ca să folosesc titlul unei remarcabile piese a lui Romulus Guga. Sau, poate, nu tocmai întâmplător! Preluând terminologia seismologilor, Samuel P. Huntington, mută în orizontul religiilor identificarea apartenenţei civilizaţionale şi stabileşte faliile tectonicii conflictuale la graniţele de influenţă ale acestora. În ceea ce priveşte Europa, Huntington comite cel puţin două erori majore. După cum se va vedea, în cazul acesteia, ciocnirea dintre civilizaţia occidentală şi civilizaţia islamică, identificată ca principalul ei adversar, nu se mai produce pe linia de graniţă, ci chiar în interiorul uneia dintre acestea: Europa. Pe de altă parte, ca occidental ce se află, el nu poate ieşi din preconcepţiile create de „mitologia" spaţiului euro-atlantic, identificând existenţa a două civilizaţii creştine, una centrată pe valorile creştinismului occidental (în care intră de-a valma catolicii şi reformaţii cu toate ramurile lor, luterani, evanghelişti, anglicani, minoriţi, presbiterieni, calvinişti etc.) şi una constituită pe valorile ortodoxiei, civilizaţii opozabile şi prin aceasta creatoare de tensiuni. Huntington nu pare a şti că diferenţele doctrinare între catolicism şi ortodoxie sunt minime în raport cu acelea dintre catolici şi întreaga arie protestantă. Şi atunci? Nu mai vorbesc despre faptul că el trasează o linie de falie care include Transilvania, majoritar ortodoxă, în aria creştinătăţii occidentale! Ar mai fi de adăugat că, în cazul civilizaţiei estice, nu Rusia, ci Bizanţul îmi pare a fi statul nucleu şi că Patriarhia răsăriteană, centrul ecumenic ortodox, s-a aflat totdeauna la Constantinopol, nu la Moscova. Cu toate acestea, cercetătorul american este tranşant în a afirma: „Identificarea Europei cu creştinătatea occidentală conferă un criteriu clar pentru admiterea de noi membri în organizaţiile occidentale" şi să prevadă că acordurile de asociere la UE ale statelor estice din aria creştinătăţii occidentale se vor realiza înaintea celor semnate cu România şi Bulgaria. „Dacă aceasta se va întâmpla vreodată" adăuga sceptic Huntington. De întâmplat s-a întâmplat şi chiar în ritmul prevăzut de el!

Dar ceea ce mi se pare cel mai interesant, în raport cu această lectură a Europei din perspectiva unei paradigme conflictuale cu aplicabilitate reală în context global, este că rezistenţa cea mai acerbă în chestiuni în care statele occidentale au încercat, şi deseori au reuşit, să impună dictatorial, prin intermediul Comisiei Europene, direcţii şi acţiuni inconvenabile statelor estice, acele presiuni despre care mă avertizase Gérard de Selys, a venit din partea celor încadrate în zona catolico-protestantă, reunite în cadrul grupului de la Vişegrad, şi mult mai puţin din partea ortodoxelor România şi Bulgaria, faţă de care politica Bruxelles-lui, timorantă şi restrictivă de la bun început, pare a fi urmat schema huntingtoniană. Occidentalii au considerat de la bun început că favoarea făcută statelor estice de a fi acceptate în UE e suficientă pentru a obţine obedienţa acestora, fără a se gândi vreo clipă că acestea au şi alte valori şi nuanţe de care ar trebui să ţină seamă. „De ce e diferit Estul?" e o întrebare pe care Bruxelles-ul nu cred să şi-o fi pus cu adevărat vreodată. Şi-a pus-o însă Douglas Murray, vorbind de reticenţele acestuia în problema migranţilor şi de refuzul de a marşa la planul de „invazie" propus de cancelarul Angela Merkel. Vom discuta despre specificitatea Estului la vremea potrivită.

Cât priveşte predicţia huntingtoniană, trebuie spus că în ciocnirea dintre civilizaţia occidentală şi cea islamică, europenii s-au găsit aproape fără arme. Imuni la realitatea acelei *La revanche de Dieu,* creatorii Uniunii Europene au făcut eroarea capitală de a exclude din setul de valori identitare al acesteia cel mai puternic liant al continentului, creştinismul şi valorile sale, în favoarea libertinajului obsesiv şi a hedonismului dezlănţuit. O retorică practicată deseori de dragul retoricii, o sumă de concepte care îşi pierduseră sau erau pe cale de a-şi pierde conţinutul ideatic, obsesia statului de drept, un stat de drept în care de cele mai multe ori nu adevărul contează, ci funcţionalitatea sistemului, şi a unor drepturi ale omului şi cetăţeanului rupte de contragreutatea îndatoririlor acestora şi minate de un laxism excesiv, care dă prioritate răufăcătorului nu victimei, au făcut din civilizaţia occidentală o pradă uşoară pentru un Islam dogmatic, militant, războinic, definindu-şi identitatea în termeni de credinţă, faţă de care se subordonează toate celelalte valori civilizaţionale. Huntington o prevăzuse: „În Europa, civilizaţia occidentală ar putea, de asemenea, să fie subminată de slăbirea componentei sale centrale, creştinismul. (...) Este posibil ca eroziunea creştinismului în rândul occidentalilor să fie, în cel mai rău caz, o ameninţare pe termen lung la sănătatea civilizaţiei occidentale." Mai clar de aşa nu se poate!

Trebuie spus că lucrarea lui Huntington – primită la apariţie cu mult scepticism şi destule rezerve, până la a vedea în ea un soi de predicţie utopică – fără să fie perfectă, sesiza şi evidenţia germenii motivaţionali ai evoluţiilor sociale şi politice internaţionale din deceniile ce au urmat, liniile directoare ale evenimentelor aflate în desfăşurare despre care vorbeşte cartea lui Douglas Murray: *Strania sinucidere a Europei – Imigraţie, Identitate, Islam.* Acest amplu excurs al nostru, înainte de analiza acestei cărţi, aici îşi află justificarea. Fiindcă *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale* este un fel de prefaţă *in extenso* a lucrării lui Murray. Şi poate nu întâmplător Huntington vorbeşte la un moment dat, chiar dacă în treacăt, despre „declinul moral, *suicidul cultural* (s.n.) şi dezbinarea politică a Occidentului". El sesizează perfect faptul că redeschiderea contenciosului creştino-musulman pe continentul european – tranşat în favoarea creştinilor prin zdrobitoarea victorie asupra arabilor, în bătălia de la Tours, a regelui franc Carol Martel, în anul 732, urmată de reconchista spaniolă şi victoria de la asediul Vienei din 1683, care punea capăt expansiunii turcilor în Europa, victorie ce n-ar fi avut sorţi de izbândă fără contribuţia domnului român ortodox, Şerban Cantacuzino – îşi are începuturile şi a fost favorizată de nevoia acută de forţă de muncă în economia apuseană, după dezastrul celui de Al Doilea Război Mondial şi reaşezările politice postcoloniale, care au permis instalarea unui număr important de imigranţi musulmani, proveniţi din Orientul Mijlociu şi Magreb, pe continent. Ceea ce duce la situaţia în care „Cultura occidentală este contestată din interiorul societăţilor occidentale. O asemenea contestare vine din partea migranţilor din alte civilizaţii, care resping asimilarea şi continuă să adere la valorile, obiceiurile şi culturile societăţilor din care provin *sau să le propage* (s.n.). Acest fenomen poate fi cel mai bine remarcat în rândul musulmanilor din Europa, care constituie totuşi o minoritate restrânsă." Atunci da! Acum... Dar speranţa lui Barry Buzan (citat de Huntington), exprimată pe la începutul anilor 1990, că „un război rece societal cu Islamul va servi pentru afirmarea identităţii europene în această perioadă crucială a procesului de întărire a Uniunii Europene", s-a dovedit a fi de tot iluzorie, iar războiul n-a fost şi nu este rece deloc. Acestei contestări din interior a grupurilor din ce în ce mai extinse care refuzau integrarea, i s-a adăugat conflictul dintre multiculturaliştii visători şi apărătorii civilizaţiei occidentale, numai bun de pus paie pe focul *războiului rece societal* al lui Barry Buzan.

Un spirit mult mai profund şi mai perspicace precum Bernard Lewis avertiza însă în *Rădăcinile mâniei musulmane:* „Ar trebui să fie clar că în momentul de faţă ne aflăm dinaintea unui mod şi a unei mişcări care transcende cu mult nivelul problemelor şi politicilor pe care le urmează guvernele. Aceasta este mai puţin o ciocnire a civilizaţiilor – este probabil o reacţie iraţională, dar în mod sigur istorică la un vechi adversar împotriva moştenirii noastre iudeo-creştine, la prezentul nostru laic şi la nivel mondial al amândurora. Este de o importanţă crucială pentru noi ca să nu fim provocaţi, reacţionând iraţional şi istoric împotriva acestui adversar." Cu argumentul lui Lewis, a cărui recomandare a fost înţeleasă prost şi practicată şi mai prost de politicienii şi guvernele occidentale ale ultimului deceniu, ajungem la cartea lui Douglas Murray. (Va urma)

Homo sapiens

Meditaţii despre Cultură şi neliniştitoarele ei fiinţări

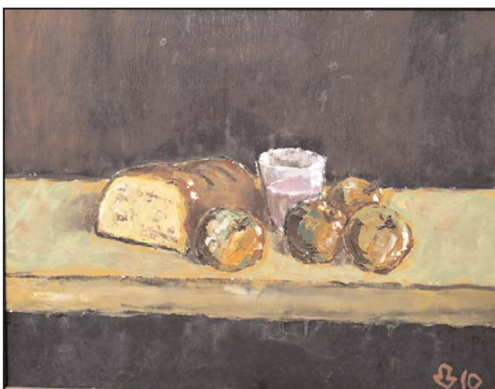
Dan ANGHELESCU

S-ar părea că după trei decenii de post-comunism, fenomenul pe care-l numim cultură (inseparabil legat de artă şi învăţământ) aproape a dispărut din sfera de preocupări a actualităţii noastre. Din această cauză, *Cultura,* despre care Mario Vargas Llosa spunea că *poate fi experiment şi meditaţie, gând şi vis, pasiune şi poezie şi revizuire critică profundă şi constantă a tuturor certitudinilor, convingerilor, teoriilor şi credinţelor* (Llosa, 2016: 186), la noi o regăsim într-o zodie a mizeriei spirituale, a puţinătăţii şi indigenţei. Tot mai sufocată de voga unei modernităţi al cărui cuvânt de ordine (golit de orice urmă de sens) este *distracţia,* această stare de lucruri ne duce cu gândul la acea „durată” prevestită de T.S. Eliot (*Notes Towards the Definition of Culture,* 1948) *despre care să se poată spune că-i lipseşte cu totul cultura.* (Llosa, 2016: 186) Comentându-i afirmaţiile, nici Mario Vargas Llosa nu dădea semne de optimism atunci când aprecia în consideraţiile lui că fenomenul cultură, *…în sensul tradiţional al cuvântului, e în prezent pe cale să dispară. Poate a şi dispărut deja, golită discret de conţinutul ei, acesta fiind înlocuit cu un altul, care denaturează conţinutul originar.* (*Ibidem,* 9)

Evident, privit din perspectiva ultimelor trei decenii, realităţile noastre confirmă întru totul cele mai pesimiste diagnoze, dat fiind că ceea ce *se excomunică* e tocmai ideea de valoare. Ştiinţele umaniste sunt – practic – expulzate tacit din sfera educaţională. „Înflorirea” (sic!) analfabetismului (a celui propriu-zis, ca şi a celui numit *funcţional*) atinge un ritm devastator, interzicând orice nădejde de viitor pentru această ţară. Însă toate aceste situaţii nu îngrijorează pe nimeni, ci, dimpotrivă, unul dintre guvernanţi chiar spunea, de curând, cu o nonşalanţă incalificabilă, că, pentru decidenţi, învăţământul nu constituie o prioritate. După asemenea *rostiri* să nu ne mirăm că lipsa de speranţă şi torpoarea s-au instalat în sufletul şi în reacţiile conaţionalilor noştri. Redevenim (vorba Anei Blandiana) un *popor vegetal.* Pe toate canalele mediatice şi supra-mediatice se inoculează o rece uitare de sine şi se cultivă ceea ce Virgil Ierunca numea o *pedagogie a uitării.* Se reia, se aplică, tacit, ideea – ştim bine cât de toxică – a omului nou (!?) al cărui viitor trebuie să fie fără cultură, fără memorie, fără istorie, fără gânduri şi fără Dumnezeu. Dar o asemenea prefigurare a viitorului (semnele ei deja sunt vizibile pe diverse planuri) *nu este un coşmar orwellian, ci o realitate foarte posibilă* spune Mario Vargas Llosa. Iar noi o resimţim ca atare tot mai aproape; şi asta pentru că *bazele culturii tradiţionale au falimentat şi au fost înlocuite cu nişte iluzii.* (*Ibidem,*198)

În subsidiarul acestor situaţii, venind de peste tot din lume, se insinuează şi la noi golemica umbră a globalizantei tehno-ştiinţe, cu imperativele ei de eficienţă şi viteză sub care umanitatea e tot mai captivă. Să ne amintim de exacerbările disolutive ale pozitivismului (cu aşa-numita *Concepţie ştiinţifică despre lume// Wissenschaftliche Weltanffassung* promovată de Rudolf Carnap şi Cercul de la Viena). Prin ea, întreaga Filosofie ar fi trebuit să se subordoneze empirismului, astfel tinzând să devină nimic mai mult decât o simplă activitate de „clarificare logică a gândurilor” (Wittgenstein). Redirecţionată strict către producţiile civilizaţiei de consum, totalitatea gândirii ar fi determinat închiderea oricăror alte orizonturi de raţionalitate. Distingem în toate acestea unul dintre momentele începând de la care entropiile *Inumanului* invadau, cu o agresivitate fără precedent, lumile artei şi ale culturii, adeverind predicţiile lui Spengler despre *timpurile omului faustic* în care civilizaţia devine *...o maşină, care face sau vrea să facă totul după modelul maşinii. /.../ O lume artificială* (avertizase el) *pătrunde şi otrăveşte lumea naturală. /…/ Faptul că gândirea umană descătuşată nu-şi mai poate înţelege propriile consecinţe face parte din tragismul acestui timp.* (Spengler, 1931: 81, 82)

Într-un ultim interviu acordat presei (*Der Spiegel,* nr. 23, 1976 – *Nur noch ein Gott kann uns retten*), Martin Heidegger avansa – şi în acest sens – afirmaţii cu atât mai tulburătoare cu cât ele încercau un răspuns la complexele situaţii a căror desluşire continuă să ne preocupe şi astăzi: *…omul este controlat, comandat şi provocat de o putere care se manifestă în esenţa tehnicii şi pe care el însuşi nu o stăpâneşte. (...) Ceea ce este valabil şi despre orice putere şi străduinţă umană. Numai un Dumnezeu ne poate încă salva. Nu ne rămâne, ca unică posibilitate, decât să provocăm în gândire şi poezie o stare pregătitoare pentru apariţia sau absenţa Lui în crepusculul nostru: căci în chipul Lui absent suntem noi înşine cei care ne pierdem.*

În *tragic-dramatica* desfăşurare de evenimente a veacului XX – mari gânditori, ca Oswald Spengler (*Orice mare cultură este o tragedie; /…/ păcatul şi prăbuşirea omului faustic sunt mai mari decât tot ce au putut vedea vreodată Eschil şi Shakespeare*), Paul Valéry (*Noi, civilizaţiile acum ştim că suntem muritoare*), Ortega y Gasset (*Începe dezumanizarea artei*) şi mari romancieri, precum Ernst Jünger, Raymond Abellio ori Vintilă Horia au încercat o desluşire a marilor enigme ce apasă asupra *Culturii,* a *Timpului,* a *Civilizaţiei*, atenţionând că dezechilibrele apărute între lume şi om deschid perspectiva recrudescenţelor unei noi barbarii.

Într-adevăr, din inanitatea tot mai accentuată a culturii şi din tacit-acceptata decădere a înaltelor valori ale umanului, *înlocuirea omului cu materia* a fost (ca şi în recenta noastră istorie) practicată cu fanatismul specific ideologiilor totalitare. Iată de ce, după o jumătate de veac de totalitarism, ea apare astăzi la noi ca un fapt împlinit. Aproape nici nu mai observăm că în vorbirea curentă apar sintagme deloc inocente politic. Se vorbeşte curent despre *materialul uman, resursele umane* şi trecem cu vederea peste valoarea cuvântului *Om*, cândva socotit de înţelepţii lumilor antice drept *măsură a tuturor lucrurilor!* Astfel, valoarea supremă a fost redusă la o depreciativă şi derizorie entitate, expusă oricând şi oricăror solicitări de *a se livra.* Ceea ce, potrivit lui Heidegger, echivalează cu o situare evident depreciativă, mereu disponibilă (*bestand*), către o comandă (*bestelt*) ocultă.

Cultura autentică, aceea care în esenţă înseamnă instaurarea ideii de valoare în toate supremaţiile ei, nu ar permite asemenea subordonări. Şi de aceea *gândirea şi poezia*, prin care ea (cultura) îşi află formele specifice de reprezentare, din perspectiva lui Heidegger sunt convertite în *puterea superioară, lipsită de violenţă, singura în măsură să se opună fenomenului de dezrădăcinare a omului ce se petrece sub ochii noştri.* Mai mult decât atât, prin ele Cultura intră în rezonanţă şi cu – nu mai puţin esenţialul – fenomen al *comunicării.* „Suntem un dialog” scrisese cândva Hölderlin într-un poem rămas, din nefericire, neterminat; ceea ce trimitea, evident şi direct către ideea de *Comunicare,* dat fiind că *dialogul* constituie *evenimentul esenţial al limbii,* temèi al *Dasein*-ului uman, pentru că (cităm din nou din Heidegger) *numai sub această formă limba survine în istorie în chip autentic, zeii ajung la cuvânt* (*Zu Wort kommen*), *şi apare strălucind o lume.* (Heidegger, 1995: 89)

Dar dacă vorbim despre *Comunicare* trebuie, totuşi, să ne reamintim şi de Stagirit: el este cel ce a spus că *Omul este fiinţa care posedă logosul* (*Politica*); continuăm cu Hölderlin, dar nu-l vom uita nici pe Novalis. În *Fragmente logologice* (o metafilosofie al cărei obiect era spiritul însuşi, reflectând la propria sa cugetare), Novalis scria: *...tot ce aflăm este comunicare. Astfel, lumea e de fapt comunicare – revelaţie a spiritului.* Însă cea care deschide individualităţile către comunicare şi le face inteligibile, în viziunea lui, este *iubirea*. În lumea contemporană, Karl Japers nu va ezita să situeze *comunicarea* în înalta postură de criteriu al adevărului, afirmând tranşant că o *credinţă filosofică* este adevărată numai în măsura în care promovează comunicarea. Şi, potrivit aceluiaşi Jaspers, *omul este el însuşi doar când se află în stare de comunicare cu altă fiinţare autentică şi cu lumea, concluzionând că el se poate împlini esenţial doar prin comunicare,* întrevăzută ca *înfruntare animată de iubire* (*liebender Kampf*), cu o altă existenţă, ceea ce readuce romantice ecouri dinspre Novalis.

În cele din urmă, de la Norbert Wiener încoace ni se va spune şi vom înţelege că *totul este, sau pare a fi, Comunicare*, dat fiind că *Elle touche a tout le monde et tout le monde y touche.* (P. Guiraud)

Prin urmare, potrivit celor de mai sus, se impune inevitabil o relaţie: Cultura nu poate fi gândită şi înţeleasă deplin decât alăturată încă unui – la fel de controversat şi enigmatic – termen şi, totodată, subiect de meditaţie: *Comunicarea.* Şi asta într-un moment când lumea, după tragica traversare a veacului XX, ajunge la conştiinţa *copleşitoarei grandori a ceea ce este de gândit* (*des zu Denkenden* – Heidegger).

Dar dacă omul astăzi se regăseşte doar ca element derizoriu, înglobat unor funcţionalisme unde se macină doar pustiitoarea lipsă de sens, ne putem întreba: oare *comunicarea mai este ceea ce se crezuse că este?...* Pentru că de la un moment încoace am început să simţim că şi limbajul se poate ridica în faţa umanului şi că, monstruos, chiar el devine personaj principal (vezi Ionesco, Becket...) într-o dramă, deloc difuză; dacă nu cumva e vorba chiar de o maladie spirituală ce aparţine de fapt umanităţii. Invizibila şi malefica lui omniprezenţă, tot mai incontrolabilă, ne face să întrebăm dacă nu cumva între om şi limbaj a survenit o fractură fatală. *Cultura,* pe care cândva Constantin Noica o gândise sub semnul trinitar al Comunicării, Comuniunii şi Cuminecării, suportă în prezentul nostru noi fenomene tectonice. Civilizaţia actuală a devenit, înainte de toate, o civilizaţie a imaginii. Iar imaginea, cu forţa ei inexorabilă, domină, deformează şi deschide noi orizonturi tot în sfera comunicării. Ea induce şi practic obligă la tăcere, paralizează, inhibă puterea de fantazare şi uneori aproape că stinge lumina cuvântului. N-ar trebui să uităm totuşi: Cuvântul este – o spunea Goethe – elementul *modelator* (*bildend*!), formează, educă. Suntem traversaţi de o vreme când ar trebui să rememorăm vorbele evanghelistului. În veşnic enigmatica lor profunzime, ele capătă azi rezonanţa gravă a unui adagiu cutremurător pentru prezentul bântuit de repetatele şi gravele lui amnezii: *La început a fost Cuvântul!*

Bibliografie

Mario Vargas Llosa, *Civilizaţia spectacolului,* Humanitas, 2016.

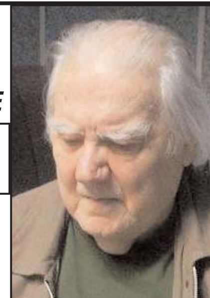
Oswald Spengler, *Der Mensch und die Technik,* München, 1931.

Martin Heidegger, *Originea operei de artă,* Humanitas, 1995.

Vechimea *Mioriţei* iese din ceaţă

Miron SCOROBETE

Unii cercetători au afirmat că *Mioriţa* e veche de doar câteva secole, iar alţii că a fost creată pe vremea dacilor, dar nu au venit cu dovezi sau argumente. Miron Scorobete este primul care prezintă dovezi, ce atestă, prin metoda comparativă, că *Mioriţa* exista în secolul întâi î.Hr. şi că poate fi cu mult mai veche, din vremurile preistorice. (Victor Ravini)

Deşi e considerată emblema spirituală a poporului român, deşi toate somităţile condeiului au scris despre ea, vechimea *Mioriţei* a rămas ascunsă în ceaţă. Culeasă de Alecu Russo şi publicată de Vasile Alecsandri la mijlocul secolului XIX, despre ea nu s-a putut spune cu certitudine decât că e mult mai veche. Dar cât de veche?

Fără a putea da răspunsul exact la această întrebare esenţială, noi putem doar dovedi că în secolul I î.Hr. ea exista, aceasta nefiind, totuşi, data creării ei, dată ce cu siguranţă se situează mult mai adânc în timp.

Pentru a fi însă înţeleşi în demonstraţia pe care o facem, va fi nevoie să explicăm nişte termeni tehnici din domeniul păstoritului, termeni care nu sunt cunoscuţi nici de cititori, şi nici de exegeţi.

Pe acest teren, eu am un privilegiu-unicat: toţi cercetătorii sublimei balade sunt „colegi de breaslă” cu Russo şi Alecsandri, intelectuali, scriitori, folclorişti; eu sunt singurul cercetător care a fost „coleg de breaslă” cu mândrul ciobănel. Eu chiar am păscut oile. (Ciobanul din fotografie sunt eu, iar fotografia e strict autentică: în 1955, când a fost făcută, fotografiile se prezentau aşa cum sunt, încă nu apăruseră operaţiile estetice, nici la oameni, nici la ele.) Măcar la acest nivel, cel mai de jos, cel concret, ştiu aşadar despre ce vorbesc. Pentru că una e să fi coborât la vale zi de zi pe-un picior de plai în mijlocul turmei de miei şi cu totul altceva să zăreşti piciorul de plai din goana maşinii, să-l admiri în pliantele turistice şi să vorbeşti despre el după lecturi, ca despre Groenlanda sau Tahiti.

Toată lumea vorbeşte despre *Mioriţa* fără să ştie exact ce e aceea *mioară*. *Mioară* nu e sinonimul lui *oaie,* aşa cum îndeobşte se interpretează, ci termenul denumeşte o vârstă precisă a oii. Fiica oii până la un an e *mială*, ceea ce ar corespunde la om cu copilă. De la un an la doi, ea e *noatenă*, corespondentul pentru adolescentă. De la doi la trei ani, vârsta la care devine aptă pentru reproducere, e *mioară,* adică tânără. La patru ani e *strămioară,* în toiul vârstei, pentru ca de la cinci ani să fie *oaie* bătrână.

În vechime, mioara avea o semnificaţie aparte. Dintre oi, numai ea era *eximia*, aleasă pentru jertfă, consacrată. „Termenul *eximius* – la sacrificii – nu este un *ἐπίθετον* (epitet) poetic, ci un termen sacerdotal, simte nevoia să precizeze Macrobius. […] Se numesc «hostiae eximiae» acelea

(dintre animale) care – destinate jertfirii – sunt scoase din turmă…” (*Saturnalia*, p. 156)

Vergiliu în *Eneida* pomeneşte în repetate rânduri despre jertfe, specificând de fiecare dată că e vorba de mioare (oi de doi ani), eximiae, alese: „Ea jertfeşte, după datină, oi de doi ani (mioare), alese” (*Eneida*, IV, 57), „Ar fi mai nimerit să se jertfească acum […] tot atâtea oi de doi ani (mioare)” (*Eneida,* VI, 38-39), „Ea înjunghie, după datină, oi de doi ani (mioare), alese” (*Eneida*, VIII, 544), „La început, merg la temple şi-şi cată pe lângă altare/ Pacea, la zei: aduc jertfe cu bine alese mioare/ După obicei…” (*Eneida*, IV, 93)

Nimeni, nici traducătorii, nici exegeţii, nu dau vreo atenţie acelei precizări, „de doi ani”, luând-o ca pe o expresie oarecare, fără importanţă, când ea, tocmai prin repetiţie, prin prezenţa ei obligatorie când e vorba de jertfirea unei oi, ar trebui să dea de gândit. Iar ea asta face: precizarea că e vorba de mioară exclusiv şi nicidecum de o oaie de altă vârstă.

Nu vom face eroarea de a susţine că genialul poet se referă la balada noastră, dar vom afirma cu toată convingerea că *Mioriţa* nu a apărut prin Evul Mediu, când nu se mai aduceau jertfe, iar termenul „mioară” devenise unul comun, ci ea exista pe timpul lui Vergiliu, când termenul, cum explica Macrobius, era „termen sacerdotal”.

Deşi sensul de „eximia”, aleasă pentru jertfă, atribuit mioarei, s-a pierdut, prezenţa numai a ei în toate variantele şi nu a unei oi de altă vârstă, a mielului creştin, bunăoară, indică fără putinţă de tăgadă vechimea poemei, acum două mii de ani, în epoca lui Vergiliu evident, dar cu siguranţă mult mai adânc în timp, în plină mitologie preistorică.

Prezenţa mioarei în *Mioriţa* nu e întâmplătoare. Prezenţa tocmai a ei, care e eximia, aleasă pentru jertfă, vrea să arate că în sublima poemă nu e vorba de un omor odios, dar comun, de o crimă, ci de o jertfă. Numai că aici jertfa e ridicată pe treapta superioară: nu se mai jertfeşte mioara, „oaia de doi ani”, ci păstorul. Iar un asemenea preţ are o cu totul altă miză decât cea vizată de jertfele obişnuite, cu efecte restrânse la cercul unui individ sau unei colectivităţi – cetate, trib, popor; jertfa de acest nivel are un efect ontologic. E prefigurarea jertfei hristice: „El nu are nevoie să aducă zilnic jertfe, […] căci El a făcut aceasta o dată pentru totdeauna, aducându-Se jertfă pe Sine însuşi”. (*Evrei* 7, 27)

Cele spuse mai înainte ne invită să extindem meditaţia şi asupra spaţiului care a fost denumit cu un adjectiv derivat de la mioriţă. „Spaţiul mioritic”, ţinând seama de precizările anterioare, trebuie să-l vedem nu prozaic sau chiar, cum se întâmplă frecvent, peiorativ, „ciobănesc”, primitiv, ci ca pe un *topos eximius,* ales; ales însă sacerdotal, pentru jertfă.

Cultura generală şi performanţa în ştiinţă

Eufrosina OTLĂCAN

Timpul prezent ne aduce pe toate canalele mass-media informaţii şi opinii asupra evenimentelor politice, economice, sociale. Se fac dezbateri online şi comentarii în presa scrisă, iar persoane cu cele mai diferite pregătiri profesionale dezvoltă păreri. Competenţa cu care se exprimă fiecare în parte presupunem a fi, în general, reală. Din faptul că spune sau nu ceva unui segment al auditoriului, se vor simţi consecinţe în societate.

Un timp în urmă, mai mult sau mai puţin îndepărtat, oameni de ştiinţă s-au implicat public nu doar în transmiterea cunoştinţelor ştiinţifice, ci şi într-o adevărată muncă dârză pentru educaţia, ridicarea nivelului de cultură a maselor, bunul mers al vieţii economice şi sociale.

Nu este un secret faptul că, în jurul nostru, de multe ori întâlnim şi reproşăm lipsa educaţiei, i-am zice chiar, elementare.

Mihai Nadin, în 2016, în Prefaţa adresată Cititorului român a cărţii sale C*ivilizaţia analfabetismului,* scria că: „Vom fi, vrând-nevrând, online tot timpul” (pag. XI). Acum, la timpul prezent, la 5 ani distanţă de anul prorocirii lui Nadin, absolut nevrând, parcă un blestem ne-a adus să nu mai putem comunica altfel decât online.

Din fericire, s-ar mai putea face educaţie şi folosind tehnica informaţională de care dispune societatea.

Şi dacă vremurile s-au schimbat atât de mult, iar mijloacele de comunicare care ne sunt la dispoziţie azi erau de negândit atunci, tinerii şi alţii mai puţin tineri ar avea multe de învăţat de la premergătorii ştiinţei de care societatea dispune acum. Ce-ar putea învăţa, dincolo de cunoştinţele pe care le-au dobândit pregătindu-se profesional? Ei bine, ar putea învăţa şi ar trebui să înveţe atitudinea, devotamentul, dăruirea, disponibilitatea de a contribui la bunul mers al vieţii sociale, iar din cultura generală pe care au avut-o cei care au creat ştiinţă, modul în care au privit într-un orizont larg problemele societăţii şi s-au implicat în viaţa acesteia.

Nenumărate exemple, modele de viaţă ne-au dat oamenii de ştiinţă din România de-a lungul timpului. Cum matematica şi, într-o anumită măsură, istoria ei, îmi sunt mai apropiate, din acest spaţiu aduc argumente ale modului cum se împleteşte cultura generală cu creaţia ştiinţifică. Cum au stat lucrurile de-a lungul timpului, ne-a spus Solomon Marcus: „Marile personalităţi ale secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea, în Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, au fost oameni buni la toate, au început cu teologia, au continuat cu istoria, limba şi literatura, s-au dedicat problemelor de educaţie şi învăţământ, s-au luptat pentru un învăţământ în limba română, au contribuit la alcătuirea primelor manuale şcolare în limba română, de la matematică până la istorie şi de la fizică până la literatură.” (*Academica*, nr. 5, mai 2013)

Deschizând subiectul cu acest citat, am datoria să scriu, cel puţin câteva rânduri, despre cel mai recent exemplu pentru tema propusă, acest exemplu fiind cel al academicianului Solomon Marcus, plecat dintre noi cu cinci ani în urmă. Matematicianul cu valoroase contribuţii în analiza matematică, lingvistica matematică, semiotică, informatica teoretică, aici venind mai ales cu gramaticile contextuale, pentru care ştiinţa mondială i-a înscris numele, fiind creatorul numitelor *Marcus Contextual Grammars,* vorbea în Discursul de Recepţie în Academia Română despre „Singurătatea matematicianului”. Da, creatorul în ştiinţa matematică este singur, dar omul, Profesorul Solomon Marcus a fost în mijlocul nu doar al studenţilor la Universitate sau al elevilor în şcoli, cărora le-a transmis nevoia şi dragostea de cultură, de limbă; îl găsim susţinând discursuri în muzee şi cluburi de cultură, fiind şi mult solicitat pentru a da interviuri. Peste tot, transmite cu convingere nevoia de cultură, de o şcoală care să-şi îndeplinească menirea de a face educaţie. Stau mărturie cărţile în care îl aflăm în această postură pe profesorul Solomon Marcus.

→

Homo sapiens

Mă opresc doar la cartea al cărui titlu este încărcat de semnificaţii privind implicarea autorului: *Răni deschise* (Editura Spandugino, 2011), carte care ar trebui să fie deschisă şi pentru cititorii de azi, conţinând utile atenţionări. Într-un interviu publicat aici (pag. 645), dacă Marcus spunea că „Noi nu am ştiut să comunicăm cu lumea, în măsura în care am fost în stare să dăm la iveală ceva inedit”, referindu-se la lumea ştiinţifică din afara României, mi-aş permite observaţia că astăzi nu se face o comunicare reală a oamenilor de ştiinţă nici cu populaţia din interiorul ţării. Iar mai departe, Marcus spune că „cei mai mulţi oameni din domeniul culturii ştiinţifice nu au exerciţiul comunicării cu cei din afara domeniului lor”.

Mai aleg din această carte câteva citate despre modul în care s-a format marele intelectual. „Am citit. Adică mă impresiona ca lectură, să citesc poezie şi să văd teatru. Şi am constatat de la primele mele contacte cu un mare profesor de matematică, de la universitate, nu de la şcoală, că în matematică regăsesc unele dintre aspectele care m-au pasionat în poezie, două dintre ele fiind următoarele: infinitul şi conflictul cu intuiţia curentă. Poezia mi-a dezvăluit un univers în care intuiţia curentă este flagrant agresată.” (pag. 835) Mai spunea Marcus într-un interviu (pag. 873), titrând: „Suntem victime ale unui sistem educaţional bolnav”. Şi dezvoltă cauzele pentru care s-a ajuns aici.

Solomon Marcus s-a aplecat şi asupra istoriei matematicilor, lăsându-ne pagini la care ne este de folos să ne întoarcem mereu.

Urmărind istoria matematicii în România, putem da răspunsuri problemelor actuale ale educaţiei şi prin ilustrarea legăturii între cultura generală şi performanţa ştiinţifică la marii noştri profesori. Nu voi urmări felul în care şi-au însuşit cultura generală în anii de şcoală, ci modul în care cultura de care dispuneau le-a permis să realizeze fapte deosebite, cu implicaţii sociale. În acest context, fac o scurtă incursiune prin istoria matematicii, cronologic, începând cu primul român doctor în matematici la Universitatea din Paris, continuând cu alţi matematicieni români, celebri prin creaţia lor de specialitate, care au avut contribuţii la bunul mers al vieţii sociale şi economice.

Spiru Haret (1851-1912) îşi face intrarea în ştiinţa mondială la 27 de ani, cu o teză de doctorat devenită celebră, *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planétaires,* susţinută la Paris, publicată de Universitatea Sorbona în 1878. După doctorat, întors în ţară, Spiru Haret se implică total în activitatea de învăţământ, atât în calitate de cadru didactic, cât, mai ales, ca legiuitor şi reformator al sistemului naţional al educaţiei. Impunând, în calitate de ministru, Legile Învăţământului, „Omul şcolii”, cum a fost numit Spiru Haret, a făcut ca sistemul educaţional românesc să obţină, la începutul secolului al XX-lea, structură de sistem european. El vedea prosperitatea ţării dată de nivelul şi calitatea învăţământului. Despre mai multe lucruri care ne-ar fi de folos şi astăzi am scris în „Nevoia de Spiru Haret”, *Curtea de la Arges*, nr. 7 (104), iulie 2019. Solomon Marcus scria (*Nevoia de oameni*, p. 93): „Cred că acum se impune promovarea viziunii haretiene, în sens larg. Un cadru didactic trebuie să aibă o cultură esenţială în toate direcţiile, să fie în interacţiune cu colegii săi de la alte discipline, să se sesizeze de orice problemă de comportament al elevilor săi.”

Spiru Haret a fost profesorul profesorilor noştri, cei care au reprezentat generaţia de aur a matematicii româneşti. Trei nume mari, care au făcut ca matematica românească „să intre în Europa ştiinţifică la începutul secolului XX” (Eliza Roman, *Academica*) sunt Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Ţiţeica, Traian Lalescu, a căror creaţie a intrat în patrimoniul ştiinţei mondiale. Toţi trei s-au implicat fără rezerve în propăşirea neamului prin cultură şi ştiinţă.

Dimitrie Pompeiu (1873–1954), licenţă şi doctorat în matematici la Paris, creatorul conceptului matematic de *derivată areolară* şi căruia istoria ştiinţei îi consemnează *funcţiile lui Pompeiu şi operatorii lui Pompeiu,* a fost nu doar profesor la Universitate, dar şi preşedinte al Consiliului permanent al Ministerului Instrucţiunii Publice (1917–1918) şi preşedinte al Camerei Deputaţilor în 1931. Înaintea studiilor sale la Paris, ca institutor absolvent al Şcolii Normale din Bucureşti, a fost coautor la un manual de geografie.

Gheorghe Ţiţeica (1873–1939), considerat „patriarhul ştiinţelor matematice în România” (Etienne Guyon, 1995), obţinuse licenţa în matematici la Universitatea din Bucureşti în 1895, apoi licenţa de la Şcoala Normală Superioară din Paris în 1897 şi doctoratul în ştiinţe matematice la Universitatea Sorbona din Paris. Gheorghe Ţiţeica a îmbogăţit ştiinţa cel puţin cu ceea ce poartă numele de *curbele lui Ţiţeica, sfera afină, suprafeţele Ţiţeica.* Dincolo de matematică, Gheorghe Ţiţeica a fost om de cultură, cu însemnată contribuţie la educaţia publicului larg din ţara noastră, exprimată în conferinţele pe care le-a ţinut timp de 20 de ani la tribuna „Caselor Naţionale”, prin articolele publicate în revista *Natura,* fondată de Ţiţeica împreună cu chimistul dr. Gh. Gh. Longinescu, şi prin articolele sale din *Gazeta matematică*. Iar, cum muzica şi vioara sa îl însoţiseră toată viaţa pe Gheorghe Ţiţeica, nu ne miră faptul că marele matematician a rostit la 22 mai 1933 răspunsul la discursul de recepţie în Academia Română a geniului naţional al muzicii, George Enescu.

Traian Lalescu (1882–1929) a fost, aşa cum spune G.Şt. Andonie, „un spirit speculativ curios prin excelenţă, în căutare de noi orizonturi matematice”, cu multiple faţete intelectuale şi spirituale. Licenţa în matematici şi-a luat-o atât la Bucureşti, cât şi la Paris,

doctoratul în matematici în 1908 la Universitatea Sorbona din Paris, ca în 1919 să obţină şi diploma de inginer de la Şcoala Superioară de Electricitate din Paris. Traian Lalescu a scris prima monografie din lume despre ecuaţiile integrale.

Cu numele său se înscriu în ştiinţa matematică a lumii *metoda lui Lalescu* pentru incidenţa geometrică, metoda *Lalescu Eagle Abason*, dar şi alte rezultate ale sale care sunt citate de iluştri matematicieni români şi străini. Din bogata activitate extra matematică, activitate de cultură aleasă şi de implicare a lui Traian Lalescu în rezolvarea unor probleme în interesul propăşirii României în viaţa internaţională, ca şi pe linia progresului interior, cităm doar câteva aspecte: mai întâi participarea sa la grupul de intelectuali prezenţi la Paris în anii 1918–1919 pentru a susţine interesele României la Conferinţa de Pace. În acest scop, acolo s-a editat revista *La Roumanie* în care Lalescu a publicat un studiu amplu cu titlul „Le problème ethnographique du Banat”. Pe lângă opera matematică, cercetările de istoria şi filosofia ştiinţei, articole de cultură generală şi lucrarea citată mai sus, este şi Raportul general asupra proiectului de buget general al veniturilor şi cheltuielilor statului pe anul 1925, recunoscut la vremea aceea ca fiind „cel mai bun de acest fel din întreaga istorie a parlamentarismului românesc”.

Şi alţi iluştri matematicieni au avut responsabilităţi în structuri ale statului. Îi menţionăm pe Victor Vâlcovici, Simion Stoilow, Octav Onicescu, Miron Nicolescu.

Victor Vâlcovici (1885–1970), licenţiat al Facultăţii de ştiinţe din Bucureşti în 1907, doctor în ştiinţe matematice la Universitatea din Göttingen în 1913, cu o teză citată în mediul ştiinţific internaţional, cu impact în dezvoltări teoretice ulterioare în hidrodinamică, ca şi în aplicaţii practice, este un nume care se păstrează în istoria ştiinţei prin *metoda Vâlcovici-Birckoff,* prin *suprafeţele Bernoulli-Vâlcovici,* iar ca realizare practică se citează *tunelul aerodinamic Stroescu-Vâlcovici.* În afara activităţii didactice, Victor Vâlcovici a fost şi ministru al Lucrărilor Publice pe timpul Guvernului Iorga (1931-1932), contribuind mult la dotarea ţării cu şosele moderne, asfaltate. Calităţile excepţionale ale personalităţii care comunică social şi politic în interesul naţional sunt ilustrate şi de cuvântările în Parlamentul României, în calitatea sa de ministru. Departe de a se exprima dur, critic sau zeflemitor la adresa opoziţiei, Victor Vâlcovici tratează cu eleganţă toate părţile, putere şi opoziţie. Astfel vorbeşte în şedinţa Adunării Deputaţilor de la 23 februarie 1932: „D-lor, închei făcând un apel la toţi d-nii deputaţi […] să se dezbrace de orice prejudecată politică şi să se gândească mai cu seamă la picătura cristalină de curăţenie, pe care a pus-o alegătorul în urnă atunci când ne-a dat votul, trimiţându-ne aici în Parlament, fiindcă el, atunci când ne-a trimis aici, nu s-a gândit ca noi să reprezentăm curente sau doctrine politice, ci, în mijlocul necazurilor care s-au abătut pe capul lui, s-a gândit la altceva: că poate, cine ştie, cel puţin în faţa prăpastiei, oamenii înţelepţi ai acestei naţiuni vor şti să colaboreze strâns, sincer, fără niciun gând ascuns, ca să găsească soluţiunea să scoată carul statului din greutăţile în care este astăzi.”

Simion Stoilow (1887-1961) este creator în special în domeniul topologiei funcţiilor analitice şi numele său este imortalizat de istoria matematicii care citează *teorema lui Stoilow, teorema de descompunere Stoilow, compactificarea Stoilow, suprafeţele Iversen-Stoilow.* Onorurile pe care Simion Stoilow le-a primit în lumea ştiinţifică – membru al Societăţii matematice franceze, membru de onoare al Societăţii matematice a Belgiei, membru în comitetul de redacţie al revistei *Compositia matematica* din Amsterdam, şi faptul că a fost decorat în 1928 cu „Legiunea de Onoare” de către Franţa, au făcut ca prestaţia sa de ambasador al României la Paris între anii 1946–1948 să fie benefică imaginii ţării noastre în Occident, imagine grav avariată de urmările împărţirii Europei la sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial. Ca profesor al universităţilor din Cernăuţi şi Bucureşti şi al Politehnicii bucureştene, dar şi ca director al Institutului de Matematică al Academiei Române, Simion Stoilow a contribuit în mod esenţial la formarea unei noi generaţii de profesori şi cercetători. Într-o perioadă de mare presiune politică, unor matematicieni de mare valoare le-a fost salvată situaţia profesională graţie dârzeniei cu care a intervenit acad. prof. Stoilow la conducerea politică a ţării. Simion Stoilow a fost şi deputat în Marea Adunare Naţională şi s-a implicat personal în urmărirea lucrărilor care priveau viaţa cetăţenilor din circumscripţia pe care o reprezenta.

Bazele ştiinţifice ale calculului financiar în cele mai importante instituţii de profil din ţară au fost puse de matematicianul Octav Onicescu, căruia i s-au adăugat matematicienii Gheorghe Mihoc, Alexandru Pantazi, Alexandru Froda.

Octav Onicescu (1892–1983), cu două licenţe, în matematici şi în filosofie, obţinute în 1913 la Universitatea din Bucureşti, cu doctoratul în matematici la Universitatea din Roma în 1920, se înscrie în istoria universală a ştiinţei cu *metoda lui Onicescu* pentru reducerea sistemelor de ecuaţii din programarea liniară, *formula lui Onicescu* în geometria diferenţială, o clasă de *funcţii Onicescu* în teoria funcţiilor de variabilă complexă, iar alături de cel al lui Gheorghe Mihoc, de *teoria lanţurilor cu legături complete.* Ca profesor, a predat cursuri într-o gamă foarte largă de discipline matematice, de la calculul probabilităţilor şi algebră până la analiza funcţională şi topologie. Interesantă este şi implicarea sa pentru înfiinţarea Institutului Naţional de Educaţie Fizică, unde a şi fost rector un număr de ani. În afara activităţii la catedră, Octav Onicescu este cea mai prestigioasă personalitate implicată, ca matematician, în treburile financiare ale statului român. Înfiinţând în anul 1930 Şcoala de Statistică, Actuariat şi Calcul, a antrenat şi matematicieni de mare valoare, între care Gheorghe Mihoc, Nicolae Ciorănescu, Nicolae Georgescu-Roegen, Alexandru Froda, Alexandru Pantazi, şi a format cadre de statisticieni necesare instituţiilor statului pentru gestionarea pe baze ştiinţifice a activităţilor financiare ale statului. Onicescu a deţinut funcţiile de vicepreşedinte şi apoi preşedinte al Consiliului Asigurărilor Sociale şi preşedinte al Casei Generale de Pensii. Acelaşi matematician are frumoase şi interesante scrieri în domeniul istoriei şi filosofiei ştiinţei. Octav Onicescu a fost şi deputat în timpul Guvernului Iorga, aşa cum scria el în anii 1980: „Nu credeam să învăţ a fi deputat, vreodată. Împrejurările au voit totuşi şi această experienţă” – deputat de Botoşani, candidat şi votat ca reprezentant al presei (ziarul *Cuvântul*).

→

O boală veche: filoxenia

Ştefan BUZĂRNESCU

În urmă cu peste un secol şi jumătate, gazetarul Mihai Eminescu, umilit peste măsură de temenelele autorităţilor româneşti din acel timp faţă de un Occident care suferea de complexe de superioritate (glazurate de megalomanie egolatră) cu nimic diferite de cele de astăzi, făcând un succint examen al etiologiei lipsei de demnitate naţională a contemporanilor săi, formula aprecierea că acel comportament al actorilor decizionali de atunci nu era un simplu derapaj accidental al unor indivizi cu un echipament intelectual şi civic precar. Opinia sa era mai dură: comportamentul acesta vine din istorie, din secolele de obedienţă faţă de imperiile megieşe aflate în competiţie seculară: Imperiul Otoman pretindea că ar avea drepturi legitime, deci că stăpâneşte Ţările Române de drept, Imperiul Ţarist pretindea că le stăpâneşte de fapt, iar Imperiul Habsburgic pretindea şi una şi alta.

Din aceste permanente ipostaze de obedienţă, îndelung exersate, deci, din aşteptarea unor „măsuri" din afara comunităţii etnico-sociale, s-a format cu timpul, în mentalul nostru colectiv, impresia că acest comportament este o normalitate, diminuând, astfel, sentimentul patriotic în favoarea unui comportament de supravieţuire individuală şi colectivă în faţa oricărei agresiuni străine care „nu ar putea să aducă ceva mai rău"... „Dacă taci şi le dai pace/ Şapte sate n-au ce-ţi face!", glăsuia un refren ideologic chiar din timpul fanarioţilor. Acesta era pe atunci „conformismul de grup".

Dispariţia simţului „baricadei" a îmbrăcat forma culturală a comportamentului „mioritic", transformând modestia (lipsa de relevanţă în plan axiologic!?) într-o valoare generică pentru un popor ospitalier şi tolerant, chiar faţă de minorităţile cele mai vocale. Pe aceste coordonate s-a născut şi a evoluat un păgubitor complex de inferioritate care a atins cotele *filoxeniei,* adică a *preţuirii exagerate a străinilor* (*xenos,* gr. = străin), în detrimentul valorilor autohtone, cu mult mai vechi, care coboară din istoria noastră milenară, de dincolo de Zalmoxis.

Dacă înainte de 1989 nu aveam voie să abordăm aceste subiecte din cauza „corectitudinii politice" de tip sovietic, după schimbarea de paradigmă ideologică postdecembristă, bazându-mă pe publicarea scrierilor Românului Exemplar, mă simt tot mai mult un umil contemporan, observând de la gradena istoriei osanalele celor care „au îndrăgit streinii" şi ne reproşează mai mult sau mai puţin condiţia de român, cetăţean/european de *second hand...* Orice sentiment patriotic este etichetat ca naţionalism, iar vuvuzelele mass-media amplifică în stil sado-masochist diversiunea care inflamează idolatrizarea străinilor ca singurii capabili să ofere soluţii la problemele noastre, când, în realitate, aceştia sunt o parte consistentă a problemei. După peste trei decenii de la reinstaurarea capitalismului în România, se invocă, obsesiv, limitele reale, dar mult mai mult cele imaginare ale românismului, ortodoxismului, vechiului regim etc., etc.

Este foarte comod să arăţi cu degetul (*l'Infern c'est l'autre,* spunea Jean Paul Sartre), dar cu aşa ceva nu se rezolvă problemele, iar noile autorităţi paneuropene se întrec în a ne oferi „recomandări", „atenţionări", „mecanisme de verificare" şi alte asemenea instrumente ale neocolonizării de tip soft pe care anglofonii au botezat-o globalizare, iar francofonii mondializare.

Câţiva euro-prăpădiţi, cu aer doct şi reflexe staliniste, vituperează pentru acceptarea necondiţionată a „expertizei europene" la orice iniţiativă focalizată pe soluţii româneşti la problemele dezvoltării, cu virulenţa vechilor boieri care cereau „ajutorul" de la Înalta Poartă şi cu agresivitatea burgheziei compradore din perioada vechiului capitalism românesc...

Ascultându-i, mi-am amintit o replică antologică: „Atunci când poetul ară luna, prostul se uită la deget"! Mă simt absolvit să nominalizez sursa, deoarece „academia" străzii se prezumă că le ştie pe toate...

În perioada Otomană, filoxenia era promovată şi gestionată de surse exogene: Înalta Poartă are totdeauna dreptate, pentru că ştie să şi-o facă!

În capitalismul din perioada interbelică, filoxenia era promovată de ceea ce în istorie a rămas sub numele de *burghezie compradoră.* Anume, este vorba de marii noştri proprietari din România, care, împreună cu marea burghezie din străinătate (în primul rând din Europa de Vest) gestionau resursele şi destinele ţării, în interesul lor, nu al românilor. Filoxenia avea, atunci, resurse endogene de exprimare, dar susţinerea externă era ancora legitimităţii lor...

După aderarea la UE, sub imperativul integrării în structurile euroatlantice, noii actori decizionali parveniţi în intervalul de autoritate al liderantei româneşti au conectat spaţiul social românesc la exigenţele supranaţionale de la Bruxelles. În acest context, filoxenia a-nceput să funcţioneze sub forma „recomandărilor" care, în fapt, se impun ca ordine irefutabile. De data asta, resursa filoxeniei este una exclusiv exogenă, dar susţinerea e indiscutabil endogenă, la nivelul clasei politice, indiferent că este la guvernare sau în opoziţie.

În prezent, pentru a nu mai fi surprize, chiar cetăţeni străini au candidat la alegerile locale! Deci, cetăţeni care nu au cetăţenie românească, nici măcar nu sunt etnici minoritari sau cu ascendenţe româneşti, au candidat şi sunt primari aleşi! Ca rezident în Timişoara, eu nu am putut vota, deoarece nu am avut încredere că cetăţeanul german devenit primarul municipiului Timişoara cunoaşte priorităţile oraşului.

Ca ins născut ceva mai devreme, am rămas ataşat valoric de exemplul oferit de Dimitrie Cantemir care, după ce se afirmase ca unul dintre cei mai mari învăţaţi ai timpului său, invitat să accepte titlul de membru al Academiei din Berlin, a scris lucrarea *Descriptio Moldaviae,* fără să se jeneze că provine dintr-un neam cu certe ascendenţe de analfabeţi. Acest exemplu demonstrează ridicolul găştilor de aristocraţi de mahala, neobosiţi în a trimite în derizoriu tot ceea ce este românesc, semănând neîncrederea în tot ce este autohton.

Cu complicitatea politicienilor şi mass-mediei obediente, s-a inoculat în mentalul nostru colectiv ideea că acum nu trebuie să mai aşteptăm idei şi comportamente din străinătate, ci să acceptăm chiar străini, fără cetăţenie românească, să ne educe (România educată?!) şi să ne vindece de incurabila corupţie. Am început să avem senzaţia că devenim cu timpul nişte umili chiriaşi la noi în ţară, unde resursele capturate de multinaţionale ne mai oferă locuri de muncă mult mai slab salariate decât cele similare ţărilor din care provin aceste multinaţionale.

Ce va urma?

Numelui lui Octav Onicescu i se alătură cel al lui Gheorghe Mihoc (1906–1981), căci ştiinţa matematică le datorează teoria lanţurilor cu legături complete, care generalizează *lanţurile Markov*. Pentru această nouă teorie, cei doi români au numeroase citări în enciclopedii ale ştiinţei. Cu licenţa în matematici la Universitatea din Bucureşti (1928), Gheorghe Mihoc obţine în 1930 doctoratul în ştiinţe actuariale la Universitatea din Roma, iar în 1934, doctoratul în ştiinţe matematice la Universitatea din Bucureşti. Alături de *metoda Onicescu-Mihoc,* ştiinţa înscrie *metoda Shultz şi Mihoc,* metode selective în statistică, ecuaţii integrale ale rezervei financiare; Mihoc propune şi rezolvă probleme financiare ale emigranţilor şi ale deficienţelor financiare ale caselor de asigurări sociale.

Pentru orizontul spiritual larg al unor matematicieni români, ilustrativ poate fi şi Mihail Ghermănescu (1899–1962). Acesta fusese ofiţer absolvent al Şcolii de artilerie din Bucureşti (1916–1919), absolvent al Conservatorului de muzică din Bucureşti – secţia canto, în 1928, după ce obţinuse licenţa în matematici la Universitatea din Bucureşti în 1921, pentru ca apoi să-şi ia doctoratul în matematici la Universitatea din Cluj, în 1933. Numele său este legat de *ecuaţiile Humbert-Ghermănescu*, citat de mari matematicieni străini. Preocupările sale de filatelist au făcut ca M. Ghermănescu să fie primul preşedinte al Asociaţiei filateliştilor din România.

Nu este suficient spaţiu într-un articol pentru a scrie despre o mare şi genială personalitate care a marcat viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării: Grigore C. Moisil (1906-1973), pentru care, însă, Academia Română ne-a pus la dispoziţie în 2007 volumul *Grigore C. Moisil şi continuatorii săi.* La Congresul Internaţional de Istoria Ştiinţei de la Beijing din 2005, o comunicare despre modul în care vedea Moisil evoluţia viitoare a ştiinţei a fost încadrată în secţiunea „Omul şi Societatea" – un titlu care s-ar potrivi şi prezentului articol.

Într-un spaţiu atât de restrâns, nu am putut decât să expun succint contribuţia doar a câtorva mari matematicieni la viaţa culturală, socială şi economică a ţării noastre. Trebuie totuşi să amintim şi calitatea de membri ai conducerii celui mai înalt for al ştiinţei şi culturii, Academia Română, pe care au avut-o în secolul al XX-lea matematicienii: Gheorghe Ţiţeica – vicepreşedinte, Miron Nicolescu şi Gheorghe Mihoc, preşedinţi.

Veşnicia este infinită, dar Solomon Marcus încă nu este departe de noi. De aceea, despre atitudinea faţă de cultură a acestor minunaţi oameni de ştiinţă, despre care a scris de multe ori Profesorul Solomon Marcus, şi dintre care unii au fost amintiţi aici, am putea spune „alte vremuri, alţi oameni". Şi totuşi, chiar vremurile noastre, încărcate de probleme grele, au mare nevoie ca asemenea oameni să iasă în lumina reflectoarelor mass-mediei, acum bine înzestrată tehnic.

Gândesc că ieşirea din nefericita stare de pandemie cu Covid-19 şi începutul anului şcolar în septembrie 2021 va pune probleme mult mai grele decât cele ale începutului secolului XX, când intrau în vigoare legile lui Haret, şi când „o şcoală în fiecare sat" găsea o situaţie uniformă, toţi copiii din aceeaşi clasă începeau anul şcolar cu acelaşi nivel de pregătire. Cum va fi în clasa în care intră absolvenţi ai clasei precedente din anul şcolar 2020-2021, când şcoala va fi fost aproape tot timpul online? Grea misiune a învăţătorilor şi profesorilor!...

Centenarul Marii Uniri

Conferinţa de Pace de la Paris, 1919 –1920

Acad. Emil BURZO

Conferinţa de Pace de la Paris. Anul 1918 marchează sfârşitul Primului Război Mondial, consfinţit prin capitularea Puterilor Centrale. Bulgaria solicită un armistiţiu separat cu statele Antantei, la data de 29 septembrie 1918, urmat de capitularea Imperiului Otoman, la 30 octombrie. La data de 3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria a solicitat un armistiţiu. Acceptând termenii armistiţiului, stabiliţi de Antanta, acesta intră în vigoare la 4 noiembrie 1918. Ungaria a semnat un armistiţiu separat, după prăbuşirea regimului monarhic habsburgic. Imediat după proclamarea Germaniei ca republică (9.11.1918), la data de 18 noiembrie, ora 5.00, a fost semnat armistiţiul cu aceasta, într-un vagon de tren, la Compiègne, acesta intrând în vigoare în aceeaşi zi, la orele 11.00.

Pe durata războiului a fost mobilizat un efectiv de 75 de milioane de oameni, din care 20 de milioane au fost răniţi, iar 10 milioane au decedat. Au rămas 3 milioane de femei văduve şi 5 milioane de copii orfani. România a plătit un important tribut de sânge, 300.000 de morţi şi 275.000 de răniţi.

Primul Război Mondial a lăsat o Europă ruinată pe plan material şi uman, puternic zdruncinată politic şi total bulversată sub aspectul valorilor morale. Trebuia desenată o nouă hartă politică a Europei, care să răspundă revendicărilor identitare ale popoarelor, trebuiau stabilite noi relaţii politice, economice şi ideologice ce se prefigurau, pentru organizarea unei societăţi clădite pe o bază de principii etice şi morale.

Pentru a răspunde acestor provocări, la data de 5/18 ianuarie 1919, s-a organizat Conferinţa de Pace de la Paris, pentru a dezbate noua configuraţie a Europei şi a rezolva complexele probleme economico-financiare, sociale şi internaţionale apărute ca urmare a războiului. Principalele probleme aflate pe agenda Conferinţei au fost: Societatea Naţiunilor, răspunderile pentru război şi sancţiuni, reparaţiile (despăgubirile) de război, legislaţia internaţională a muncii, regimul internaţional al porturilor, căilor navigabile şi căilor ferate, cheltuieli financiare, probleme economice, aeronautică şi chestiuni teritoriale.

La Conferinţa de Pace au participat 27 de state, dintre care 12 din afara Europei, statutul acestora depinzând de rolul jucat în timpul conflagraţiei, şi anume:

– *Puteri învingătoare* (Franţa, Marea Britanie, SUA, Italia, Japonia), cu statut de participant cu interese generale. Reprezentanţii acestora puteau fi prezenţi în toate comisiile şi toate întrunirile care se desfăşurau în cadrul Conferinţei.

– *State beligerante* (Belgia, Cehoslovacia, Grecia, Finlanda, Polonia, Portugalia, România, Serbia, precum şi Brazilia, China, Cuba, India, dominioanele engleze), considerate state cu interese speciale, având dreptul de a participa la lucrările conferinţei care discutau probleme ce îi priveau direct.

– *State neutre şi state în formare,* care puteau să-şi exprime în scris dezideratele şi să participe doar la şedinţele în care se analizau probleme de interes pentru acestea.

România a avut de luptat pentru recunoaşterea calităţii de stat beligerant. Motivul pentru neîncadrarea, pentru început, în acest statut, l-a constituit încheierea păcii separate de la Bucureşti – Buftea, la data de 7 mai 1918, cu Puterile Centrale. Prin această acţiune, au fost încălcate prevederile tratatului încheiat la data de 4/17 august 1916 cu coaliţia Antanta, care, printre altele, stipula obligaţia părţilor contractante „de a nu încheia o pace separată sau pace generală decât în unire şi în acelaşi timp”. România a invocat următoarele considerente în vederea obţinerii statutului de stat beligerant:

– Tratatul încheiat cu Puterile Centrale nu a fost ratificat de parlament şi nici sancţionat şi promulgat de rege;

– Notificarea oficială a statelor din Antantă, prin care acestea nu au recunoscut valabilitatea tratatului impus de Puterile Centrale;

– Sacrificiile umane făcute de România în luptele cu Puterile Centrale.

Până la urmă, cu sprijinul Angliei şi Franţei, România a obţinut statutul de stat beligerant.

Conferinţa de la Paris a fost condusă la început de Consiliul celor zece (SUA, Franţa, Marea Britanie, Italia şi Japonia, fiecare având doi reprezentanţi). În luna martie 1919, acesta s-a divizat în Consiliul celor patru (Marea Britanie, Franţa, SUA, Italia) şi Consiliul celor cinci, care includea miniştrii de Externe din Franţa, Marea Britanie, Italia, SUA şi Japonia. Preşedinte al Biroului Conferinţei a fost numit Georges Clemenceau, iar vicepreşedinţi Robert Lassing (SUA), David Llyod George (Marea Britanie), Vittorio Emanuele Orlando (Italia) şi Saiogi Kimochi (Japonia).

Conferinţa de la Paris a fost chemată, printre altele, să facă „dreptate” popoarelor. Principiile care au stat la baza acestei „dreptăţi” au fost enunţate înaintea încheierii păcii cu Puterile Centrale. La data de 30 decembrie 1916, prim-ministrul Franţei, Aristide Briand, declara: „În numele tuturor aliaţilor… guvernele unite pentru apărarea libertăţii popoarelor cer asigurarea păcii, prin *repararea drepturilor şi a libertăţilor violate, prin recunoaşterea principiului naţionalităţilor şi libera existenţă a statelor mici*”. (André Tardieu, *La Paix,* Payot, 1921, p. 89)

Programul păcii mondiale a fost rezumat de preşedintele SUA, Woodrow Wilson, în discursul ţinut înaintea Congresului, la data de 8 ianuarie 1918. Programul avea în vedere 19 direcţii de acţiune, dintre care două se refereau la România (10 şi 11), şi a promovat aceleaşi principii ca şi statele europene, însă într-un mod mai hotărât. Cele de interes pentru România afirmau (V.V. Tilea, *Acţiunea diplomatică a României, nov. 1918 – martie 1920*, Sibiu, 1926):

(10) „Popoarelor Austro-Ungariei cărora le dorim un loc ocrotit şi garantat printre naţiuni, va trebui să li se dea cel mai larg prilej de dezvoltare autonomă.”

(11) „România, Serbia şi Muntenegru vor trebui să fie evacuate, iar teritoriile de sub ocupaţiune restaurate… Relaţiile dintre diferite state balcanice vor trebui să fie prieteneşti, restabilite după sfatul marilor puteri şi pe temeiul liniilor de naţionalitate trase după datele istorice.”

Conferinţa de la Paris a elaborat tratatele de pace după principiile menţionate mai sus. Pot fi distinse trei linii de acţiune a marilor puteri:

– *Idealistă,* promovată de Woodrow Wilson, care presupunea dreptul popoarelor de a dispune de soarta lor şi căuta să asigure echitatea în modul de soluţionare a pretenţiilor teritoriale.

– *Realistă,* promovată de prim-ministrul Marii Britanii, Lloyd George. Aceasta urmărea să asigure un echilibru între diferitele state, să asigure o pace durabilă, fără a fi prea sever cu învinşii, pentru a le permite redresarea economică.

– *Naţionalistă*, promovată de preşedintele Franţei, Georges Clemenceau, care voia o dezarmare cât mai deplină a Germaniei şi aliaţilor acesteia şi de a obţine despăgubiri semnificative pentru Franţa.

Pentru soluţionarea problemelor ce urmau să apară în trasarea frontierelor, s-a constituit Comisia pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale (C.S.C.T.), formată din reprezentanţi ai celor patru Mari Puteri (Franţa, Marea Britanie, SUA, Italia). Fiecare subcomisie, reprezentând unul din statele menţionate mai sus, a prezentat planuri pentru trasarea noilor frontiere ale statelor europene.

Guvernul francez a constituit, încă din ianuarie 1917, grupul de experţi *Comité d'Etudes,* care a întocmit un plan coerent privind viitoarele frontiere ale statelor europene, plan editat de către André Tardieu şi Emmanuel de Martonne. E. de Martonne, secretarul comisiei, a schiţat recomandările pentru frontierele României. Cunoscând bine ţara noastră, a sprijinit-o în rezolvarea multor probleme controversate. Modul de lucru al Comisiilor, cu referire la Centre d'Études Français, era ierarhizat, geograful stând la baza piramidei decizionale, cu rol de consultant. Decizia finală era luată de Consiliul Suprem al Aliaţilor. Trasarea graniţelor pe teren urma să fie făcută de *Comisia geografică,* compusă din cartografi militari. Propunerile de delimitare a frontierelor se trimiteau, spre validare, doar după acordul celor patru subcomisii reprezentând Marile Puteri.

Grupul de experţi americani, denumit *Inquiry,* a fost condus de colonelul House. Propuneri pentru rectificarea frontierelor statelor europene au fost prezentate preşedintelui Wilson încă din ianuarie 1918. Grupul de lucru britanic pentru trasarea frontierelor, denumit *Political Intelligence Department,* din cadrul Forreign Office, a fost condus de Sir William George Tyrrell şi format din specialişti recunoscuţi în domenii precum geografia şi istoria, printre care Harold Nicholson, Allen Leeper, R.W. Setton-Watson, Lewis Namier. Despre grupul italian de lucru în trasarea frontierelor se ştiu mai puţine. Acesta s-a implicat prioritar în probleme de interes pentru Italia, precum Dalmaţia sau Fiume. A avut un rol ezitant în multe probleme. Spre exemplu, a favorizat când România, când Ungaria, în funcţie de interesele de moment.

Principiul naţionalităţilor a fost criteriul comun admis de toţi membrii C.S.C.T. în trasarea frontierelor. Situaţia etnică complexă din multe ţări îl face pe E. de Martonne să definească naţionalitatea prin „grupuri de populaţie foarte amestecată etnic, unită printr-un ansamblu de tradiţii şi practici de ordin material şi moral”. Totodată, subliniază lipsa de precizie a acestei definiţii: „fără să discutăm aprofundat, putem admite că sensul naţionalităţii este limba”. E. de Martonne a elaborat hărţi etnografice ale Europei centrale, inclusiv România, distingând prin culori regiunile având naţionalitate omogenă sau mixtă. (E. de Martonne, *Annales de Géographie*, Tome XXIX, 81, 1920; *Espace Géographique*, 31, 1, 2001; G. Bowd, D. Clayton, *J. Hist. Geography,* 47, 50, 2015) În cazul României, aceste hărţi întăresc prezenţa românilor în regiuni în care naţionalitatea are o semnificaţie numerică importantă, folosind trei notaţii: (1) orange şi roşu pentru români şi culoarea liliac pentru unguri; (2) colorând unităţile administrative pentru a nota grupul etnic dominant; (3) adăugarea de segmente de cerc mai mici pentru a indica compoziţia etnică a oraşelor, unde populaţia maghiară era, în general, majoritară. În contrapondere, contele Pál Teleki, geograf şi politician maghiar, a elaborat hărţi plecând de la densitatea populaţiei, pentru care a folosit puncte colorate, iar reprezentarea suprafeţelor pe care le considera nelocuite, pentru fiecare naţionalitate, proporţionată cu numărul mediu de locuitori. Totodată, critică hărţile etnografice elaborate de E. de Martonne, deoarece a colorat unele suprafeţe (a precizat naţionalitatea) în special în munţii Carpaţi, unde populaţia română era rarefiată. Prin procedeul folosit, Teleki a căutat să diminueze ponderea populaţiei româneşti din Transilvania. Pe de altă parte, Teleki susţinea că munţii Carpaţi constituie o graniţă naturală între România şi Ungaria. Teleki a criticat principiul cartografiei etnice; hărţile pe care le-a elaborat pe baza principiului densităţii de populaţie (27 de planşe) le-a publicat în volumul *Siegenburgen.* Comisiile de lucru în stabilirea frontierelor au apreciat corectitudinea hărţilor elaborate de E. de Martonne şi, în general, le-a folosit în delimitarea graniţelor între state.

Tratatele de Pace, probleme teritoriale. Ne propunem a prezenta succint modelul de rezolvare a problemelor teritoriale ale României, odată cu semnarea tratatelor de pace, şi anume cu Austria, la Saint Germain, în data de 10 septembrie 1919, cu Bulgaria, la Neully, la 27 noiembrie 1919, cu Ungaria, la Trianon, la 4 iunie 1920, precum şi a modului de rezolvare a disputelor teritoriale cu ţările aliate, Serbia, Cehoslovacia şi Rusia.

→

Centenarul Marii Uniri

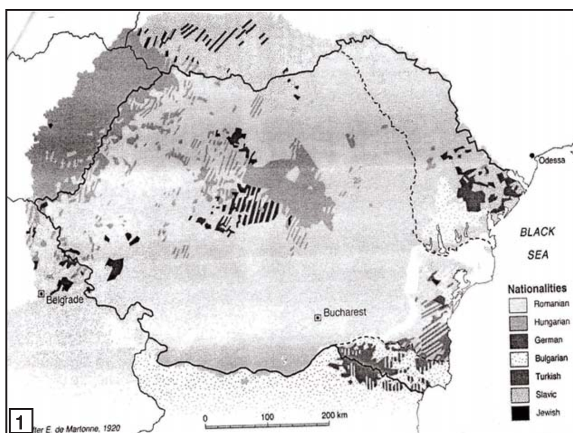
Cu prilejul elaborării Tratatului de Pace cu Bulgaria, semnat la Neully, la data de 27 noiembrie 1919, comisia C.S.C.T. a trebuit să se pronunţe cu privire la pretenţia acesteia asupra Cadrilaterului. Expert pentru Dobrogea, E. de Martonne, la data de 6 mai 1919, pe baza unei aprofundate analize, conchide: „În lungul Dunării, populaţia este aproape română şi harta (Fig. 1) arată faptul că reprezintă populaţia cea mai densă. Regiunile amestecate etnic nu prea sunt populate.” E. de Martonne insistă, de asemenea, asupra factorilor economici şi strategici care pledează pentru rămânerea acestui teritoriu la România. Plecând de la această analiză, plenipotenţiarii întocmesc un raport în favoarea stării *quo ante*. „Comisia estimează că nu este cazul a propune sau de a recomanda o modificare de frontieră, care ar urmări cedarea la un stat inamic a unui teritoriu făcând parte de drept, integrată a unei ţări aliate”.

Încheierea Tratatului de pace cu Austria, la data de 10 septembrie 1919, a generat dispute între reprezentanţii Marilor Puteri şi ai României, reprezentată de I.C. Brătianu. Pe baza propunerilor făcute de reprezentanţii Franţei şi Marii Britanii în Comisia C.S.C.T., cu toată împotrivirea iniţială a reprezentanţilor SUA de a se acorda României întreaga Bucovină, în final cele două state europene şi-au impus punctul de vedere, articolul din tratat având conţinutul: „Austria renunţă, în ceea ce priveşte, în favoarea României, la toate drepturile şi titlurilor asupra părţii fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincolo de fruntariile României”. Frontierele sunt cele stabilite prin Decizia de Unire din 15/28 noiembrie 1918. Prim-ministrul Brătianu a refuzat să semneze Tratatul, nefiind de acord cu art. 12, care se referea la minorităţi şi care, după părerea lui, ar aduce limitări suveranităţii naţionale. Marile Puteri nu ţin seamă de protestul delegaţiei române şi remit Tratatul spre semnare Austriei. Ca o reacţie la această acţiune, Brătianu părăseşte Parisul, la data de 2 iulie 1919, iar la două zile după semnarea tratatului de Austria, la 12 septembrie 1919, demisionează din funcţia de prim-ministru. Marile Puteri au trimis note ultimative, prin care România era somată să semneze Tratatul de pace cu Austria. Acest tratat este semnat de generalul C. Coandă, delegatul României la Conferinţa de Pace, în numele guvernului condus de Alexandru Vaida-Voevod, la 10 decembrie 1919. În preambulul Tratatului minorităţilor naţionale, semnat în aceeaşi zi, se prevedea: „Statele Unite ale Americii, Imperiul Britanic, Franţa, Italia şi Japonia, Principalele Puteri Aliate şi Asociate, pe de o parte, şi România, pe de altă parte, având în vedere că în virtutea tratatelor pe care Principalele Puteri Aliate şi Asociate şi-au pus semnătura, sporiri însemnate teritoriale sunt sau vor fi dobândite de Regatul României, considerând că România, din propria voinţă, doreşte a da garanţii sigure de libertate şi dreptate, atât locuitorilor din Vechiul Regat al României, cât şi celor din teritoriile de curând transferate, fără deosebire de rasă, limbă sau religie, cărora le-ar aparţine.”

Comisia Teritorială C.S.C.T., în aprilie 1919, s-a pronunţat pentru realipirea Basarabiei la România „luând în considerare aspiraţiile generale ale populaţiei… caracterul moldav al regiunii, din punct de vedere geografic şi etnic, precum şi argumentele de ordin istoric şi economic”. (MEA, *Conference de la Paix, Recueil des actes, Questions européenes, La Bessarabie,* 1920, p. 639) Cu toate acestea, datorită circumstanţelor internaţionale, problema Basarabiei a fost reanalizată. Recensământul din anul 1897, doar pe baza apartenenţei lingvistice, care favoriza Rusia, relata prezenţa a 1.935.412 locuitori, limba „moldovenească” fiind vorbită de 47,58% locuitori, în special în zonele rurale, unde nu s-a reuşit rusificarea. Satele româneşti şi-au păstrat specificul naţional pe tot parcursul secolului al XIX-lea. (L. Sava, *Culegere de studii,* Editura Pontos, Chişinău, 2012, p. 180; V.G. Ursu, *Meridian Critic*, 1, 173, 2018)

În urma unei vizite făcute în Basarabia, E. de Martonne întocmeşte, în iulie 1919, un raport prin care susţine că revendicările române privitoare la Basarabia sunt îndreptăţite. Această pledoarie a reprezentantului Franţei are loc în contextul elaborării raportului final privitor la situaţia acestei regiuni. E. de Martonne consideră că statisticile etnice publicate de Rusia sunt discordante şi presupune că numărul rutenilor din Nordul ţinutului şi a ruşilor în oraşe a fost supraestimat, în detrimentul maselor rurale româneşti. Topografia Basarabiei este asemănătoare cu colinele din Moldova şi Valahia. Structura etnică, geografia şi istoria, viciate prin rusificare, dorinţa de unire sunt favorabile revenirii la România. E. de Martonne conchide că acest spaţiu nu poate urma decât „calea firească şi naturală de integrare în unitatea românească”. *Orice altă cale trebuie obligatoriu respinsă,* iar încercările de revenire forţată la vechiul regim al Rusiei ţariste (ulterior bolşevice) ar conduce la grave şi profunde tulburări interne. Pe baza raportului întocmit de E. de Martonne, Marile Puteri, prin Tratatul de la Paris din 20 octombrie 1920, au decis că unirea Basarabiei cu România este „pe deplin justificată din punct de vedere geografic, etnografic, istoric şi economic”. (M. Enciu, *Confluenţe, Revista de biblioteconomie şi ştiinţele informării,* Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Chişinău, 1-2, 114, 2007)

Multe scrieri elogiază corectitudinea lui E. de Martonne în analiza situaţiei Basarabiei. Spre exemplu, G. Munteanu-Murgoci scria: „…De Martonne, la Paris, în Comisiunea de studii a populaţiei Basarabiei, alături de alţi învăţaţi şi oameni politici, a contribuit în mare parte la recunoaşterea acestei provincii de comisiunea păcii, ca parte componentă de drept a României”. (V.G. Ursu, *Meridian Critic* 1, 173, 2018; N. Dunăreanu, *Nuvele, schiţe, amintiri,* Editura Cartea Românească, Chişinău, 1928, p. 209)

La inaugurarea Facultăţii de Teologie din Chişinău, la data de 8 noiembrie 1926, E. de Martonne este menţionat ca fiind omul „căruia Basarabia să îi poarte un cult de recunoştinţă – căci a convins Europa de românitatea Basarabiei”.

Tratatul Basarabiei, semnat între România, pe de o parte, şi Marea Britanie, Franţa, Italia, SUA şi Japonia, de alta, a recunoscut *suveranitatea* României asupra Basarabiei (art. 1). Au apărut însă multe probleme în ratificarea acestui tratat. Moscova a protestat la decizia luată şi a declarat că nu va recunoaşte niciodată valabilitatea tratatului. După ce a inclus problema tratatului basarabean în protocolul secret al Pactului cu Germania, din data de 23 august 1939, a considerat oportun să rezolve acest diferend prin forţă, prin notele datate 26-27 iunie 1940.

Tratatul de la Trianon, semnat la data de 4 iunie 1920, a fost un act complex încheiat între Ungaria şi „restul” lumii. A fost semnat de 36 de plenipotenţiari, în numele a 23 de state, dintre care 11 europene, alte 12 fiind din afara Europei (SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud Africană, India, Japonia, Cuba, Nicaragua, Panama şi Thailanda/ Siam). Tratatul este structurat în 14 părţi şi cuprinde 364 de articole, şi anume:

I. Pactul Naţiunilor (art. 1-26);
II. Fruntariile Ungariei (art. 27-35);
III. Clauze Politice Europene (art. 36-78);
IV. Interese ungare în afară de Europa (art. 79-101);
V. Clauze militare, navale şi aeriene (art. 102-143);
VI. Prizonieri de război şi morminte (art. 144-160);
VII. Sancţiuni (art. 157-160);
VIII. Reparaţii (art. 161-174 şi anexele I-VI) şi Dispoziţiuni particulare (art. 175-179);
IX. Clauze financiare (art. 180-199);
X. Clauze economice (art. 200-259);
XI. Navigaţia aeriană (art. 260-267);
XII. Porturi, căi de apă şi căi ferate (art. 268-314);
XIII. Munca (art. 315-355) şi
XIV. Clauze diverse (art. 356-364).

În preambulul tratatului se enumeră statele semnatare şi împuterniciţii acestora. Se menţionează încetarea existenţei Austro-Ungariei, precum şi recunoaşterea Ungariei ca stat independent. Tratatul de la Trianon reproduce în parte Pactul Societăţii Naţiunilor (art. 1-26), inclus ca o componentă organică şi în tratatul de la Versailles cu Germania. Acest fapt semnifică punerea sub autoritatea Naţiunilor Unite a aspectelor importante de politică internaţională şi obligă pe semnatari la o explicită recunoaştere a tratatului.

În tratatul de la Trianon, articolele 27-29 privesc direct România. Articolul 27 se referă la fixarea graniţelor cu România. În art. 28 se precizează că graniţele sunt „indicate pentru părţile lor definite pe o hartă la scara 1/1.000.000, anexată Tratatului”; în caz de divergenţă între text şi hartă, textul are precădere. În art. 29 se stipulează că fruntariile „vor fi trasate pe teren de către comisiile de delimitare, a căror compunere este fixată prin Tratatul de faţă sau va fi fixată printr-un Tratat între Principalele Puteri aliate şi asociate şi Statele interesate sau unul dintre ele”, ale căror decizii vor fi luate cu majoritate de voturi şi deveneau obligatorii pentru părţile interesate. Clauzele politice referitoare la România se regăsesc în art. 45-47. Astfel, în art. 45 se stabileşte că „Ungaria renunţă în favoarea României la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare, situate dincolo de fruntariile Ungariei, aşa cum au fost fixate şi recunoscute prin prezentul Tratat sau prin orice alte Tratate încheiate în scopul de a împlini prezenta încheiere, ca făcând parte din România”.

În art. 47 se statuează: „România recunoaşte şi confirmă faţă de Ungaria angajamentul său de a accepta înşirarea, într-un tratat cu principalele puteri aliate şi asociate, a dispoziţiilor socotite necesare de către aceste puteri, pentru a proteja în România interesele locuitorilor care diferă de majoritatea populaţiei prin rasă, limbă şi religie, precum şi pentru a proteja libertatea de tranzit şi în regim echitabil”.

Tratatul de pace cu Ungaria a fost semnat din partea română de Nicolae Titulescu şi dr. Ion Cantacuzino.

Încheierea Tratatului de Pace cu Ungaria a implicat multe discuţii şi analize, ca urmare a conceptului introdus de Wilson privind dreptul naţiunilor la autodeterminare, care uneori contrasta cu prevederile Tratatelor secrete încheiate de România şi Italia cu Marile Puteri Europene pe parcursul conflagraţiei.

Experţii americani din Comisia pentru rectificări teritoriale C.S.C.T. au veni la Paris cu propuneri de rectificare a graniţelor, prezentate preşedintelui Wilson în ianuarie 1918. În cazul României, acestea aveau în vedere acordarea întregii Transilvanii, două treimi din Banat, dar nu şi Cadrilaterul. Zona oraşelor Satu Mare, Carei, Oradea şi Arad era lăsată Ungariei. Grupul de lucru Political Intelligence Department, în cursul lunii noiembrie 1918, a întocmit memoriul *Frontierele viitoare ale Ungariei.* Autorul principal al acestui raport, Seton Watson, a sprijinit ideea unităţii naţionale a românilor, însoţită de garanţii pentru drepturile minorităţilor.

Marile Puteri, întrunite în Consiliul Suprem, au decis, la încheierea Tratatelor de pace, să plece de la principiile expuse de preşedintele Wilson în faţa Congresului, la data de 8 ianuarie 1918, şi anume, dreptul naţiunilor la autodeterminare, în contextul soluţionării în mod echitabil a problemelor teritoriale. Marile Puteri au manifestat aversiune faţă de acordurile secrete încheiate în ceasurile grele ale războiului, mai ales când acestea includ clauze teritoriale ce se află în contradicţie cu principiile anunţate de preşedintele Wilson. Italia nu a fost de acord, pentru început, cu acest principiu. Pe baza unui tratat semnat în timpul războiului, aceasta urma să încorporeze Dalmaţia şi portul Fiume. După mai multe discuţii pe această temă, la data de 27 mai 1919, a acceptat teza prin care graniţele să fie stabilite pe baza criteriului etnic şi, astfel, a câştigat prin tratatele de pace o suprafaţă de doar 21 km^2.

Centenarul Marii Uniri

Delegaţia României la Conferinţa de Pace de la Paris, formată din I.C. Brătianu (preşedinte), C. Coandă, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Mişu (ambasador la Londra), Victor Antonescu (ambasador la Paris), Constantin Diamandy (ambasador la Petrograd) şi George Danielopol (ambasador la Washington), a ajuns la Paris eşalonat, începând cu 13 ianuarie 1919. Ambasadorul Franţei la Bucureşti l-a informat pe I.C. Brătianu, înainte de plecarea la Paris, că aliaţii consideră tratatul încheiat de aceştia cu România, în anul 1916, drept caduc.

La data de 19.01/1.02.1919, I.C. Brătianu a prezentat revendicările teritoriale ale României. Acestea se sprijineau în mare parte pe cele incluse în Tratatul încheiat la data de 17 august 1916. Prin acest tratat, reveneau României teritorii din Austro-Ungaria, şi anume, Banatul cu gurile Dunării, oraşele şi satele Oroshaza, Bikes-Csaba, Vasarosnameny, Gurile Someşului, o parte mică din Maramureş şi Bucovina, până la confluenţa Ceremuşului în Prut, adică fără nordul acestei provincii.

Pe de altă parte, în acest tratat nu se aminteşte nimic de Basarabia. În plus faţă de prevederile incluse în tratatul menţionat mai sus, I.C. Brătianu a solicitat recunoaşterea întregii Bucovine, întregii Basarabii, iar partea de vest a întregului Banat ca aparţinând României.

Brătianu nu a urmat calea Italiei, pe parcursul şederii sale la Paris; prin atitudinea sa inflexibilă, a îndepărtat marile puteri de delegatul român. Brătianu a sperat că tactica sa de tărăgănare va conduce la izbândă. Această tactică a avut drept rezultat insuccesul delegaţiei române de a câştiga simpatia Marilor Puteri. De aici s-a născut „politica ranchiunoasă” (V.V. Tilea, *Op. cit.*; E.Y. Dillon, *The Peace Conference*, London, Hutchinson,1920, p. 185) a Marilor Puteri faţă de România, precum şi o ignorare şi boicotare (C.U. Clark, *Greater Romania,* Dodd, Mead and Comp., 1992) a conducătorilor delegaţiei Române. La data de 2 iulie 1919, I.C. Brătianu pleacă supărat de la Paris, cu indicaţia, pentru ceilalţi membri ai delegaţiei: „nu negociem şi rezistăm”. A ignorat sfaturile date de oficialităţile prezente la conferinţă din statele învingătoare, ignorând faptul că politica este arta compromisului.

În discutarea solicitărilor României privind graniţa cu Ungaria, delegaţiile britanică şi americană şi-au armonizat poziţiile încă din prima şedinţă a Comisiei teritoriale C.S.C.T., din data de 8 februarie 1919, în acord cu propunerile americane. La conturarea unui punct de vedere comun anglo-american-francez, favorabil României, privind traseul Satu Mare – Carei – Oradea – Arad, un rol important l-au avut E. de Martonne şi Douglas Wilson Johnson. Lipsa de fiabilitate a datelor prezentate de Ungaria privind acest teritoriu, subliniată de E. de Martonne, a fost remarcată şi folosită de delegaţia franceză pentru a genera îndoieli în rândul membrilor Comisiei C.S.C.T., privind preponderenţa grupului etnic maghiar. E. de Martonne argumentează, pentru a urma limitele grupurilor compacte de români şi unguri, de a nu separa oraşele de împrejurimi, în pofida diferenţelor între naţionalităţile dominante la oraş şi sat, a lăsa României ieşirile la vale, cu oraşele care le leagă. Propunerea franceză, ca linia ferată care traversează regiunea în discuţie, unde era un amestec etnic al populaţiei, să rămână la România, a fost adoptată după 12 runde de negocieri dificile.

Stabilirea frontierei între România şi Serbia a generat multe discuţii şi dispute între delegaţiile română şi sârbă, precum şi cu cele ale Marilor Puteri. Atât România cât şi Serbia au revendicat întregul Banat. Tracasat de atâtea discuţii, Tardieu a exclamat: „Românii au ajuns să spună că nimic nu-i interesează în afara Banatului. La fel şi sârbii, pentru care chestiunea Banatului reprezintă totul…” (I.F. Moscovici, *PhD Thesis*, Universitatea Strassbourg, 2013) Harta etnică a acestui spaţiu, după recensămintele din anii 1890 şi 1910, considerat ca singurul criteriu de împărţire, ar fi condus la o frontieră franjurată, ca urmare a amestecului etnic, discontinuu, în spaţiile de interferenţă româno – sârbo – maghiară. Pentru a putea soluţiona problema graniţei, E. de Martonne propune metode geopolitice şi geoeconomice:

– *Principiul viabilităţii frontierelor,* prin luarea în considerare, pe lângă principiul etnic, cel al reliefului, hidrografiei şi a reţelelor de comunicaţie.

– *Principiul compensaţiei,* şi anume cedarea unor localităţi preponderent româneşti, din jurul Vârşetului, pentru păstrarea unei distanţe rezonabile de la frontieră până la Belgrad, capitala Serbiei, urmând să primească în schimb localităţi în care populaţia de origine română era minoritară.

Toate propunerile de divizare a Banatului, plecând de la principiile menţionate mai sus şi discutate în Comisia C.S.C.T. au fost respinse de delegaţii celor două ţări. Având în vedere, în special, intransigenţa lui Brătianu, delegaţiile franceză şi engleză au făcut propuneri de divizare a Banatului, cea franceză fiind mai favorabilă României. Şi aceasta a fost respinsă de Brătianu. La propunerea delegaţiilor engleză şi americană, a fost modificat traseul propus de francezi, în partea de Nord a Banatului, mai puţin favorabil României, acesta rămânând forma definitivă pentru graniţa româno – sârbo – ungară, la data de 6 aprilie 1919. Prin această delimitare, 2/3 din suprafaţa Banatului au revenit României, iar 1/3 Serbiei.

Amintim că delegaţia franceză a propus organizarea unui plebiscit. Acesta nu a fost acceptat, deoarece putea să apară o regiune autonomă în centrul Banatului. (C.U. Clark, *Op. cit.*) Astfel, după 16 şedinţe ale Comisiei C.S.C.T., generalul Le Rond concluzionează: „Caracteristicile traseului care au prevalat sunt următoarele: la sud, Baziaşul este lăsat României, este lărgită zona limitrofă a Timişoarei, căile ferate care reunesc la sud Jimbolia, la fel ca şi Kikinda, sunt lăsate Serbiei, vechiul traseu nu se modifică la nord de Kikinda”. (I.F. Moscovici, *Op. cit.*)

La data de 24 noiembrie 1923, România şi Iugoslavia au încheiat, la Belgrad, un protocol pentru modificarea frontierei. România a cedat Iugoslaviei satele Meda, Modoş, Şurian, Cătălan, Crivorbara şi Gaiu Mare, în timp ce Iugoslavia a dat, în schimb, României, satele Beba Veche, Cherestur, Ciortea şi Jam, precum şi oraşul Jimbolia.

Maramureşul istoric nu apare ca o problemă distinctă în contextul fixării frontierelor în Comisia Teritorială C.S.C.T. Acesta a fost văzut, în urma propagandei elementului etnic rutean, ca o parte componentă a Ruteniei. Un rol important în luarea unei decizii finale l-au avut Eduard Beneş şi Tomas Masaryk, care au reuşit să convingă diaspora ruteană din SUA să promoveze includerea Ruteniei Subcarpatice la Cehoslovacia. Se constată o discrepanţă între strategia Delegaţiei Române la Paris şi elita politică maramureşeană, care susţinea includerea întregului Maramureş în România.

În cadrul Comisiei Teritoriale, delegaţiile franceză şi italiană au propus includerea întregului Maramureş la România. Ca urmare a lipsei unor acţiuni ferme ale delegaţiei române, precum şi a atitudinii şefului delegaţiei, I.C. Brătianu, în relaţiile cu Marile Puteri, la data de 28 martie 1919 s-a decis ca frontiera cu Cehoslovacia să urmeze, în principiu, râul Tisa. Drept rezultat, în teritoriul atribuit Cehoslovaciei au rămas multe localităţi cu populaţie pur românească, precum Apşa de Sus, Apşa de Mijloc, Peri, Slatina, Bocicoiu Mare, Poiana, Cabala, Rahău, Bogdan, Biliu sau Frasin. Încercările de revizuire a frontierei, după plecarea de la Conferinţă a lui I.C. Brătianu, de către Alexandru Vaida-Voevod, au rămas fără rezultat.

În prima parte a lunii ianuarie 1919, Maramureşul este invadat de trupele ucrainene. Acestea ocupă valea Tisei, precum şi ţinutul din dreapta Vişeului, până la Leordina. La data de 17.01.1919, trupele ucrainene sunt alungate de armata română, care ocupă ambele maluri ale Tisei. A fost fixată o linie de demarcaţie care încadra în România întregul Maramureş istoric. Acest fapt este confirmat de delegaţia cehă în tratatele cu delegaţia română, condusă de Alexandru Vaida-Voevod. Delegaţia cehă a refuzat în final să semneze acordul convenit privind rectificarea frontierei, motivând că delegaţia română nu are împuternicirile necesare. Ca urmare a ordinului dat de Guvernul Averescu, de retragere a armatei române dincolo de Tisa, acest ţinut populat de ruteni şi români este ocupat de Cehoslovacia.

Prin protocolul încheiat la data de 4 mai 1926, semnat la Praga de cele două guverne, se avea în vedere reglarea unor detalii de frontieră între România şi Cehoslovacia, de către o comisie mixtă, în perioada 20-30 iunie 1926. Frontiera a rămas mai departe pe Tisa.

Tratatul de la Trianon a consfinţit dreptul popoarelor la autodeterminare şi, drept rezultat, prezenţa unor noi state în Europa şi, respectiv, reîntregirea altora. Regăsim, de asemenea, un stat maghiar independent, chiar dacă nu în frontierele imaginate de revoluţionarii de la 1848, în care majoritatea populaţiei (89,5%) este acum de etnie maghiară. Statelor succesoare le-au revenit 71,4% din suprafaţă şi, respectiv, 63,5% din populaţia fostului regat maghiar. Cele mai mari suprafeţe desprinse din regatul ungar revin României (≈32%), Iugoslaviei (19,5%) şi (19%) Cehoslovaciei. Majoritatea locuitorilor acestor teritorii au originea etnică a statelor naţionale nou formate sau reîntregite (Fig. 2).

După statistica făcută în anul 1910, după limba vorbită (M. Zeidler, *Treaty of Trianon, Internat. Encyclopedia of First World*, 2017), teritoriile care au revenit României (Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş) aveau o populaţie de 5.265.444, din care 53,2% români, 32,3% maghiari, 10,5% germani, 11% sârbo-croaţi, 1,31% ruteni, 0,59% slovaci, ponderea altor naţionalităţi fiind de 1,83%. Populaţia acestor teritorii, în anul 1930, însuma 5.543.250 locuitori, 57,3% fiind de origine română, 24,4% unguri, 9,8% germani, 3,2% evrei, 1,94% ţigani, 0,83% cehi, 0,66% ruteni şi, respectiv, 0,78% sârbi. (S. Dragomir, *Buletinul Demografic al României,* 3, 133 şi 6, 347, 1936) Aceste date sugerează că statistica făcută în 1910 era viciată, la populaţia care vorbea limba maghiară fiind trecute şi alte naţionalităţi, precum evrei sau ţigani, care nu apar în mod distinct în recensământ.

Ar fi de menţionat faptul că la data de 4 iunie 1920, când la Trianon a fost semnat Tratatul de pace cu Ungaria, pe teritoriul locuit de români nu au existat manifestaţii exuberante de satisfacţie, ci s-a trăit o viaţă liniştită profundă, ca o reacţie la faptul că recunoaşterea Unirii de la 1 Decembrie 1918 a fost un fapt de normalitate, care trebuia să se întâmple, mai devreme sau mai târziu.

Prin pierderea a 71% din teritoriu şi a 63,5% din populaţia fostului regat, Ungaria a manifestat o adversitate faţă de prevederile Tratatului de la Trianon, considerat injust în raport cu aspiraţiile naţiunii maghiare, cu trecutul său istoric. Deşi de-a lungul anilor au fost depuse multe eforturi, tentativele de reconfigurare a frontierelor statuate prin Tratatul de la Trianon au eşuat. (C.A. Macartney, *Hungary, From ninth century origins up to 1956 uprising,* Oxford University Press, 1937) În prezent ne găsim într-un context nou, al Uniunii Europene, în care graniţele dintre state tind să dispară, fiecare cetăţean putând a se stabili oriunde, după preferinţe.

Academia de Ştiinţe din Ungaria a iniţiat proiectul intitulat *Momentum – Trianon 100.* Printre direcţiile de cercetare abordate în cadrul acestuia, menţionăm:

– Publicarea documentelor diplomatice interne ale delegaţiei maghiare la Trianon şi externe din Italia, SUA şi Japonia, precum şi cercetarea pregătirilor pentru tratative în ţările vecine;

– Dezastrul de după război, efectele războiului asupra societăţii ungare, violenţa de după război, chestiunea refugiaţilor, problema aprovizionării.

– Consolidarea sistemului de Tratate de la Versailles, chestiunea graniţelor, strategii de adaptare a elitelor, transformarea spaţiilor locale.

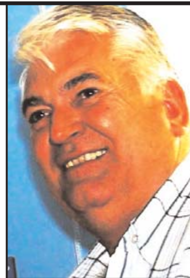
– Moştenirea Trianonului şi memoria acestuia în ţările vecine Ungariei.

O delegaţie de cercetători maghiari, implicaţi în acest proiect, însoţiţi de ambasadorul Ungariei, au purtat la data de 10 octombrie 2017, la Academia Română, în Bucureşti, discuţii cu cercetători români, în prezenţa preşedintelui Academiei Române, acad. Ionel-Valentin Vlad, pe linia antamării unor colaborări. Apreciem că astfel de acţiuni, puse în practică, bazate pe adevăruri istorice, ar fi deosebit de utile.

Întemeierea şi decăderea Mitropoliei Severinului (III)

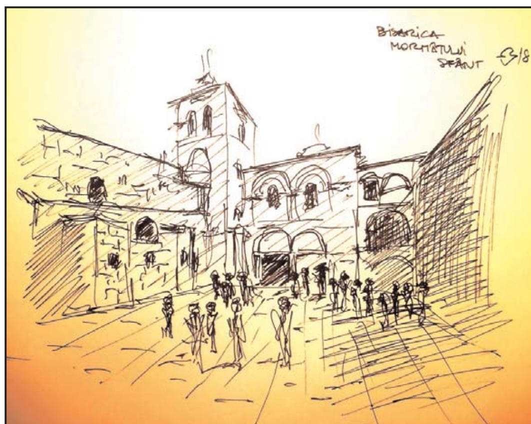

Florian COPCEA

Mult mai târziu, a fost numit „mitropolit al Severinului”, adică al eparhiei bisericeşti „a Ungrovlahiei de către Severin”, Athanasios (aprox. 1389 – aprox. 1403) – nu este exclus, şi mitropolit de Perge şi Attalia. În actele Patriarhiei din Constantinopol este menţionat, ca mitropolit al Severinului, doar în anul 1387. Episcopul Râmnicului, Gherasim Cristea, în *Istoria Eparhiei Râmnicului* (Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2009, p. 112), crede că „fusese înscăunat înainte de acest an”. El este menţionat într-o însemnare controversată din *Ekthesis Nea* (care îi pune la îndoială identitatea şi titlul), ca fiind şi locţiitor al mitropoliei de Amasia între noiembrie 1381 – septembrie 1386. În perioada 1402–1403, mitropolitul Severinului, Atanasie, a luat parte la lucrările Sinodului din capitala Imperiului Bizantin. Documentele vremii ne vorbesc despre un conflict al acestuia cu patriarhul ecumenic Matheos I (1397–1410), acuzat, în octombrie 1397, de trisepiscopat de mitropolitului Makarios de Ancyra. Ipoteza ce ne-o sugerează *Ekthesis Nea* potrivit căreia mitropolitul Severinului ar fi fost Athanasios al Amasiei nu se susţine, motiv pentru care nu poate fi dezlegată enigma: cine a fost, în realitate, Atanasie?, de vreme ce în octombrie 1384, patriarhul ecumenic Nilos Kerameos consfinţea alegerea episcopului Ioseph al Limnionului ca administrator al Mitropoliei Amasiei, funcţie analogă cu cea de locţiitor al titularului acestui scaun. Doctorul în istorie Vasile Mărculeţ avansează o idee interesantă, care nu ar trebui să nu fie luată în seamă: „Va fi fost acest episcop Ioseph al Limnionului unul şi acelaşi mitropolit cu cel al Severinului şi locţiitor al celui de Amasia? Un răspuns categoric la această întrebare este aproape imposibil de formulat din cauza penuriei de informaţii semnalate. De altfel, după această dată, cel puţin până în iulie 1389, perioadă care ne interesează pe noi, respectivul ierarh dispare din actele patriarhale. Această constatare nu exclude însă un răspuns afirmativ. Mergând pe firul acestei ipoteze putem propune şi o datare, chiar şi numai aproximativă a păstoririi sale. Astfel, dacă admitem ca plauzibilă posibilitatea ca episcopul Ioseph de Limnion să fie una şi aceeaşi persoană cu mitropolitul Severinului menţionat în *Ekthesis Nea,* atunci păstorirea lui în fruntea celei de a doua mitropolii a Ţării Româneşti ar fi putut dura de la o dată cuprinsă între octombrie 1384 şi 1 septembrie 1386, până la o dată cuprinsă între 1 septembrie 1386 şi iulie 1389. Mai exact, octombrie 1384 ar putea fi admisă ca un *terminus post quem* al debutului păstoririi sale la Severin, iar iulie 1389, aşa cum mai arătam, ca un *terminus ante quem* al încetării acesteia. Întrucât la actualul nivel al cercetării problemei teza noastră nu este decât o ipoteză de lucru, rămâne ca studii ulterioare s-o valideze sau nu.

Sintetizarea rezultatelor la care am ajuns în urma finalizării prezentului studiu *(Un posibil mitropolit necunoscut al Severinului din deceniul 9 al secolului al XIV-lea,* rev. *Muzeul Naţional,* vol. XXIII/2011, pp. 11-18 – n.n.) ne permite enunţarea următoarelor concluzii: 1. Transferarea mitropolitului Antimos de la Severin în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, de la Argeş, între iulie şi 23 noiembrie 1381, a fost urmată de învestirea unui nou arhiereu la Severin, care era totodată şi locţiitor al celui de Amasia. Păstorirea sa, care acoperă o mare parte a deceniului 9 al secolului al XIV-lea, va fi putut dura de la o dată cuprinsă între 23 noiembrie 1381 şi 1 septembrie 1386, până la o dată cuprinsă între 1 septembrie 1386 şi iulie 1389. 2. Întrucât în perioada cuprinsă între 23 noiembrie 1381 şi iulie 1389 cunoaştem un singur locţiitor al scaunului mitropolitan al Amasiei, în persoana episcopului Ioseph de Limnion, învestit în această funcţie în octombrie 1384, nu este exclus ca el să fie şi acel nenominalizat arhiereu al Severinului. Într-un asemenea caz, păstorirea lui în fruntea eparhiei muntene a putut dura de la o dată cuprinsă între octombrie 1384 şi 1 septembrie 1386 până la o dată cuprinsă între 1 septembrie 1386 şi iulie 1389.”

În concluzie, Antim şi Atanasie au fost singurii mitropoliţi oficiali care au păstorit Mitropolia Severinului pe toată durata existenţei şi funcţionării sale. Fără îndoială, desfiinţarea Mitropoliei Severinului a fost un moment conjunctural nefericit pentru unitatea Bisericii ortodoxe care, în pofida tuturor vicisitudinilor istoriei, şi-a păstrat simbolurile niceo-constantinopolitane. Din fericire, dacă în prima parte a anului 1405 Mitropolia Severinului se presupune că şi-a încetat existenţa, nu acelaşi lucru se poate spune despre cea „a Ungrovlahiei”. *Tomosul sinodal* din septembrie 1405, prin care patriarhul Mattheos I al Constantinopolului condamnă mitropoliţii care îi erau ostili (printre aceştia aflându-se şi mitropolitul Makarios de Ancyra), poartă şi

semnătura „celui al Ungrovlahiei”. Cine să fi fost acesta este o chestiune care se cere desluşită. Sursele istorice cunoscute până acum susţin că urmaşul mitropolitului Anthimos în scaunul Ungrovlahiei ar fi fost un mitropolit cu numele Theodoros. Rămâne de văzut dacă acesta este una şi aceeaşi persoană cu Teodosie de la Severin. Despre acesta din urmă cunoaştem că îi ţinea locul lui Antim de la Curtea de Argeş câtă vreme acesta se afla la Constantinopol.

Despre acesta, de alte amănunte biografice nu dispunem. Este o enigmă de ce a fost adăugat, totuşi, în pomelnicele Mitropoliei Ţării Româneşti. Cum am mai precizat, un hrisov de danie (din 1412) pentru o mănăstire din Meteora este semnat „Eftimie, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată Ungrovlahia”, lucru care ne confirmă teza că Mitropolia Severinului se desfiinţase. Pentru a avea o imagine cât mai exactă a controversatei decăderi a Mitropoliei Severinului, vom aminti, în treacăt, câteva dintre supoziţiile tratate în istoriografia bisericească legate de reşedinţa eparhiei Severinului. Unele izvoare vorbesc despre mutarea acesteia de la Caransebeş (măsură cauzată de ocuparea de către turci şi unguri a unor ţinuturi din nord-vestul ţării), la Timişoara (pentru susţinerea respectivei ipoteze se aduc în discuţie „insigniile Munteniei” identificate în „emblema Episcopiei de pe Bega”), spre sfârşitul secolului al XV-lea la Mănăstirea Feleac, unde s-a refugiat Marcu, „mitropolit de la Severin”, apoi, mai târziu, la Bălgrad (Alba Iulia). În ceea ce priveşte Mitropolia Severinului, s-a vehiculat ideea, pe care o socotim destul de plauzibilă, că reşedinţa acesteia ar fi fost un timp lângă Craiova, apoi la Mănăstirile Tismana şi Strehaia. Am putea aduce drept argument, în susţinerea ipotezei că scaunul episcopal s-a aflat provizoriu, după mai mulţi ani, şi la Strehaia, textul unui pomelnic care conţine pisania acestei ctitorii a lui Mihai Basarab: „Această sfântă Mănăstire Strehaia, ce au fost mai înainte vreme episcopie, unde să cinsteşte şi să prăznuieşte hramul Sfintei, de viaţă făcătoarei şi nedespărţitei Troiţe, fost-au zidită din temelia ei de prea bunul creştin, răposatul domn Matei Basarab-Voevod şi au închinat-o lui Dumnezeu a fi mănăstire de sfinţi părinţi călugări. Iar după mulţi din anii pristăvirii sale, când au fost în zilele bunului creştin şi luminatului domn Io Grigore-Voievod, în domnia mării sale, la anul 1673, socotitu-s-au dimpreună cu toţi cinstiţii sfetnicii măririi sale şi au tocmit şi au aşezat această sfântă mănăstire a fi episcopie a Ţării Româneşti, pentru că mai dinainte vreme au fost iarăşi episcopie aici, ci fiind surpată mult de puterea varvarilor s-au mutat scaunul la Râmnic”.

În altă ordine de idei, trebuie arătat că istoricul francez Vitalien Laurent, în studiul *Contributions à l'histoire des relations de l'église byzantine avec l'église roumaine au début du XV-e siècle,* avansează teoria că succesorul lui Anthimos în scaunul arhieresc de la Curtea de Argeş nu a fost Theodoros, ci un mitropolit cu numele Ieremias, acesta fiind identificat cu mitropolitul de Mitylene. Vitalien Laurent susţine că arhiereul de Mitylene, în septembrie 1395, a fost trimis în fruntea unei delegaţii în Moldova de patriarhul ecumenic Antonios IV, „pentru a ridica excomunicarea pronunţată asupra ţării, ale căror autorităţi refuzau să accepte arhiereul numit de Patriarhia Ecumenică”. Sunt date care demonstrează că Ieremias s-a numărat printre favoriţii lui Mattheos I, contribuind, în octombrie 1397, la alegerea acestuia în scaunul patriarhal al Bisericii de Răsărit. O altă dovadă a prieteniei celor doi ierarhi este legată de faptul că, în timpul procesului de trisepiscopat (1402–1409), Ieremias a fost de partea lui Mattheos I, împrejurare în care arhiereul de Mitylene ar fi fost recompensat cu scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei între anii 1403 şi 1409. Evident, în istoria Bisericii bizantine mai întâlnim şi unele menţiuni, destul de sărace, care indică existenţa Mitropoliei Severinului şi în anul 1412. În baza unor surse istorice care conduc la constatarea că Biserica Ţării Româneşti făcea eforturi permanente pentru dobândirea autocefaliei, s-a emis părerea că desfiinţarea Mitropoliei Severinului şi căderea ei la rangul de episcopie a fost, precizează G.M. Ionescu în lucrarea *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei, 1359–1709,* „actul cel mai anticanonic al patriarhului Calist faţă de Mitropolia Ungrovlahiei, care a împiedicat ca Biserica Românească să devină autocefală încă de pe timpul lui Alexandru Vodă Basarab”.

De asemenea, putem susţine cu toată certitudinea că Mitropolia Ungrovlahiei a funcţionat fără întrerupere până după secolul XV. Două scrisori, datând din mai şi octombrie 1412, ale arhiereului Euthymios, „din mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit a toată Ungrovlahia”, descoperite în arhivele unei mănăstiri din Meteora, vin să ne întărească convingerea că acesta primise jurisdicţia ecleziastică asupra întregii Biserici a Ţării Româneşti după mitropolitul Ieremias, retras din scaunul mitropolitan pentru a-şi „căuta Biserica proprie” sau „a fost caterisit pentru purtarea sa”, cum ne sugerează Vitalien Laurent în *Contributions...* În ceea ce ne priveşte, concluzia noastră este că, într-adevăr, după Atanasie, în cazul în care se va dovedi că acesta nu a avut succesor, deşi noi înclinăm să credem că nu a rămas vacant până în 1419, scaunul mitropolitan al Severinului a fost arondat Mitropoliei Ungrovlahiei. Am mai putea adăuga, în ceea ce îl priveşte pe ultimul mitropolit de Severin, Atanasie (Athanasios), că prezenţa sa la sinoadele patriarhale de la Constantinopol este semnalată/probată documentar până în 1405, când se afla în plină desfăşurare procesul de trisepiscopat intentat patriarhului Matei (1397–1410). Cutezăm să susţinem „până în 1405” şi să facem abstracţie de informaţiile ce ni le furnizează în lucrările lor alţi istorici, de exemplul P.P. Panaitescu, care admit că după 1401 nu mai există menţiuni arhivistice privitoare la vreun ierarh din Ţara Românească prezent la vreun Sinod din Constantinopol.

→

Istoria de lângă noi

Ce e val ca valul trece

Crina DECUSARĂ BOCŞAN

Nu impun gândurilor mele să nu o ia razna pentru că nu am dreptul să intru în viaţa lor agitată, hărţuită. Dar şi eu am dreptul să mă retrag în faţa tumultului de ameninţări înveşmântate în atenţionări „binevoitoare” care îmi atacă pe reţele sociale spaţiul meu mioritic. Acel *mioritism* (îmi iau libertatea să inventez şi eu neologisme neparaşutate din anglicisme, arăbisme, turcisme ori franţuzisme depăşite) ironizat politic acuzator adesea poate fi interpretat nu ca o resemnare, ci ca o acceptare. Cu o situaţie de acest fel se confruntă omenirea întreagă de câteva luni, sau poate chiar de mai înainte, dar nu se ştia (!). Pericolul sună ca un dangăt de clopot: nu ştim cât timp şi sub ce formă se vor desfăşura evenimentele. Ne apasă lipsa de finalizare sau a posibilităţii de finalizare a eforturilor de acomodare cu o realitate cu tentacule necunoscute. Ne schimbăm, ne-am schimbat. Aparent, relaţiile s-au modificat tocmai datorită faptului că noi nu mai gândim ca înainte. Este un duş rece: nu ca o ploicică de primăvară, ci ca un torent mâlos ce pe unii îi doboară, pe alţii îi murdăreşte năclăit, dar poate că aceia vor fi clătiţi. Orice luptă căleşte. Mihai Eminescu a pus pe buzele voievodului Mircea replica *Ce e scris şi pentru noi/ Bucuroşi le-om duce toate...* Ce înseamnă *bucuroşi?* Cum poate fi bucuroasă mulţimea ce se va înjumătăţi ca număr şi nimeni nu ştie în care jumătate va fi... Este o revoluţie, care sigur nu va fi involuţie. Mintea iscoditoare a OMULUI află soluţii în toate domeniile, scara de valori revine la ceea ce ar fi trebuit să fie fără trepte putrede. În timp ce ştiinţa caută remedii pentru corpul fizic (al individului, al societăţii, al ţării), spiritualitatea află rezolvări de neconceput în alte condiţii. Performanţele în domeniul IT înlesnesc comunicarea. Dar cum este folosită? Aflăm că se speră în performanţele căutării vaccinului miraculos, ceea ce era imposibil acum câteva decenii. Însă suntem bombardaţi cu cifre negre despre decese, îmbolnăviri, încălcări de norme sanitare şi civice, ni se induc realităţi de un dramatism social dur la nivel mondial. Pandemii înfiorătoare au mai fost de-a lungul timpului, desigur, nimicitoare. Comportamentul, receptarea realităţii, reacţia în faţa unor astfel de calamităţi au fost diferite, şi tot diferit apar aceste aspecte înfăţişate în pictură ori literatură.

O scurtă incursiune în literatură ne conduce la *Decameronul* lui Boccaccio, în care izolarea este impusă de o molimă cumplită, şi la *Ciuma* lui Camus, în care moartea perfidă impune izolare, ori la *Romeo şi Julieta* – personaje victime ale epidemiei din Verona şi a carantinei ce a făcut ca tânărul mire să nu primească misiva cu avertisment.

Dramele epidemiilor au avut loc indiferent de scara socială a victimelor, însă rar le aflăm consemnate din interiorul societăţii. Iată, de pildă, frânturi dintr-o scrisoare a doamnei de Sevigne adresată fiicei sale în aprilie 1687: *Mai presus de orice, draga mea copilă, nu veni la Paris! Nimeni nu iese (din casă) de frică să nu se pomenească cu această ciumă abătându-se peste noi, se răspândeşte ca un foc de lemne uscate. Regele şi Mazarin ne îngrădesc pe toţi în propriile apartamente. Domnul Vatel, care încasează taxele, ne asigură mesele ce ni le livrează. Asta mă întristează, mă încântă doar gândul că merg la reprezentaţiile recente ale unei comedii a domnului Corneille,* Mincinosul, *despre care se spun numai lucruri bune. Noi ne cam plictisim puţin şi nici nu mai pot să-ţi spun ultimele intrigi de la Curte, şi nici despre ultimele noutăţi din modă. Din fericire, mă văd oarecum discret cu prietena mea dragă Marie Madeleine Lafayette şi ne amuzăm cu* Fabulele *domnului La Fontaine, dintre care una este foarte potrivită vremurilor de acum:* Animale bolnave de ciumă. *Nu toate au pierit, dar toate au fost afectate. Îţi trimit două măşti nostime, e ultimul răcnet în modă. La Versailles toată lumea poartă. Este o senzaţie plăcută de curat, ce împiedică să te molipseşti.*

În Bucureşti, în urmă cu câteva decenii, săpăturile arheologice din apropierea spitalului Colţea au fost sistate, şi s-a lansat ipoteza că se ajunsese în zona în care ar fi gropile cu var cu victimele ciumei bubonice din vremea lui Caragea, când piereau zilnic 300 de locuitori, iar urmările descoperirii unui focar de infecţie ar fi fost imprevizibile. Pesimiştii şi optimiştii – deopotrivă – ar spune că legile Firii oferă echilibru. Dialogul lor a devenit proverbial: *Mai rău nu se poate* – zice pesimistul, iar optimistul îl contrazice: *Ba se poate.* Este posibil ca într-o zi totul să devină *A fost odată.* Ironia, persiflarea, gluma, zâmbetul ridică potenţialul rezistenţei morale.

Aşadar, cităm din însemnările fanteziste (premoniţii?!) ale lui George Orwell în cartea *1984* scrisă în 1948, un jurnal imaginar prezentat ca fiind actual şi în 2020. *Jurnalul de carantină 2025* are note de umor negru din care spicuim: *Au zis la televizor că perioada de carantină se va termina foarte curând. Asta cred că înseamnă maximum 2-3 ani.* Sau: *E al cincilea an de carantină. Eu i-am spus* (vecinului) *să scrie pe declaraţia de dus gunoiul în detaliu ce tip de gunoi duce, dar el a zis că nu contează. Uite că contează. Aşa îi trebuie dacă nu îşi ia responsabilităţile în serios. De unde să se ştie dacă se îndreaptă spre tomberonul de menajer sau spre cel de reciclabile.* Ori: *Am aplaudat înainte de culcare pe acei care ne livrează mâncarea la uşă, ne asigură curent, gaze, internet şi apă, adică tot ce are nevoie un om modern ca să nu iasă din casă.* Şi iată cum ar trebui să fie o mască de protecţie: *…cea mai performantă mască de protecţie a anului 2023. 5 kg de aliaj de titaniu îmbrăcat în cauciuc hipoalergenic, 4 turbine montate mandibular care filtrează aerul la 360 de grade. Buton de panică care videază plămânii în caz că te-ai simţit expus. Vizieră magnetizată care respinge particulele de praf. O bijuterie tehnologică.*

Holeră, ciumă, gripă... Vreme trece. Vreme vine. Ce e val ca valul trece şi o luăm de la capăt, desigur, altfel. Poate este numai optimism romantic în vreme de restrişte...

Avem în vedere, pentru a infirma aserţiunea în cauză, faptul că la Conciliul de la Konstanz din 1415 (informaţia provine de la canonicul Ulrich von Kichental) au participat ierarhi din Ţara Românească. E drept, descoperim în conţinutul acestora şi unele elemente speculative, de pildă, cel referitor la oraşul Zürm, pe care, totuşi, oricât ne-am strădui, nu-l putem identifica cu Severinul. Cu certitudine însă, după 1412, doar Mitropolia Ungrovlahiei îşi disputa jurisdicţia ecleziastică asupra întregului teritoriu al Ţării Româneşti, chiar şi după căderea Severinului în mâinile ungurilor. Acest adevăr este argumentat de două documente emise în 1419 şi respectiv 1420, care fac menţiuni demne de luat în seamă despre concesiile lui Sigismund de Luxemburg făcute Mănăstirilor Vodiţa şi Tismana (pe care, se presupune, le-a şi vizitat în urmă cu câţiva ani într-o chestiune familială, ocazie cu care s-a întâlnit şi cu cuviosul părinte Nicodim), odată cu anexarea de către Imperiu a teritoriilor Orşova şi Mehadia, puse sub administrarea lui Sigismund de Losoncz. Dintr-o altă sursă istorică aflăm că acesta din urmă, la 25 iulie 1420, a făcut danii lui Bogdan, fiul lui Nicolae, în semn de recunoştinţă pentru contribuţia adusă „sub Cetatea Severinului (executând lucrări de fortificaţie, aici aflându-se un scaun bisericesc, cu siguranţă, cel al Mitropoliei Severinului – n.n.), împotriva turcilor celor cruzi”, alături de castelanul celor două reşedinţe, Orşova şi Mehadia: Pippo Spano de Ozora (Filippo Buondelmonti degli Scolari, 1369–1426), membru fondator al Ordinului cavaleresc al Dragonului.

Mitropolia de la Severin, poate şi datorită disputelor din sinodul Patriarhiei Ecumenice, va fi fost desfiinţată, ne întemeiem afirmaţia pe surse documentare, după 1419, după moartea lui Mircea cel Bătrân, când în Ţara Românească se instaurează o perioadă de instabilitate politică, iar Severinul va fi anexat Ungariei de către regele Sigismund de Luxemburg. Nu ne îndoim de acest lucru, chiar dacă Nicolae Iorga în *Istoria Bisericii Româneşti* (Editura Ministeriului de Culte, 1928) este categoric: „Până în 1401 găsim în actele patriarhale un episcop al «Severinului», al «Ungrovlahiei de către Severin», care stă la Constantinopol şi iscăleşte în josul tuturor hotărârilor sinodale. La 1389/97 însă, Atanasie (Athanasios), «Mitropolit de Severin», se află în ţară şi iscăleşte ca martur într-un act domnesc lângă Antim. Fireşte însă că pierderea Banatului, îndată după Mircea, încheie şi rostul acestor mitropoliţi ai cuprinsului muntean.” În context, vom arăta că istoricul francez Vitalien Laurent ne propune o explicaţie a încetării activităţii celei de a doua mitropolii a Ţării Româneşti: „În 1419, când ungurii se înstăpâniră asupra regiunii (Banatului de Severin – n.n.) fusese suprimat sau […] nu mai avea titular”. Revenind, trebuie să luăm în considerare şi faptul că datorită alianţei lui Mircea cel Bătrân cu unul dintre fii lui Baiazid, emirul turc Musa Çelebi, aflat în conflict cu fratele său Süleyman I, între Biserica Ungrovlahiei şi Patriarhia Ecumenică s-au produs disensiuni profunde care au avut ca rezultat şi adâncirea tensiunilor între Ţara Românească şi Imperiul Bizantin. De aceea, bănuim, mitropolitul Euthymios, „mitropolit a toată Ungrovlahia”, şi-a arogat şi titlul de arhiepiscop, rezervat, cum susţinuse Vitalien Laurent, patriarhului ecumenic.

Iată cum surprinde istoricul P.P. Panaitescu, în studiul *Mircea cel Bătrân*, controversata ruptură dintre cele două Biserici, survenită în preajma anului 1401: „[…] La un moment dat se produce o schimbare radicală în situaţia bisericii române: mitropoliţii Ungrovlahiei nu se mai duc la Constantinopol să ia parte la sinod, nici măcar să fie hirotoniţi acolo, ci sunt unşi în ţară. […] Fără a avea izvoare precise, credem totuşi că cel care a făcut această reformă şi a obţinut de la patriarh recunoaşterea ei este Mircea cel Bătrân.”

În primele două decenii ale secolului al XV-lea, mitropoliţi ai Ţării Româneşti au mai fost: Teodor, Iosif, Macarie şi Ilarion, ultimii trei stareţi la Mănăstirea Cozia. Din secolul al XVI-lea, eparhia Severinului a fost reactivată prin Episcopia Râmnicului, numită şi „Noul Severin”, cu jurisdicţie bisericească în ţinuturile delimitate de Munţii Carpaţi, râul Olt şi fluviul Dunărea. Sediul noii episcopii a fost fixat la Biserica „Sfântul Nicolae” din Râmnic. În timpul domniei sale, Radu cel Mare (1495–1508), l-a adus în ţară, pentru a reorganiza biserica românească, pe fostul patriarh ecumenic al Constantinopolului, Nifon II. Potrivit izvoarelor scrise, în preajma anului 1503, la Târgovişte acesta au convocat un sinod de egumeni, preoţi şi înalţi dregători şi au hotărât înfiinţarea a două eparhii, sufragane Mitropoliei Ungrovlahiei – a Râmnicului şi a Buzăului, în scaunul primei mitropolii fiind aşezat chiar Nifon II. După retragerea acestuia la Muntele Athos, în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei a urmat Maxim Brancovici (1505–1508), provenit din rândul familiei despoţilor sârbi. Locul fiind vacantat prin plecarea sa la Mănăstirea Cruşedol, în Serbia, a venit mitropolit Macarie (aprox. 1512 – aprox. 1521), călugărul tipograf din Muntenegru (asupra identităţii acestuia există mai multe ipoteze, una dintre ele pretinde că părintele tiparului românesc ar fi de origine român din Codlea, cu numele de Martinus Burciensis de Cseisino, devenit, prin primirea harului preoţiei, cum precizează Arhim. Veniamin Micle (de la Mănăstirea Bistriţa Vâlceană) în lucrarea *Ieromonahul Macarie, tipograf român, 1508–1512*, „Macarie ieromonahul”, care a tipărit în slavonă primele cărţi de cult bisericesc din Ţara Românească: *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510) şi *Tetraevanghelul* (1512) şi a sfinţit, la 15 august 1517, o nouă mănăstire la Argeş. Este posibil ca Neagoe Basarab (1512–1521) să-i fi cerut acestuia mutarea Mitropoliei de la Argeş la Târgovişte, în cetatea de scaun.

Nu putem încheia excursul nostru prin istoria creştinismului românilor de la Dunăre şi Carpaţi fără să nu precizăm, în treacăt, că şi structurile ecleziastice din Bogdania (Moldova) au adoptat forma de funcţionare implementată de curtea imperială bizantină şi de Patriarhia Constantinopolului, scaunele mitropolitane înfiinţate aici fiind dependente de aceasta şi organizate după modelul Bisericii celei Mari. Şi despre cnezatele şi voievodatele pe care ungurii le-au cucerit între secolele XI–XIV între Carpaţi, Dunăre şi Tisa (regiunile Transilvaniei, Maramureşului, Banatului şi Crişanei de astăzi) se poate afirma la fel. Cu alte cuvinte, întreg spaţiul românesc a evoluat spiritual, politic şi economic sub influenţa civilizaţiei bizantine.

Conflict româno-german în Primăria din Gherghiţa

Olimpia IORGA-POPESCU

Gherghiţa este una dintre cele mai vechi comune din judeţul Prahova, fiind înscrisă pe harta României de pe la anul 1100. Localitatea a fost martora unor însemnate evenimente istorice, dovada constituind-o vestigii precum biserica ridicată de Matei Basarab, ca şi importante hrisoave semnate în această localitate, ea aflându-se la întretăierea drumurilor dinspre Bucureşti cu cele din Moldova şi Braşov. De mică ştiam despre izlazul din marginea comunei mele, imediat ce treceam Cricovul Sărat (ce rece era dimineaţa!), că aparţinuse comunei Gherghiţa încă din perioada lui Vlad Vintilă Vodă. Aşa ne spusese doamna învăţătoare la şcoală. În timpul Primului Război Mondial, Şcoala Normală de Învăţători din Ploieşti „Regina Maria" nu şi-a întrerupt cursurile, ci s-a mutat la Gherghiţa, în clădiri de pe Domeniile Coroanei. Acum vreo 60 de ani, preoteasa din Breaza mi-a povestit că săli de cursuri aveau, dar dormitoarele erau amenajate într-un pod.

Dar, pentru a vedea cum comuna Gherghiţa a fost spaţiul unor importante evenimente istorice, să ne întoarcem în urmă cu 76 ani, în vremea celui de Al Doilea Război Mondial.

În zorii zilei de 20 august 1944, mareşalul Ion Antonescu a fost anunţat că o formidabilă forţă militară a fronturilor 2 şi 3 ucrainene, sub comanda mareşalilor Malinovski şi Tolbuhin, au produs o puternică spărtură în capul de pod Iaşi, pătrunzând spre Podul Iloaiei, Dealul-Mare, Voineşti, iar în după-amiaza aceleiaşi zile a plecat pe frontul din Moldova. Ajuns la Bacău, găseşte o totală dezorientare, lipsind măsuri de prevedere, de reacţie şi, în general, o atmosferă de incertitudine. Procedează la schimbarea comandantului armatei a patra, generalul Avramescu (1884-1945), care este înlocuit cu generalul Ilie Şteflea (1887-1946), dorind să prelungească această rezistenţă în aşteptarea rezultatelor demersurilor pentru încheierea unui armistiţiu cu Rusia si a sprijinului promis de forţele anglo-americane. Organizează un contraatac în flancul intrândului inamic de la Podul Iloaiei, Voineasa, sperând intr-un răspuns pozitiv de la Cairo, unde de asemenea solicitase încheierea unui armistiţiu, în condiţii avantajoase pentru ţara noastră, după cum spunea el uneori: *nu vreau să intru în Europa la braţ cu comunismul.* Pe 21 august urmăreşte cu atenţie contraatacul diviziei de blindate române de pe valea superioară a Bahluiului, care, spre dezamăgirea lui, este respins. În după-amiaza aceleiaşi zile organizează o nouă linie de apărare, Dealul Mare, Bucium, Voineasa, Băile Strunga, dar şi speranţa în acest front este slabă, aşa că la sfârşitul zilei de 22 august, seara, înainte de a se întoarce la Bucureşti, a luat una dintre cele mai patriotice măsuri ale guvernării sale, cu efect militar operativ si politic. Împreună cu generalul Ilie Şteflea şi colonelul N. Dragomir (1898-1981), şeful statului-major al armatei a patra (care va comanda încleştarea de la Gherghiţa), stabileşte valurile poziţiilor succesive pe care trupele trebuiau să preîntâmpine atacul şi să se retragă, pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi, până la ocuparea poziţiilor fortificate.

Aşadar, în seara de 22 august 1944, *a separat trupele române de cele germane.* Degeaba a încercat generalul Friessner, comandantul trupelor germane, să readucă trupele române spre înălţimile munţilor, cum degeaba a încercat colonelul N. Dragomir, pe 23 august, prin telefoane şi telegrame, să ia legătura cu mareşalul Antonescu, acest fapt nemaifiind posibil... Oare ce s-ar fi întâmplat dacă în ziua de 23 august trupele române ar fi fost pe acelaşi front cu cele germane, întorcând armele împotriva lor? Nu existau decât puţine posibilităţi: ori erau luaţi împreună prizonieri de către trupele ruse, ori nemţii îi puteau lua prizonieri, sau poate s-ar fi dezlănţuit un groaznic măcel.

Dar să urmărim cum au ajuns trupele române să se întretaie cu cele germane la Gherghiţa, după data de 23 august 1944. Abia prin 1973-74, generalul N. Dragomir, după ce fusese arestat, în 1945, de N.K.V.D. şi fusese dus 10 ani în Siberia şi apoi 7 ani (1957-1964) în închisorile din România, iar între aceste detenţii lucrase la Biblioteca Centrală Universitară (culmea ridicolului), la traducerea operelor complete ale lui Lenin, povesteşte unui fost camarad întâmplarea de la Gherghiţa.

Din povestirea lui, care coincide cu cea din memoriile generalului german Friessner, rezultă că în zilele următoare lui 23 august 1944 au existat suficiente momente de derută şi dezorientare, dar, *pe drumuri lăturalnice,* trupele comandate de Ilie Şteflea şi N. Dragomir au continuat retragerea spre Muntenia, ajungând în ziua de 27 august în comuna Gherghiţa, din judeţul Prahova. Aici întâlnesc o coloană germană. După spusele lui, erau mii de nemţi, având în frunte un steag alb, care veneau dinspre Bucureşti şi dinspre Ploieşti. Cum de la Bucureşti nu primiseră niciun ordin, cei doi comandanţi au trimis ofiţeri români la coloana germană, care tocmai traversase râul Prahova, care trece prin Gherghiţa, pentru parlamentări. Văzând ca solii români nu se mai întorc, colonelul N. Dragomir s-a dus în primăria din comuna Gherghiţa. Să-l lăsăm chiar pe colonel să povestească „Când am intrat în primăria localităţii Gherghiţa, am văzut o scenă revoltătoare: generalii Gerstenberg şi Hansen trântiţi la podea, cu câte un plutonier din plutonul de poliţie al comandamentului ţinându-le genunchiul pe gâtlej." Cu greu cei doi generali nemţi s-au ridicat scuturându-şi hainele.

Scena a fost greu de suportat, deoarece pe aceşti generali el îi întâlnise la recepţii, la ambasada Germaniei, la Misiunea Germană şi, în plus, ei se predaseră, arborând steagul alb. Le-a explicat că dacă i-ar lăsa să treacă, ceea ce nu este posibil, ar fi măcelăriţi în munţi. Singura măsură corectă este să se predea ca prizonieri trupelor ruse, ceea ce s-a şi întâmplat. Că au fost mii rezultă şi din faptul că ruşilor le-au trebuit multe zile şi multe mijloace de transport pentru a-i ridica din comuna Gherghiţa şi a-i duce acolo de unde cine ştie dacă şi când s-au mai întors. În povestirea colonelului Dragomir nu se regăseşte afirmaţia că ruşii au informat trupele române asupra acestei coloane germane, care a ajuns în comuna Gherghiţa şi s-a întretăiat cu trupele române. Ne putem închipui ce zile au trăit locuitorii comunei, când s-au trezit în satul lor cu acel puhoi de trupe române şi germane, situaţia frontului, pentru ei, fiind atunci încă incertă. Tot în acele zile şi prin comuna mea, aproape de Gherghiţa, a trecut o mare coloană de nemţi, pe care n-a deranjat-o nimeni şi care ştiu (aveam 9 ani) că ne-a cerut, contracost, untură şi brânză.

Deşi atunci aceste evenimente păreau neînsemnate, ele erau un crâmpei al unui mare eveniment istoric.

Bibliografie: Iosif Constantin Drăgan, *Antonescu – Mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* Centrul European de Cercetări Istorice, Veneţia, 1991.

Semn(al) de carte

Marian Nencescu, *Artificii critice,* Editura Detectiv Literar, Bucureşti, 2020

Această nouă carte, pe care am numit-o, oarecum în răspăr, *Artificii critice*, cuprinde, grupate alfabetic, după numele autorilor, o serie de texte *de întâmpinare,* care m-au bucurat, la lectură, fără să ştiu dacă „focul" din ele va rezista în timp. Veţi întâlni, aşadar, autori consacraţi, dar şi debutanţi, literaţi, dar şi cărturari mai greu de încadrat strict într-un gen anume, practicând o scriitură situată la limita dintre eseu, istorie recentă şi comentariu publicistic, singurul criteriu selectiv fiind valoarea estetică. Pentru că fiecare autor are personalitatea lui, modul de abordare critică s-a pliat pe profilul individual, nu neapărat pe o construcţie apriorică. Acest gen de interpretare în mişcare, în contact viu cu fenomenul literar, mi s-a părut cu totul adecvat demonstraţiei mele. (Autorul, pe coperta a patra)

Dan Anghelescu, *Stare de urgenţă,* Editura Eikon, Bucureşti, 2020

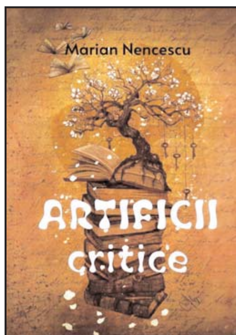
În „starea de urgenţă", nu cea recentă, nu cea la care ne gândim cu toţii în momentul în care citim poemele lui Dan Anghelescu, ci acea „stare de urgenţă" sub care trăim de la începuturi, în care – cum spune undeva poetul – chiar şi „soarele/ este o navă/ evadată din carantină...", viaţa însăşi pare a fi pusă între paranteze.

Cei care sunt familiarizaţi cu stilul poeziei sale, cei care au citit *Maşinăriile de traversare a sufletului toamna, Pietrificarea memoriei, Şi atunci ar fi trebuit să vorbesc, Ireal de netemperat, Excomunicările Maşinului de scris* ori *Inefabila povară* vor recunoaşte şi aici acea angoasă, acea „malinconie", acel spleen învăluit/dezvăluit în cuvinte cu dublu/neaşteptat/neimaginat – de cele mai multe ori – sens şi semnificaţie. Şi am ajuns astfel la cel mai important prag al poeziei lui Dan Anghelescu – din acest volum şi din toate celelalte!

Sensurile, conotaţiile unui termen vin către cititor şi-l iau prin surprindere, îl izbesc chiar, şi-i aduc în faţă *Lumea* – cunoscută aparent şi totuşi… atât de nouă, de necunoscută. (Mihaela Albu, pe coperta a patra)

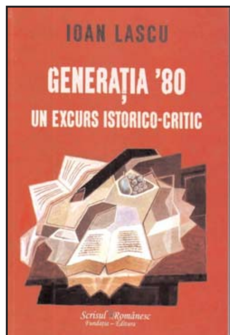
Ioan Lascu, *Generaţia '80. Un excurs istorico-critic,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2020

În ce ne priveşte, am repetat până la epuizare ideea acroşajului politic diferit al optzeciştilor, detaşarea lor. Am insistat în acest sens asupra caracterului discret subversiv al mişcării, asupra opoziţiei tacite faţă de comandamentele ideologiei ceauşiste şi de literatura „oficială". De ce am spus „caracter discret"? Deoarece optzeciştii au ales să adopte subversiunea, nonconformismul, estetica radicală, scriind un gen de literatură nepolitizată, într-un limbaj infinit variat, direct, viu, refuzând aservirea şi subordonarea faţă de regim şi de tradiţia literară. Optzeciştii nu au păşit pe calea revoltei făţişe, la modul lui Paul Goma, de pildă. Ei au riscat mai puţin, dar au realizat ceva substanţial, mergând în profunzimile sistemului, erodându-l aproape pe nesimţite. Drept urmare, generaţia optzecistă s-a detaşat istoric de tot ce a însemnat „epoca Ceauşescu" şi revoltătoarele ei servituţi, sesizându-i defecţiunile şi slăbiciunile şi prefaţând schimbările decisive care au urmat în viaţa cotidiană, în gândire si în literatură. (Autorul, pe coperta a patra)

Podul de reviste

De vorbă cu Iurie Colesnic

Raia ROGAC

Născut în familia pedagogilor Vsevolod şi Liuba Colesnic, la 12 august 1955, în satul Dereneu, raionul Călăraşi. După absolvirea şcolii medii, urmează cursurile Facultăţii de Mecanică a Institutului Politehnic „S. Lazo" din Chişinău, actualmente Universitatea Tehnică din Moldova. Obţinând licenţa UTM, activează câţiva ani în domeniul pedagogic şi sportiv. După anii nouăzeci se afirmă ca editor, desfăşurând o amplă activitate de editare şi reeditare, îngrijire şi prefaţare a mai multor lucrări de valoare, istorice şi literare, din patrimoniul cultural-artistic al Basarabiei. A debutat publicistic în 1974, într-o revistă pentru copii, iar debutul literar i s-a confirmat la revista *Nistru* (1977). Editorial debutează cu placheta de versuri pentru copii *Puiul îndrăzneţ* (1980). Chintesenţa preocupărilor lui Iurie Colesnic îl constituie însă cercetările de arhivă privitoare la trecutul Basarabiei. S-a afirmat prin seria de volume *Basarabia necunoscută* (1993-2016 şi 2019), cele dedicate istoriei Chişinăului (*Chişinău din amintire,* 2011; *Chişinăul şi chişinăuienii,* 2012) etc. A mai semnat şi volume de eseuri, precum cele intitulate *Mi-i dor să vă spun,* 2004, 2005, trei ediţii; *Note din Arca lui Noe,* 2006; *Timp şi Istorie: Autori de la* Viaţa Basarabiei, 2011; *Ora exactă,* 2014; *În culisele istoriei,* 2015; *Biserica basarabeană. Chipuri de neuitat…,* 2015; *În lumea asta sunt femei…; Geneza Teatrului Naţional din Chişinău, 1818-1960,* 2016; *Istoria din pagină nouă,* 2018. O altă bogată serie de lucrări sunt consacrate unor nume reprezentative din istoria, literatura şi arta Basarabiei. Iurie Colesnic a deţinut funcţia de director al Centrului Naţional de Studii Literare şi Muzeografie „Mihail Kogălniceanu" (1991-1995), director al Editurii „Museum" (din 1995), director al Casei Cărţii „Mitropolitul Petru Movilă" (din 1996). Este membru-corespondent al Academiei Internaţionale de Cadre (Kiev, 2006).

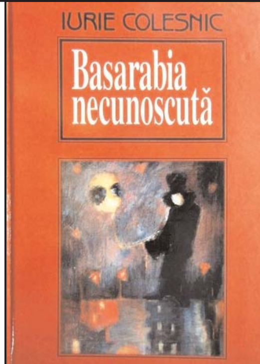
Este membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1988), Doctor Honoris Causa al Universităţii Umanistice din Chişinău (2000), Maestru al Literaturii (2010). A primit Premiul Republican „Mihai Eminescu" al bibliofililor (1990); Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1993, 1997, 2000 şi 2005); Premiul Asociaţiei Bibliofililor din Moldova (1994); Premiul Salonului Naţional de Carte de la Iaşi (1997); Premiul Salonului Naţional de Carte pentru Copii (1998); Premiul „Cartea Anului", Salonul Naţional de Carte, Chişinău (2002 şi 2012); Premiul Naţional GALEX al Ligii Bibliotecarilor din RM (2011); Premiului Naţional (2018). Este distins, de asemenea, cu Medalia „Sfântul Daniil" (2001), Medalia „Dimitrie Cantemir" (2010), Ordinul de Onoare (2016), Medalia UNESCO-Moldova (2020).

Raia Rogac: *Domnule Iurie Colesnic, recent aţi avut o frumoasă aniversare sub semnul celor 65 de ani de viaţă şi activitate. Realizările obţinute pe parcurs au fost pe măsură, din păcate însă, din cauza pandemiei, nu s-a putut organiza o sărbătoare unde să se oglindească laurii muncii asidue pe care aţi depus-o, în special, în ultimele trei decenii. Aţi sărbătorit, totuşi. Ce surprize aţi avut?*

Iurie Colesnic: Cea mai mare surpriză, care mi-a dat totul peste cap, este pandemia de coronavirus. Am serbat aniversarea mea sub mască, cu invitaţi purtând mască, ceva inimaginabil altă dată.

Şi, spre marea mea uimire, conducerea Uniunii Scriitorilor a uitat să mă felicite, probabil tot din cauza Covidului. Se întâmplă şi aşa ceva în vreme de pandemie.

R.R.: *După seria de volume* Basarabia necunoscută, *foarte apreciate de public, aţi hotărât să scoateţi din anonimat şi* Chişinăul necunoscut. *Cărţile dumneavoastră sunt adevărate enciclopedii, evident că au necesitat şi surse financiare considerabile. Aţi reuşit să obţineţi, cel puţin pentru cele mai mari biblioteci din Ţară, mă refer la cea de o parte şi alta a Prutului, repartizarea mai multor exemplare pentru cititori? Ştiu că vreo câteva volume ale* Basarabiei necunoscute *au ajuns şi la cea mai mare bibliotecă din lume – cea a Congresului SUA.*

I.C.: Prima ediţie a *Basarabiei necunoscute,* care include unsprezece volume, a fost editată doar prin eforturile mele financiare şi chiar fără sponsori, excepţie făcând volumul întâi, tipărit în 1993 la Editura „Universitas". Ediţia sinteză din trei volume din 2019, apărută la Editura „Cartier", a beneficiat de sprijinul statului, care a achiziţionat câte 200 de exemplare pentru bibliotecile publice. La prima ediţie, *Chişinăul nostru necunoscut* a avut parte de sprijinul aceluiaşi program de editare, în cadrul căruia au fost achiziţionate 200 de exemplare. Dar această carte este deja la a treia ediţie şi apariţia ei se datorează exclusiv Editurii „Cartier" şi directorului ei, Gheorghe Erizanu.

În ceea ce priveşte Biblioteca Congresului din SUA, am o istorioară curioasă. În 2010, în luna februarie, eram cu o delegaţie parlamentară din Republica Moldova în incinta acestei biblioteci şi cineva a accesat din curiozitate un calculator, căutând numele meu. În catalogul electronic au apărut 19 titluri din colecţia cărţilor mele. La întâlnirea cu directorul bibliotecii, James H. Billington, cineva din delegaţie i-a comunicat această cifră, fapt care l-a uimit şi pe director, care m-a felicitat, ocazie folosită de mine pentru a face o poză cu acest om ilustru.

R.R.: *Să trecem discuţia pe un alt făgaş şi să desfacem un nod gordian în legătură cu studiile superioare pe care le-aţi făcut la Institutul Politehnic „Serghei Lazo" din Chişinău, în prezent Universitatea Tehnică din Moldova. Aţi fost licenţiat în ingineria mecanică. În ciuda faptului că aveaţi publicate versuri în perioada şcolară nu doar în gazeta raională, dar şi la cea republicană,* Scânteia leninistă, *de ce nu aţi susţinut admiterea la USM, fiind potrivită Facultatea de Filologie? Tocmai atunci când aţi terminat studiile medii, la Universitatea de Stat din Moldova se deschisese specializarea în jurnalistică la filologie, fiind cu profil dublu, dar… mecanica a biruit. De ce? Cei cu har de la Dumnezeu în poezie erau şi mai sunt încă număraţi în fiecare şcoală… A fost sfatul părinţilor?*

I.C.: Buneii mei, Elena şi Alexei Scurtu, au fost declaraţi chiaburi, iar în anul 1949 trecuţi pe listă pentru a fi deportaţi. Dar bunica, fire curajoasă, a fugit din casa păzită de ostaşii sovietici. Bunicul, care nu era acasă în momentul descinderii, a fost prevenit de un sătean care l-a întâlnit pe drumul ce lega Bravicea de Dereneu, satul meu de baştină. Atunci bunicul, fiind cu carul, a dejugat boii, i-a îndemnat spre pădure şi a mers pe jos la Călăraşi, unde avea un frate, şi a stat ascuns până a trecut valul. Dar le-a fost sechestrată gospodăria şi avutul agonisit şi au trăit într-un bordei până în anul 1960, când tatăl meu a reuşit să obţină restituirea casei. Mama mea, care era o fire pragmatică şi cunoştea subtilităţile regimului sovietic, mi-a spus în clasa a noua, când le-am declarat că vreau să fac jurnalistică, că n-am şanse să fac studii umaniste, căci în comisiile de admitere există liste cu persoanele care au originea socială problematică, mai ales că jumătate din neamul nostru se refugiase în România. Şi atunci am făcut alegerea simplu, zicându-mi: merg la politehnică, unde este o foarte bună echipă de fotbal şi voi juca fotbal! Aşa am şi procedat, dar paralel scriam versuri. La insistenţa colegilor, am trimis un manuscris domnului Alexandru Cosmescu, prin fiul său Iurie, cu care eram coleg de facultate. Întâlnirea cu acest scriitor mi-a întărit convingerea că trebuie să perseverez. Iar peste un an, în 1977, am depus un manuscris pentru a fi admis la Institutul de Literatură „Maxim Gorki" şi am trecut concursul, ocupând locul şapte. Însă părinţii, şi de data aceasta, s-au opus intenţiei mele şi aşa am obţinut licenţa… în mecanică.

R.R.: *Cât de semnificativă a fost şi este lectura cărţilor, aveaţi de unde şi ce lectura pe săturate?*

I.C.: Magia lecturii am descoperit-o prin clasa a treia, într-o vacanţă de iarnă, când, după sobă, la bunica, am citit *Cenuşica* lui Ion Druţă, apoi mi-a nimerit în mână tot o cartea a Domniei Sale, *La noi în sat*, cu personaje care păreau a fi descrise după modelele din satul nostru. Am devenit cel mai activ cititor al bibliotecii şcolare, pe care am „înghiţit-o" până-n clasa a opta, apoi am trecut la biblioteca din sat. Trebuie să remarc că părinţii mei au stimulat dorinţa mea de lectură. În vacanţa de vară, în clasa a cincea, tatăl meu mi-a adus vreo treizeci de cărţi, majoritatea fiind cu scrierile cronicarilor. Lectura lor am făcut-o cu caietul de notiţe, care mi-a fost de mare folos. La facultate mi-am molipsit colegii de cameră din cămin de patima lecturii şi pe mesele lor de studii stăteau alături cărţi de Teoria mecanismelor şi maşinilor şi reviste literare cu ultimele noutăţi în domeniu. Tot în această perioadă am făcut cunoştinţă şi cu literatura interzisă sau trecută sub tăcere, care includea scrieri de Alexandr Soljeniţîn, Mihail Bulgakov ş.a. La sugestia lui Nicolae Dabija am început să adun o bibliotecă de carte românească.

R.R.: *Cine v-au fost formatorii destinului, gândindu-mă la profesorii din şcoală şi universitate. De fapt, vom sublinia că Iurie Colesnic şi-a construit propriul destin cărămidă cu cărămidă, carte cu carte.*

I.C.: Noi toţi avem parte de nişte modele, de nişte oameni care prin exemplul lor ne marchează. Am fost unul dintre elevii care au participat la cercul de fizică condus de un profesor excepţional – Petru Gurski, care, pe vremuri, făcuse Liceul Industrial şi vorbea la perfecţie limba română. Apoi, învăţătorul de cultură fizică Zahar Gurschi, care a ştiut să inoculeze în noi dragostea pentru sport. Dar apropierea de literatură o datorez învăţătoarei de limba rusă Galina Avdeenko, care, prima, a remarcat aptitudinile mele literare. Compunerea mea despre Maugli, scrisă în clasa cincea, a fost citită de ea în toate clasele, inclusiv a noua şi a zecea. Ea m-a încurajat subtil şi s-a bucurat sincer de realizările mele. La facultate am avut parte să cunosc un prieten pe nume Vladimir Tiurin, care era nu doar un bursier leninist, pentru rezultatele excepţionale la învăţătură, dar şi un convins adversar al regimului sovietic. Pare a fi un paradox, dar el a fost persoana care mi-a deschis ochii la multe lucruri pentru care eu nu aveam opinii rezonabile.

→

R.R.: *Părinţii dumneavoastră, Liuba şi Vsevolod Colesnic, au fost pedagogi. Ce obiecte v-au predat în şcoală? Cine v-a încurajat să scrieţi poezii, apoi să editaţi cărţi pentru copii ş.a.m.d.?*

I.C.: Părinţii mei erau învăţători la clasele primare, tata a fost angajat în învăţământ în 1945, iar mama în 1947, şi a fost desemnată cea mai bună învăţătoare în raion. După cum scria undeva profesorul Constantin Bobeică, de la Codreanca, dânsul a contribuit la angajarea ei în învăţământ. Părinţii mei aveau câteva clase de liceu românesc, ulterior au făcut studii la şcolile pedagogice, tata la cea din Orhei, iar mama la cea din Călăraşi. Părinţii mei au fost pentru mine cele mai scumpe modele. Tata a lucrat în şcoală, se poate spune până în ultima clipă, căci a ieşit la pensie şi peste două luni s-a stins. Iar mama s-a pensionat după 44 de ani de stagiu pedagogic. Ei admirau faptul că citesc mult, că sunt activ şi fac sport, dar nu încurajau pasiunea mea pentru scris, văzând în ea un pericol. În ţara în care totul era dictat de partidul comunist şi la putere era cenzura, a scrie ceva adevărat era imposibil, credeau ei. Iar să scrii ceea ce crezi, adevărul adevărat, considerau că această cale duce, în cele din urmă, la puşcărie... De aceea, ei primeau succesele mele literare cu răceală, fiind convinşi că o carieră de inginer este mult mai potrivită şi mai lipsită de griji şi pericole.

Scrisul pentru copii a venit firesc, ca o continuare a copilăriei. Părinţii mei şi ai verişorilor mei Anatol şi Victor Zaporojan, fiind şi ei pedagogi, erau oblicaţi să frecventeze diverse adunări, consilii, şcoli politice şi eu fiind mai mare, rămâneam responsabil de fratele mai mic Alexei şi de cei doi verişori. Ca să-i distrez, să nu se ajungă la bocet... compuneam versuri pe diverse teme şi-i amuzam. De aici şi prima carte, *Puiul îndrăzneţ,* pe care am scris-o cu uşurinţă şi am editat-o în 1980, după care au urmat altele: *Ţara cu luceferi, Învăţ să zbor, Necazul ariciului, Ce visează leul?* Am scos şi câteva plachete pentru maturi: *Arta memoriei, Arheologii interioare, Spirala lui Arhimede, Născocitorul de orizonturi.*

Am fost susţinut la început de scriitorii Vasile Romanciuc, Nicolae Dabija, Alexandru Cosmescu, Iulian Filip, Ion Hadârcă, care au participat la examinarea primului manuscris şi l-au recomandat pentru editare.

R.R.: *După 1990, anul dezrobirii naţionale, după ce v-aţi aflat în mai multe peregrinări ale căutării de sine, iată că Alexei Mateevici vă ajută în realizarea destinului literar, mult râvnit, odată cu editarea volumului* Doina dorurilor noastre. *Atunci această carte era foarte căutată, eu am procurat-o în grafie chirilică. În grafia latină când a fost reeditată? Dar să concretizăm: cartea cuprinde eseuri despre poetul* Limbii noastre. *Dacă sintetizăm, într-un fel, istoria şi literatura naţională au pierdut pentru două decenii un cercetător şi un scriitor de valoare… De fapt, care istorie şi literatură naţională, când totul era rusificat şi ideologizat? Atunci, în 1990, a fost începutul perioadei de mare anvergură pentru dumneavoastră, v-aţi lansat ca politician, manager de edituri, cercetător istoric, scenarist, publicist etc., etc.*

I.C.: Anul 1991 a fost anul marilor schimbări. Colectivul Editurii „Universitas" m-a ales director şi în felul acesta am făcut şcoala de editor la o întreprindere cu 84 de angajaţi şi cu mari probleme financiare, pe care am reuşit să le depăşesc. Tot în acel an Mihai Cimpoi, care era preşedintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, mi-a propus să conduc fostul Muzeu al Literaturii, care fusese desfiinţat prin 1989 şi nimeni nu reuşea să-l relanseze. Astfel a apărut o nouă instituţie, Centrul de Muzeografie „Mihail Kogălniceanu", unde am activat până în decembrie 1994, fiind substituit pe neprins de veste...

În politică m-am lansat în 2000, tot datorită literaturii. Studiam cartea *Documentări politice,* scrisă de Constantin Stere. Viaţa acestui om m-a captivat într-atâta că mi-am zis că trebuie să cunosc bucătăria politică nu din auzite, ci pe viu, să văd cum se face o fuziune, cum se luptă pentru un loc în parlament, cum e când eşti exclus din partid. Şi n-am greşit, politica privită din afară şi cea privită din interior se deosebesc ca cerul de pământ. În felul acesta, viaţa lui Constantin Stere mi s-a arătat în alte culori şi de la acea carte am trecut la scrierea unei biografii pe care o continui şi astăzi.

Istoria apariţiei cărţii *Doina dorurilor noastre* este veche, dar interesantă. În clasa a noua, pe când studiam tema dedicată lui Alexei Mateevici, am rămas impresionat de faptul că despre acest poet era scrisă doar o pagină şi jumătate în manual. M-am gândit că 29 de ani de viaţă a unui poet sunt prezentaţi prea sumar. În 1983 am revenit la acest gând şi am mers la Uniunea Scriitorilor, unde secretar era Liviu Damian, om sever, care a ascultat rugămintea mea de a primi o scrisoare de recomandare pentru a avea dreptul să lucrez în arhivă. Liviu Damian a poruncit scurt: Titus, fă-i o scrisoare! Titus Ştirbu, despre care este vorba, era şi mai este consilier la Uniunea Scriitorilor. Aşa am ajuns să am acces la materialele basarabene. Iniţial erau mai puţine, dar pe măsură ce intram în temă se deschideau noi „abataje", teme neaşteptate. Am văzut o istorie a Basarabiei tăinuită şi asta m-a stimulat să adun diverse materiale.

În 1988, la centenarul lui Alexei Mateevici, am dus manuscrisul la Editura „Literatura artistică", unde a fost citit de Pavel Balmuş, Ion Gherman şi de redactorul-şef, care mi-a declarat că această carte poate apărea doar în cazul când va avea şi al doilea autor. La care eu naiv am întrebat: Cine? Răspunsul a fost: Eu!

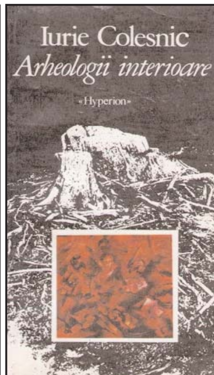
Cartea a apărut în 1990, cu un singur autor, graţie strădaniilor unui redactor minunat – Ion Gherman, care a intuit perspectiva naţională a acestei teme.

În 1989, în colaborare cu regizorul Alecu Deleu, am realizat filmul documentar *Binecuvântare*, în care protagonistul este A. Mateevici în anturaj de epocă, unde se regăsesc şi unii deputaţi ai Sfatului Ţării – Elena Alistar, Pan Halippa ş.a. A fost pentru prima dată când aceste mari personalităţi pătrundeau pe ecranele cinematografice.

Doina dorurilor noastre are o cheie muzicală secretă: pe tot parcursul scrierii am ascultat *Balada* lui Ciprian Porumbescu. Muzica aceasta corespundea stării scrierii acestei cărţi, care, apărută iniţial în grafie chirilică, a fost reeditată cu substanţiale completări în 2007, în grafie latină. Tirajul ei este de mult timp epuizat. A rămas, în schimb, în memorie amintirea că pentru ea am primit primul premiu literar de prestigiu din partea Societăţii „Prietenii Cărţii", în 1990, premiu de care anterior se învredniciseră doar scriitorii Ion Druţă, Grigore Vieru şi Mihai Cimpoi.

R.R.: *Vă rog să ne vorbiţi puţin şi despre familia dumneavoastră. Aveţi discipoli în cadrul ei sau din afară? Un ajutor de toată admiraţia vă este fiica Cezara, care asigură designul cărţilor semnate de dumneavoastră, care se tot înmulţesc...*

I.C.: Viaţa de familie constituie un areal pe care prefer să nu-l fac public. Ţine de intimitatea noastră. Dar vreau să zic că nu numai Cezara a contribuit la ilustrarea cărţilor mele, lucru făcut foarte bine, ci şi Brânduşa, sora ei mai mică, a făcut coperţi foarte moderne pentru volumele opt, nouă şi zece ale *Basarabiei necunoscute*. Şi Georgeta, cea de-a treia fiică, a executat poze frumoase, şi chiar cel mai mic din neamul Colesnic – fiul Silviu, a realizat nişte poze reuşite, care se regăsesc în ediţiile cărţilor mele. Sunt mândru de aceşti copii, care, în diferite perioade, în diferite ţări, au avut răbdarea să mă însoţească în căutările mele pe la urmaşii marilor personalităţi, pe la cimitire şi biblioteci.

Discipoli într-un fel sau altul sunt toţi acei care păşesc pe urmele temelor deschise de mine, trecutul Basarabiei, istoria Chişinăului, biografii ale marilor personalităţi ş.a.

Pe unul, totuşi, cu tot dinadinsul, ţin să-l menţionez. Acesta este avocatul Iuliu Rusanovschi, care a scos o carte de toată admiraţia, intitulată *Războiul monumentelor,* a restaurat şi reinstalat zeci de monumente distruse de regimul sovietic. El face ceea ce visam să fac şi eu, dar o face mai bine şi mă bucur pentru merituoasele realizări.

R.R.: *Eu, şi nu numai eu, vă consider ghidul nr. 1 al Chişinăului şi al Basarabiei de odinioară. Sunteţi omniprezent cu medalioane despre personalităţi istorice, locuri memorabile, obiective culturale, susţineţi chiar şi rubrici permanente la cele mai solicitate posturi TV şi Radio, reviste şi ziare, deseori atenţionaţi despre pericolul dispariţiei unora din ele. Cum de reuşiţi? E un lucru enorm de important! În susţinerea acestei afirmaţii o să dau un exemplu. Eu, ca şi domnul academician Mihai Cimpoi, locuitori ai sectorului Ciocana al Capitalei, mergem (uneori) cu troleibuzul. Odată am fost martoră la o discuţie în troleibuz a unor tineri despre Igor şi Grigore Vieru. Unul întrebând cine este primul, un altul, foarte sigur, le-a răspuns colegilor săi: Cum, nu ştiţi? Igor Vieru este fiul lui Grigore Vieru. E mai mult de plâns decât de râs. Chiar dacă au trecut nişte ani de la trecerea lor în eternitate, este impardonabil ca tineri studioşi, căci aşa mi s-au părut a fi, să nu ştie despre marele personalităţi ale culturii Neamului. Iată unde se impune rolul emisiunilor Radio şi TV, să mai prezinte şi altceva decât despre aşa-numitele vedete şi vendete, reţete culinare etc. Ar trebui chiar şi în troleibuze să se facă note scurte despre denumirea străzilor.*

I.C.: Problema noastră este că asemenea discuţii sunt nu numai în troleibuz, ci şi în unele cabinete guvernamentale. Şi asta e marea problemă pe care n-o poate depăşi Republica Moldova. Nu corupţia e viciul principal, cu ea se poate lupta şi poate fi stăvilită. Ignoranţa este o boală letală pentru conştiinţa noastră, care ar trebui să fie imaculată. De aceea, chiar de la început, mi-am propus ca scop apropierea trecutului de realităţile noastre. Cunoaşterea lui ne dă siguranţă, ne insuflă mai multă demnitate, ne face să ne simţim mai liberi, mai independenţi, mai siguri pe viitorul care se deschide. [Se pare că chiar s-a deschis, acum, când la recentele alegeri din 15 noiembrie 2020, ca preşedinte a fost aleasă cu vot majoritar doamna Maia Sandu, n.a.]

Cum de reuşesc? Când tot umblam necăjit pe la editură cu manuscrisul *Doina dorurilor noastre,* acelaşi Ion Gherman m-a chemat în cabinet, a încuiat uşa şi mi-a zis: „Nu te publică? Îţi faci griji? Dar problema e alta, au să treacă câţiva ani şi toţi au să-ţi ceară materiale şi dacă nu le scrii acum, n-ai să ai ce da. Apucă-te de lucru!" Era omul care a crezut în dezgheţul hruşciovist, dar pentru faptul că a abordat tema basarabeană, i-au ars aripile... Am mers ghidat de sfatul lui şi am început să scriu materiale pe care le depozitam, iar peste câtva timp prezicerea lui Ion Gherman s-a îndeplinit.

Lucrez mult, disciplinat, fără baruri, fără terase, ca un miner care are de scos roca râvnită. Regret mult că într-un fel produc inconfort familiei, care trebuie să suporte regimul meu de lucru nocturn, descinderile pe la cimitire şi muzee, să asiste la comunicarea mea cu diverse personalităţi, într-un cuvânt, să parcurgă cu mine drumul viitorului volum.

R.R.: *Îmi amintesc că la o lansare de carte mărturiseaţi că vă este casa plină cu mape. Câte dintre ele s-au transformat în volume şi câte urmează să se editeze în viitorul apropiat?*

I.C.: Pe atunci erau 66 de mape, acum sunt 78. În fiecare sunt minim 8 dosare pentru viitoarele cărţi şi acest număr riscă să crească şi mă depăşeşte fizic, o singură viaţă nu este suficientă pentru a duce la bun sfârşit acest volum de lucru.

Lucrez la volumul 12 al *Basarabiei necunoscute,* care este aproape de finalizare şi sper să am sănătate să le scriu şi pe următoarele. Deşi, îmi vine tot mai greu să o fac...

R.R.: *Cât de legat de mâini şi de picioare vă simţiţi în perioada pandemiei care, ca şi perioada de tranziţie, se lasă cu multă aşteptare?...*

→

Sub crugul Eminescului

Gândirea eminesciană şi specificul naţional

Marian NENCESCU

Un „tânăr autor de la Cernăuţi”, cum îl numea Ion Petrovici pe Vasile Gherasim (n. 1893, Marginea, jud. Suceava – d. 1933, Cernăuţi, bursier la Viena în vremea când în capitala imperială mai studiau şi Lucian Blaga şi D.D. Roşca, autor al unui controversat studiu de „filosofie comparată”, intitulat *Eurasia spirituală*, Cernăuţi, 1931, în care identifica o riscantă, dar îndrăzneaţă apropiere dintre gândirea filosofică din cele două continente, asiatic şi european, pornind de la legăturile tainice „transindividuale” ce leagă „aristocraţia intelectuală” a marelui continent, Eurasia), susţinea cândva: „O cugetare adânc filosofică aşteaptă să se nască din fiinţa neamului nostru, dacă marii ei gânditori vor şti să coboare *în adâncurile vieţii populare* (s.n.) şi, ascultând bătăile inimii neamului, se vor putea identifica cu aspiraţiile sale” (Vasile Gherasim, *Etnicul în filosofie,* Cernăuţi, Ed. Glasul Bucovinei, 1928, p. 20).

Astfel de idei, ce au circulat intens într-o epocă „norocoasă”, i-am zice, a culturii române, şi care au încercat să dovedească lumii vigoarea spirituală a neamului, pornind de la pecetea sa etnică, nu ar trebui abandonate câtă vreme filosofia, ca şi literatura, sunt, deopotrivă, expresii ale temperamentului etnic, ale structurii sufleteşti naţionale. Referindu-se, de pildă, la legătura dintre concepţiile filosofice ale unei culturi mature, solid constituite, şi structura sufletească a popoarelor care au construit-o, filosoful Ion Petrovici (1881-1972) observa că, ştiinţific vorbind, imaginea despre lume a unui neam este cu atât mai obiectivă, cu cât tinde spre un adevăr absolut, „detaşat de negurile subiectivităţii” (*Studii istorico-filosofice,* ed. a II-a, completată, Bucureşti, Ed. Casa Şcoalelor, 1929, p. 296). Aflate sub semnul subiectivităţii, dar şi al relativităţii, ideile şi credinţele dominante ale unei epoci izvorăsc din ceea ce numim *temperamentul colectiv* şi, spărgând baierele etnice, se revarsă în lărgimea „câmpului comprehensiunii şi al soluţiilor”.

Privite astfel, directivele etnice ale gândirii colective, în cazul nostru ale neamului românesc, sunt, categoric „limitate”, considera Ion Petrovici şi „nu pot fi propuse ca un ideal” (*op. cit.*, p. 296). Asta nu ne împiedică să urmăm, cel puţin în filosofie, cărarea tainică a coborârii spre „adâncurile vieţii populare” şi, sfărâmând vălul „fatalităţilor ereditare”, să destrămăm hăţişurile relativităţii şi să ne „strecurăm” spre *zenitul filosofiei.* Este ceea ce Henri Bergson pretindea, generic vorbind, *filosofului:* „Philosopher, spunea Bergson, consiste a invertir la direction habituelle du travail, ou de la pensé”. Cu alte cuvinte, *gândirea originală* reprezintă, între altele, o reflectare a ambientului, iar nu o limitare la reguli şi sisteme.

Reluată în alte circumstanţe istorice, teza „specificului naţional” în filosofie a ajuns, în sine, un subiect de dispută, câtă vreme s-au găsit *detractori* care să susţină că nu avem/nu există filosofie/filosofii naţionale, ci doar o singură *filosofie,* universală, din care, temporar şi limitat, se desprind ramuri/„mlădiţe” locale/„naţionale”. În acest sens, fenomenul „naţionalizării filosofiei”, cum îl numea cândva Mircea Florian, este, deopotrivă, un aspect istoric, o marcă a „trecutului” cultural, dar şi o opţiune de viitor. A vorbi despre un specific „românesc” al filosofiei înseamnă a urma modelul „şcolii de filosofie”, neokantiană, inaugurată de Titu Maiorescu, ai căror reprezentanţi, începând de la Mihai Eminescu şi până în zilele noastre, şi-au desăvârşit pregătirea filosofică în Apus, fără a urmări în mod expres integrarea în culturile în care s-au format. Iată, de pildă, una din *confesiunile* lui Mihai Eminescu, identificată de Octav Minar între manuscrisele poetului: „Berlinul, ca oraş, pentru mine nu are nicio atracţie, afară de biblioteci şi de Universitate. Ascult o serie de prelegeri făcute de profesorul Bonitz (Herman Bonitz, 1814-1888, cel mai cunoscut comentator al scrierilor lui Platon şi Aristotel, n.n.), care ne entuziasma cu prelegerile sale asupra filosofiei greceşti. Am învăţat să citesc şi să-mi însemn părţi care mă preocupă. În acelaşi timp, audiez prelegerile profesorului Lepsius (Karl Richard Lepsius, 1810-1884, egiptolog, membru onorific al Academiei Române, în 1875, n.n.) şi pe fermecătorul Duhring” (Eugen Duhring, 1833-1921, filosof pozitivist, critic acid al marxismului, împotriva căruia a scris Friedrich Engels cunoscutul „pamflet” *Anti-Dühring,* a cărui concluzie, „Statul nu e abolit, statul se ofileşte”, a influenţat decisiv socialismul rus, n.n.). (Mihai Eminescu, *Probleme şi analize filosofice, descoperite şi comentate de Octav Minar,* Bucureşti, Imprimeria Principele Carol, 1924, p. 37.)

Sintetizând, există cu siguranţă o „dublă identitate filosofică”, naţională şi universală, posibilă doar în cazul când filosofia naţională atinge „o evoluţie elevată”, cum o numeşte profesorul-academician Al. Surdu. Din fericire, atât în epoca la care făceau referire Vasile Gherasim şi Ion Petrovici, cât şi în zilele noastre, dispunem de o *ştiinţă a filosofiei* construită pe temei românesc şi bazată pe acumulările înaintaşilor. În acest sens, *modelul cultural absolut,* „omul deplin”, cum îl numea Constantin Noica, rămâne pentru noi Mihai Eminescu, în opera căruia regăsim, ca un sâmbure mereu viu, temeiurile identităţii filosofice şi, implicit, ale identităţii culturale româneşti.

Baza informaţiilor despre gândirea eminesciană se află în cele 44 de *Caiete manuscrise* (majoritatea păstrate la Academia Română, alte câteva la Cluj, iar alte texte sunt risipite în colecţii private), ce constituie dovada vie a *enciclopedismului filosofic* al marelui nostru înaintaş, gânditor, scriitor şi jurnalist. Scrise între vârsta de 19 şi 33 de ani, *Caietele* manuscris care au ajuns până la noi (există suficiente temeiuri să afirmăm că sunt *incomplete,* numeroase însemnări fiind sustrase sau chiar distruse deliberat de-a lungul timpului) cuprind însemnări personale, note de lectură, rezumate de curs, încercări literare, ciorne şi variante ale unor texte ce vor fi reluate ulterior, cu totul, un *laborator literar propriu,* dovada vie că, „Odată pornit pe drumul Ideii, poetului nu-i mai rezistă nimic” (Al. Surdu, *Vocaţii filosofice româneşti,* Bucureşti, Ed. Academiei Române, 1995, p. 23). Studiate, citite şi citate de-a lungul vremii de numeroşi editori, *Caietele* eminesciene arată că acolo unde mulţi învăţaţi au săpat o simplă cărare, ori un drum, poetul nostru naţional a mers pe Via Magna, surprinzând universalul, gradul acestuia de conexare cu particularul şi fiind limitat doar de propria sa conştiinţă. În acest sens, un fragment din *Caiete* este edificator: „Renaşterea gândirii intuitive în mintea mea are mirosul specific de pământ proaspăt al propriului meu suflet”.

Pe urmele acestui „pământ” proaspăt am căutat sursele gândirii eminesciene, în intenţia de a descifra dacă Eminescu a elaborat un „sistem filosofic” propriu, sau a scris doar o filosofie fragmentară, neatinsă de aripa perfecţiunii. Asta pentru că, dacă îi dăm crezare unuia dintre editorii manuscriselor filosofice eminesciene, poetul era o fire *hiperexactă*, iar hiperperseverenţa sa s-a manifestat în toate domeniile ştiinţifice pe care le-a abordat” (Alexandru Surdu, *Eminescu şi filosofia*, Tg. Mureş, Ed. Ardealul, 2020, p. 30). În acest sens, *Caietele* manuscrise sunt o dovadă de „exactitate şi perseverenţă”, o combinaţie intelectuală „fericită”, ce poate fi consultată şi independent, ca o operă literară în sine. Termenul, ca atare, folosit de eminescologi, este acela de *Fragmentarium* (după titlul unei ediţii îngrijite de Dumitru Vatamaniuc, publicată în 1981, la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică), în sensul că nu cuprinde texte selectate pe o anumită temă, ci „fragmente” izolate, adunate aleatoriu chiar de către poet, după o metodă descrisă *literar* într-o variantă a *Povestirii despre Arheu,* chiar de poet: „Luam din cărţile (anticarului – n.n.) tot ce-mi părea mai bizar şi mai fantastic şi apoi, venind acasă, le transcriam într-un caiet numit *Fragmentarium*. Citeam şi reciteam numai noaptea, după ce astupam soba, şi traduceam după propria plăcere. Apoi stingeam lumânarea şi scriam iute în *Fragmentarium* tablourile sau viziunile ce-mi treceau prin minte. Astăzi, răscolind printre hârtii, regăsesc acest *Fragmentarium*” (M. Eminescu, *Opere*, vol. XV, p. 5).

→

I.C.: Paradoxal, dar pandemia mi-a fost prielnică pentru lucru. N-am fost atras în activităţi care fură mult timp şi fărâmiţează ziua. Am fost concentrat la ceea ce fac şi am avut suficient timp să analizez anumite momente, să remarc anumite scăpări, să văd că se pot face deschideri noi în temele deja cunoscute.

Am pregătit un manuscris mare intitulat *Chişinăul şi Sfatul Ţării,* dar pentru care n-am editor şi nici bani pentru editare. Am spus anterior că lucrez la volumul 12 al *Basarabiei necunoscute*, am scris mai multe articole şi am continuat lucrul la monografia despre Constantin Stere. Aşa că tot răul are şi un bine!

R.R.: *Şi totuşi, sunteţi un om împlinit, nu fiecăruia îi este dat să-şi alcătuiască o bibliotecă din propriile volume, să muncească după plăcerea sufletului, chiar dacă pentru aceasta trebuie să fie în permanentă căutare de sine.*

I.C.: Am mai spus-o şi cu alte ocazii, eu mă simt mereu ca un debutant, care vrea să se afirme şi are emoţii pentru orice început. De fapt, aici este momentul ca să amintesc că la decernarea Ordinului de Onoare, preşedintele Nicolae Timofti a spus public: „Lui Colesnic nu-i dăm Ordinul Republicii, căci este încă tânăr”. Deci, nu-mi rămâne altceva de făcut decât să mă afirm în continuare.

R.R.: *Acum, când se desfăşoară era noilor tehnologii, dar, paradoxal, mi se pare că prestigiul culturii şi al profesioniştilor devine din ce în ce mai fragil, cum pot fi schimbate accentele ca generaţiile tinere să fie interesate mai mult de lecturi, ca altădată, de poezii, de aventuri la urma urmei, de aventuri, dar nu de diete şi mâncăruri, care se prepară non-stop la TV, de fitness, iar între acestea, filmele de groază, poliţiste etc. Este suficient să citeşti titlurile din grila de emisiuni ca să-ţi dai seama ce impact negativ au asupra telespectatorilor, câtă lipsă de cultură şi morală cultivă acestea din urmă. Mai sunt şi emisiuni cu impact pozitiv, puţine însă la număr, ele nu aduc profit ca cele comerciale! Câştigăm bani (dar unde se duc?) şi pierdem generaţii?!*

I.C.: Noi am vrut libertate şi am luptat pentru ea, iar aceste manifestări nu sunt decât nişte faţete ale libertăţii de exprimare, prost înţelese. Democraţia e o şcoală grea, care greu se însuşeşte şi mai greu se aplică. Ca să scăpăm de aceste slăbiciuni, trebuie să dezvoltăm în oameni gândirea critică. Numai punând la îndoială ceea ce ni se oferă drept mostre de viaţă liberă, putem găsi adevărata valoare a clipei trăite. Evident, cei preocupaţi de manipularea opiniei publice vor face tot posibilul ca această gândire critică să nu prindă rădăcini, vor oferi VIP-uri fabricate peste noapte, vor face multe alte bazaconii doar ca să îndepărteze omul de momentul adevărului. Este o confruntare care se regăseşte în orice societate, dar din această contradicţie se naşte progresul veritabil.

R.R.: *Şi, ultima întrebare: care vă sunt cele mai îndrăgite aforisme şi cugetări, proprii sau luate cu împrumut de la personalităţile despre care aţi scris şi continuaţi să scrieţi cu atâta drag.*

I.C.: În deschiderea primului volum al *Basarabiei necunoscute*, ediţia Editurii „Cartier”, 2019, am inclus un aforism care ne caracterizează ca neam: *Fiecare popor are atâta Istorie, câtă Memorie poate duce cu sine prin valurile vremii...*

R.R.: *Vă mulţumesc mult pentru interviu, a fost o plăcere adevărată.*

I.C.: Şi eu vă mulţumesc pentru consistentele şi interesantele întrebări!

Sub crugul Eminescului

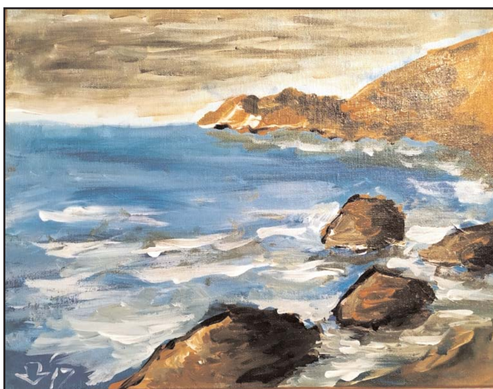
Acest *Fragmentarium* **(imaginar)** sunt chiar *Caietele* manuscrise, ce cuprind, pe lângă opinii culese din diverse surse, şi *interpretări proprii,* adesea de o genială clarviziune. Iată, de pildă, selectat de Constantin Noica, fragmentul referitor la Timp: „Reprezentaţia (Timpului – n.n.) e un ghem absolut... Resfirarea acestui ghem simultan e Timpul şi experienţa. Sau un fuior din care toarcem firul Timpului, văzând numai astfel ce conţine. Din fericire, atât Timpul, cât şi fuiorul, ţin într-una. Cine poate privi fuiorul abstrăgând de la tors, *are predispoziţie filosofică* (s.n.)."

Textele filosofice eminesciene, atât cele în limba română, dar şi cele germane (multe scrise cu caractere gotice) nu constituie, aşadar, o lucrare autonomă, nu sunt o culegere, ori un compendiu, nu sunt grupate tematic (pe domenii: ontologie, gnoseologie, axiologie etc.), ci sunt rodul unei gândiri libere, amestec de lecturi ordonate, dar şi de ficţiune literară, un laborator imens de gândire neîngrijită scolastic, un „stimulent", cum îi spune profesorul Al. Surdu, pentru orice cercetător sau doar „iubitor" al creaţiei eminesciene, de a-i admira „frumuseţea gândirii". Şi, cine ştie, poate că în urma unor lecturi „noi", va apărea, cândva, inspiraţia care va dezlega „misterul" acestei creaţii unice în cultura noastră!

De-a lungul timpului, au apărut numeroase relatări memorialistice privind preocupările filosofice timpurii ale poetului, unele scrise de apropiaţi ai lui Eminescu, precum Ion Slavici sau Teodor V. Stefanelli (1849-1920, fost coleg de liceu, la Cernăuţi, membru al Junimii şi al Societăţii România Jună, din Viena, care a organizat, la Putna, în 1871, serbările dedicate lui Ştefan cel Mare), ori I.V. Pătrăşcanu. Reconstituite atent de Constantin Noica, mărturiile vorbesc despre un Eminescu „matur" încă din tinereţe, un *îndrumător* al colegilor săi de studii vieneze: „Eminescu, deşi nu depăşise douăzeci de ani, era un om cu multă ştiinţă de carte şi totodată sufleteşte, cel mai matur" (Ion Slavici, *Amintiri,* Bucureşti, 1924, p. 99). Mai târziu, G. Călinescu se va întreba (retoric, desigur!), în cartea sa *Opera lui M. Eminescu* (1935): „Fost-a el în contact nemijlocit, la vârsta aceasta, între 19-21 de ani, cu marii filosofi. Greu de spus" (*op. cit.*, p. 9). Răspunsul indirect la această întrebare, şi la care *cu siguranţă* G. Călinescu a avut acces încă din vremea elaborării celebrei monografii eminesciene, ni-l oferă un editor mai puţin agreat de majoritatea eminescologilor, dar nu mai puţin demn de crezare: Octav Minar. Într-o lucrare cvasi-necunoscută, neconsemnată nici în cea mai recentă, şi mai completă, monografie despre Octav Minar, datorată istoricului literar „vienez" Dan Toma Dulciu (Octav Minar, *Eminescu, Poet-Filosof, Cultura-Personalitatea-Poezia,* Bucureşti, publicată în regie proprie, 2014), găsim detaliat răspunsul legat de cultura filosofică a poetului.

Intitulată *Mihai Eminescu.* *Probleme şi analize filosofice descoperite şi consemnate de Octav Minar* (Bucureşti, Fundaţia Culturală Principele Carol, 1924), cartea este o *culegere*, un *fragmentarium* am zice, de texte originale, culese din *Caiete* şi grupate tematic, într-o succesiune stabilită subiectiv de Octav Minar: *Spaţiul, Timpul şi Cauzalitatea; Realismul şi Idealismul,* apoi câteva *Analize filosofice: Pitagora, Xenofon, Parmenide, Zenon, Platon, Aristotel, Epicur şi Descartes.* Fiecare text original e însoţit de comentarii proprii, de explicaţii şi de note biografice lămuritoare pentru contextul în care au fost scrise. Lucrarea dovedeşte o atentă *familiarizare* cu „laboratorul" literar eminescian şi abundă în explicaţii „empatice": „Din manuscrise am observat grija ce punea dânsul (Eminescu – n.n.) pentru a răspunde la unele întrebări şi dacă ele n-au fost publicate, vinovat e publicul românesc. Se ştie cu câtă râvnă a luptat Vasile Conta ca să poată câştiga un grup infim de cititori pentru studiile sale filosofice. A trebuit să fie mai întâi cunoscut şi apreciat în străinătate şi apoi, cu oarecare indulgenţă şi după multe discuţii, aceste studii să apară şi în *Convorbiri Literare...* Incultura mulţimii, dezinteresarea culpabilă a celor pregătiţi au făcut, ca şi azi, la atâta timp după moartea lui Eminescu, să rămânem la acelaşi stadiu" (*op. cit.,* p. 16). Cum, între timp, prin grija lui Constantin Noica şi a lui Al. Surdu, traducerile eminesciene din *Critica raţiunii pure*, a lui Immanuel Kant, au văzut lumina tiparului (1975), după „peripeţii" relatate cu har de Al. Surdu în recenta sa carte *Eminescu şi filosofia* (2020), e cazul ca şi *Probleme şi analize filosofice*, a lui Octav Minar să-şi găsească editorul (poate chiar Dan Toma Dulciu, sau poate un alt eminescolog avizat).

Fără a mai insista asupra „motivelor" sau a lipsei de motive pentru care Octav Minar (alias, Octav Popovici, 1886-1965?, 1967?, istoric literar şi editor, autor al lucrărilor *Filosoful V. Conta. Viaţa şi opera*, 1913, *Veronica Micle. Muza lui Eminescu,* 1914, şi *Eminescu în faţa justiţiei,* 1914, dar şi al monografiilor *Caragiale. Omul şi opera,* 1926, ori *George Coşbuc. Biografia şi opera poetică,* 1933, etc.) a căzut în dizgraţia unor istorici literari (mai cu seamă a tandemului G. Călinescu-Şerban Cioculescu), vom semnala totuşi că Octav Minar este şi cel mai mare „iscoditor şi descoperitor de documente literare inedite" (unele niciodată dovedite ca autentice), fiind, între altele, primul care a semnalat existenţa *corespondenţei* lui Eminescu cu Veronica Micle (necunoscută în epocă, astăzi publicată integral de o urmaşă a poetei, sub titlul *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit,* ediţia a IV-a, Iaşi, Polirom, 2019), dar şi primul care a vorbit deschis, argumentat, despre *vocaţia filosofică* a poetului, reproducând, *chiar şi fragmentar,* texte/adnotări/secvenţe din *Caiete*, însoţite de explicaţii pertinente.

În acest sens, fragmentul eminescian intitulat aleatoriu *Spaţiul, Timpul şi Cauzalitatea*, cu referire la concepţia lui Immanuel Kant asupra acestor probleme, reprezintă, în accepţia lui O. Minar, un exemplu despre modul cum poate fi concentrată, în câteva pagini, întreaga problematică kantiană: „Eminescu s-a călăuzit de Kant. Opera sa e *Biblia filosofilor* scrisă pentru mulţime. În Kant veţi găsi adevăruri pe placul şi pe înţelesul tuturor. În literatura filosofică modernă s-a căutat să se interpreteze altfel spaţiul, timpul şi cauzalitatea... Eminescu era de actualitate în vremea sa, căci argumentările sale formau puncte noi de reper în domeniul speculaţiunii. Azi, au pierdut din frăgezime, rămânând numai ca pagini pioase..." (*op. cit.*, p. 15). Iată câteva exemple, extrase de Eminescu din opera kantiană, aşa cum sunt ele redate de O. Minar: „Voi începe cu aprioritatea Timpului. Este ştiut că fiecare om nu apreciază Timpul la fel. Aceasta e dovadă că nu avem a face cu un timp obiectiv, care curge egal şi care nu-şi măreşte viteza... S-au făcut experienţe şi s-a dovedit că Timpul nu curge la fel pentru fiecare speţă animală... Iuţeala Timpului, atârnă de a pulsului... Cu cât o senzaţie se realizează mai curând, cu atât avem senzaţia că Timpul curge mai încet... Deducem că iuţeala Timpului depinde de organismul psiho-fizic individual, deci nu poate fi vorba de un Timp obiectiv, şi nici constant pentru toate speţele..." (*op. cit.*, p. 10). În acest caz, concluzionează Eminescu, aprioritatea Timpului atinge idealitatea, sau, cum ar fi spus Schopenhauer: „Sunt precedat de un timp infinit". Or, în aceste condiţii, idealitatea Timpului e mai probabilă decât realitatea: „Ceea ce se va petrece în viitor există şi azi, într-o formă potenţială!" Este, să admitem, un subiect de meditaţie (literară), valabil şi azi!

Analizând studiile „aplicate" ale lui Eminescu asupra unor mari gânditori clasici, traducerile kantiene, dar şi notele şi observaţiile cuprinzând întrebări de tot felul, ne punem, firesc, întrebarea pentru ce şi pentru cine pregătea poetul acest imens material documentar. În *Introducerea la Lecturi kantiene,* C. Noica ne oferă un răspuns lămuritor: traducerile kantiene nu erau un simplu „capriciu de poet", cum au lăsat să se înţeleagă primii săi editori, ci un şantier pregătitor al viitoarei teze de doctorat în filosofie. Evident, Eminescu urma să-şi scrie şi să-şi susţină teza în limba germană, cum era obiceiul vremii (de aceea unele texte erau redactate direct în nemţeşte, limbă pe care o cunoştea încă din anii de liceu, de la Cernăuţi), iar textele româneşti constituiau doar suportul pentru viitoarele cursuri, pe care urma să le susţină în ţară.

O întrebare obsesivă a lui T. Maiorescu, „Cum stai cu doctoratul în filosofie?", era constant evitată de poet: „În sine, o nimica toată". De altfel, *Cronologia* scrisorilor pe această temă, inclusă de Perpessicius în volumul I al *Operelor* lui Eminescu, indică o ezitare a poetului de a fixa un termen pentru susţinerea doctoratului (desigur, pornit tot din *hiperexactitatea* sa proverbială, presupune şi profesorul Al. Surdu), fapt ce îl determină pe G. Călinescu să se îndoiască de bunele intenţii ale poetului: „Aşa de mare era prejudecata cu doctoratul, că până şi Călinescu îi cade, o clipă, victimă", observă maliţios C. Noica (*Lecturi, op. cit.,* p. XVI).

În acest context, primul critic şi editor care a avut de timpuriu imaginea cvasi-completă a *laboratorului filosofic* eminescian a fost Octav Minar: „Eminescu a studiat mult la Viena şi la Berlin, adunând un material bogat, care, din nefericire, nu e publicat" (azi situaţia este, alta: avem textele, avem comentariile, dar nu avem încă o imagine integrală asupra „operei" filosofice eminesciene): „Manuscrisele Academiei Române, dar şi *acele colecţii particulare* (una dintre ele era, se pare, chiar a lui O. Minar – n.n.) sunt pline cu însemnări şi note culese în timpul studiilor. Mintea lui de cugetător îşi punea întrebări de tot felul... Vom găsi notaţii despre Kant, răspunsuri în legătură cu filosofia lui Descartes, Spinoza ori Leibniz. Vom găsi şi o minunată argumentare făcută empirismului şi apriorismului kantian" (*op. cit*., p. 61).

Există şi motive *subterane* asupra acestei „ignoranţe" publice. În comparaţie cu marii critici interbelici, G. Călinescu, Perpessicius ori Şerban Cioculescu, *maratonişti* ai scrisului, Octav Minar, deţinător al unor adevăruri incontestabile, părea, în ochii publicului, mai degrabă un *alergător pe distanţe scurte,* un colportor, cel mult un popularizator de adevăruri comune. Şi totuşi, la judecata istoriei, câtă dreptate a avut! Vorbind despre *Poezia filosofică* a lui Eminescu, Octav Minar surprinde esenţa unei creaţii construite pe un „fond filosofic": „Urmărind închegarea unei personalităţi, urmărind cultura care i-a dat şlefuirea şi îndrumarea, ne lămurim de ce Eminescu a fost un *poet-filosof* (s.n.); opera sa poetică este locul unde inspiraţia şi fantezia se acordă perfect cu teoriile speculative ale filosofilor" (*Eminescu, poet şi filosof, op. cit.*, p 132).

Acest gen de interpretări par azi... comune, la fel cum textele filosofice eminesciene sunt, pentru cititorul grăbit... de neutilizat. Chiar şi de nepublicat, după unii! Şi totuşi, *partea necunoscută* (pentru publicul larg!) a operei eminesciene rămâne un bun exemplu de specific naţional. Dacă ne-am limita chiar şi la un inventar al contribuţiilor filosofice eminesciene la patrimoniul filosofic comun, ar trebui să includem: conceptul despre Arheu, ca agent cosmogonic; consideraţiile despre *limba naţională*, ca realitate etnică şi ca valoare expresivă; opiniile sociologice asupra personalităţii omului de geniu, de merit şi de talent; dorinţa, ca substitut al voinţei; *profetismul*.

Detaliind asupra creaţiei publicistice (prin extensie, a întregii opere eminesciene), „în tentaţii metafizice", Ionel Necula surprinde numeroase „interferenţe" filosofice. Iată, de pildă, cum interpreta Eminescu spinoasa problemă a relaţiei dintre natura statului şi filosofia oficială, pornind de la lucrările lui Wilhelm Wundt asupra naţionalităţii în filosofie. În acest context, avantajul principal al *gânditorului* M. Eminescu este acela de a se fi format într-o epocă a interacţiunilor culturale, a marilor întâlniri ce exprimă unitatea dintre universal şi particular, în creaţia literară (şi filosofică). Opinia lui Wundt, în calitate de psiholog, dar şi de teoretician al filosofiei culturii, era aceea că dezvoltarea filosofiei este legată de cultura unui popor. În acest context, rolul fundamental revine limbii naţionale. De aici, şi interesul lui Eminescu pentru traduceri, dar mai cu seamă pentru poezie, în opinia sa principalul mijloc de sensibilizare a opiniei colective. Pentru Wundt, creaţiile culturale, individuale sau colective, sunt „documente ale istoriei spiritului". În acest context, apariţia filosofiei reprezintă un stadiu superior al evoluţiei culturale, putându-se chiar vorbi de o „eră a filosofiei", în condiţiile unei maturizări culturale.

→

Sub crugul Eminescului

Înţelepciunea cuvintelor nerostite

Germain DROOGENBROODT

Cum m-au inspirat poeziile lui Celan. Deşi sunt născut în zona flamandă a Belgiei, unde limba oficială este olandeza, în tinereţe nu m-au fascinat în mod deosebit nici lirica flamandă, nici cea olandeză; mai degrabă m-am simţit atras de francezii Baudelaire, Verlaine, Rimbaud… şi, chiar mai mult, de poezia germană. Am început cu romanticii, trecând mai apoi la Hölderlin, Rilke şi, mai departe, la poeţii din Germania de Est, precum Peter Huchel şi Reiner Kunze. Ulterior, la începutul anilor optzeci, am descoperit într-o revistă de literatură germană poezia *Fuga Morţii* de Paul Celan.

Limbajul şi stilul poeziei erau cu totul noi pentru mine şi m-au impresionat nespus. Poezia aceasta nu descrie în stil realist întâmplarea teribilă a uciderii evreilor de către nazişti, ci lasă cititorului libertatea de a interpreta grozăvia faptelor. Ritmul, repetiţia sintagmei „îl bem" conferă poeziei un plus de dramatism: *Negrul lapte al zorilor/ seara îl bem/ la amiază îl bem/ dimineaţa îl bem/ noaptea îl bem şi bem* (trad. Maria Banuş). În versiunea germană, cea originală, versurile rezonează parcă mai melodios, dar muzicalitatea poeziei nu reduce cu nimic groaza şi dramatismul, ci dimpotrivă, o sporeşte.

Paul Celan

Acel poem m-a îndemnat să caut să citesc mai multe poezii semnate de acel poet evreu, născut, cu numele Paul Antschel – numit uneori şi Anczel – în anul 1920, la Cernăuţi, în Bucovina, ţinut care, la acea vreme, făcea parte din România, iar acum aparţine Ucrainei. Părinţii poetului au fost omorâţi de nazişti, internaţi într-un lagăr şi condamnaţi la muncă silnică.

Fuga Morţii, compusă la Bucureşti în 1945, este probabil poezia sa cea mai cunoscută, publicată pentru prima dată în revista *Contemporanul,* la Bucureşti, pe 2 iunie 1947, sub titlul *Tangoul morţii,* în traducerea prietenului său bucureştean Petre Solomon. A fost inclusă în prima sa carte de poezie, intitulată *Nisipul din urne,* apărută la Viena în 1948, dar retrasă de autor din cauza numărului mare de erori de tipar.

Cea de-a doua carte a sa de poezie, *Mohn und Gedächtnis* (*Mac şi memorie*), publicată în 1952 în Germania, la binecunoscuta Deutsche Verlags-Anstalt, includea *Fuga Morţii,* cu titlul nou, dar şi altele, precum *Corona, Numărat printre migdale* şi alte poeme admirabile, aducând în spaţiul poetic german un ton cu totul nou, supranumit *modul de exprimare al „nespuselor".*

Întreaga operă a lui Paul Celan vădeşte acest caracter profund: exprimă ceea ce nu poate fi spus, permiţând cititorului să interpreteze şi să dezlege el însuşi sensurile tainice ale cuvintelor, lucruri care pot fi înţelese în mai multe feluri. Limbajul rămâne fundamental, personal, deşi are de traversat propria perplexitate, întunericul, oroarea.

Paul Celan şi-a petrecut o mare parte din viaţă la Paris, unde a activat inclusiv ca traducător. A tradus din operele lui Arthur Rimbaud, Guillaume Apollinaire, Henri Michaux, René Char, Emily Dickinson, Robert Frost, Shakespeare, dar şi din opera unor poeţi ruşi, precum Alexander Blok, Ossip Mandelstam şi alţii.

„Multe dintre poeziile lui Celan, scrise în epoca mai târzie, pot fi percepute intuitiv, dar nu pot fi redate în altă limbă, fără o cunoaştere prealabilă pe cât posibil profundă a surselor sale", susţine pe bună dreptate Michael Hamburger, care a tradus o amplă gamă din poeziile lui Celan, ulterior publicate în colecţia Penguin Books.

Eu însumi, de asemenea, am tradus câteva dintre poeziile lui Celan, dar limba sa este atât de personală, încât multe din poemele sale nu pot fi transpuse corect într-o altă limbă.

Celan a văzut moartea cu proprii săi ochi. Angoasa, întunericul şi stigmatul morţii l-au însoţit de-a lungul întregii vieţi, fiind prezente în multe dintre poeziile sale, aşa cum reiese din ultimele versuri ale unei poezii din volumul *Mac şi memorie,* întâia sa colecţie de poezii publicată în Germania: *Numără migdalele,/ numără ce-a fost amar şi treaz te-a ţinut,/ numără-mă pe mine printre ele…/ moartea te cuprinde în braţe, şi-n trei aţi pornit spre înserare*. Poetul s-a sinucis, aruncându-se în Sena în aprilie 1970.

Tangoul morţii

Paul Celan

Laptele negru din zori îl bem când e seară
îl bem la amiază îl bem şi la noapte
îl bem şi îl bem
săpăm o groapă'n văzduh şi nu va fi strâmtă
Un om stă în casă se joacă cu şerpii şi scrie
el scrie'n amurg în Germania, aurul părului tău Margareta
scrie şi iese în prag scapără stelele'n cer el îşi fluieră câinii
evreii şi-i fluieră el poruncă le dă ca să sape o
groapă'n ţărână poruncă ne dă să cântăm pentru dans

Laptele negru din zori te bem când e noapte
la amiază te bem te sorbim dimineaţa şi seara
te bem şi te bem
Un om stă în casă se joacă cu şerpii şi scrie
el scrie'n amurg în Germania aurul părului tău Margareta
Cenuşa părului tău Sulamith o groapă săpăm în văzduh
şi nu va fi strâmtă

El strigă săpaţi mai adânc iar ceilalţi cântaţi
arma o'nşfacă, o flutură, albaştrii i-s ochii
săpaţi mai adânc iar ceilalţi cântaţi pentru dans mai departe

Laptele negru din zori te bem când e noapte
te bem la amiază şi seara te bem
te bem şi te bem
un om stă în casă, aurul părului tău Margareta
cenuşa părului tău Sulamith el se joacă cu şerpii
El strigă cântaţi mai blajin despre moarte
căci moartea-i un meşter german
el strigă plimbaţi un arcuş mai ceţos pe viori
veţi creşte ca fumul atunci
veţi zace'ntr'o groapă în nori şi nu va fi strâmtă

Laptele negru din zori te bem când e noapte
te bem la amiază e moartea un meşter german
te bem dimineaţa şi seara te bem şi te bem
e moartea un meşter german albaştrii i-s ochii
cu plumbul te împroaşcă din plin şi adânc te loveşte
un om stă în casă aurul părului tău Margareta
câinii spre noi şi-i asmute ne dăruie-o groapă'n văzduh
se joacă cu şerpii visând e moartea un meşter german

aurul părului tău Margareta
cenuşa părului tău Sulamith

(Traducere de Petre Solomon)

Paul Celan (pseudonimul lui Paul Peisah Antschel; n. 23 noiembrie 1920, Cernăuţi, Regatul României – d. 20 aprilie 1970, Paris, Franţa)

Analizând aceste aspecte, profesorul tecucean Ionel Necula constată, pe urmele lui T. Maiorescu, că în vremea când M. Eminescu a studiat, iar mai apoi a început să se afirme ca poet, „toate erau de făcut", respectiv fundamentul cultural al Statului. Altfel spus, trebuia dezvoltat un mecanism cultural şi literar aflat încă *in nuce*, risipit în manuscrise şi în scrieri ocazionale. În acest context, „Eminescu s-a implicat, alături de ceilalţi junimişti, în epistemologia statului român, încercând să-i direcţioneze *sensul şi noimele devenirii istorice* (s.n.) (*Eminescu în tentaţii metafizice,* Râmnicu-Sărat, Ed. Rafet, 2012, p. 62). În articole de presă, în creaţii literare, poetul ia atitudine faţă de situaţia politică precară a statului, militând deschis pentru o guvernare politică bazată pe meritocraţie, pe valorificarea *tradiţiilor* şi pe promovarea culturii: „O altă stare de cultură, mai multă ştiinţă şi o îngrijită educaţie ar da rezultate mai bune", susţinea poetul în septembrie 1882, într-un editorial din ziarul *Timpul*, concluzionând: „Noi vedem în starea de cultură, răul acela care nu poate fi vindecat printr-o lege" (*Opere*, vol. XVIII, p. 185).

Aşadar, Eminescu pleda pentru dezvoltarea unui stat de cultură proiectat pe un ecran panoramic, în opinia sa, reprezentat de România profundă, în spiritul devizei de la Putna, din 1871, *Cultura e puterea popoarelor,* mergând pe linia lui Wilhelm Wundt: „Definim naţiunea ca pe o persoană spirituală completă, ceea ce înseamnă că ea posedă un spirit prezent în toate domeniile: filosofie, drept, ştiinţă, economie, cu totul un Stat ce nu este neapărat o însumare a spiritelor individuale, ci o ridicare peste această raţiune, la idealurile ei". Concomitent cu *starea de cultură* a naţiei, Eminescu pledează pentru o stare de *moralitate,* în viaţa publică: „Precum Arhimede cerea un punct fix pentru a ridica, cu pârghia, lumea din ţâţâni, la fel *caracterele tari* sunt determinantele împrejurul cărora se învârt lucrurile lumii" (*Fragmentarium, op. cit.*, p. 136).

În acest context, termeni precum: naţionalism, filosofie naţională, *idee naţională,* frecvent utilizaţi în epoca romantică, când şi-a compus Eminescu opera, capătă un alt înţeles. Naţionalismul eminescian este o stare de spirit, un ferment, o formă de progres, „Un principiu prin care o naţiune caută să-şi aproprie aptitudini noi, ce le impune noul mediu înconjurător" (*Timpul*, 12 oct. 1882), iar naţiunea, ca entitate colectivă, este chemată să participe la acest „cor" european, larg. Pornind de la principiul hegelian: *Filosofia este timpul prezent, prins în gânduri,* Eminescu pledează deschis pentru un *Stat de cultură,* extins *dinlăuntru* spre *exterior* şi în care *moralitatea, limba şi credinţa* sunt leacurile unor slăbiciuni endemice: „De la Matei Basarab încoace, care a dat poporului unitatea de limbă, deznaţionalizarea este aproape cu neputinţă. Cărţile de sub Matei Basarab sunt pentru români precum *Biblia lui Luther*" (*Opere*, XIII, p. 270). Concluzia: *Fără cultura trecutului, nu există iubire de ţară!* (*Opere*, XI, p. 259).

În capitolul *Poezie, istorie şi filosofie* la Mihai Eminescu (*Eminescu şi filosofia,* p. 187), profesorul Al. Surdu observa: „Nu ne miră tenta schopenhaueriană (şi am spune noi wundtiană) a viziunii sale despre istorie. Este o viziune personală." Dar să nu uităm: istoria este a celor ce o fac, iar această viziune are un suport filosofic. Revărsarea, curgerea, expansiunea duc spre indistincţie. Înălţarea se face prin cultură, de aceea, dincolo de toate preceptele morale, creştine sau de import, de „metafizica" filosofilor, Eminescu aşază „tradiţia", mai presus de „curgerea vremurilor şi de legile spaţiului".

Format la şcoala filosofică germană, desăvârşindu-şi spiritul cu lecturi clasice şi cu „bucoavne vechi", rămase de la Aron Pumnul, Mihai Eminescu a avut, poate, cea mai amplă viziune autohtonă despre specificul naţional, considerând, primul, că problema specificului nu e doar „locală" şi că, în dozaje diferite, intră în componenţa spiritului general omenesc. Este meritul popoarelor de a valorifica acest *dat,* de a trece la acţiune, de a transforma o posibilitate într-un eveniment „falnic". Iar în această lucrare, filosofia este un suport pe care, din tinereţe, Eminescu l-a consolidat şi dezvoltat. Iar opera sa rămâne, vorba profesorului Al. Surdu, în veci: „Un bagaj pe care, pe viitor întreaga naţiune îl va purta în călătoriile sale".

Sub crugul Eminescului

Cele nespuse: o sursă de inspiraţie. Primele mele volume de poezii, *Patruzeci la zid, Palpabilă absenţă* şi *Ştii ţara? Meditaţii la Lacul Como*, considerate neo-romantice de către criticii literari, au fost scrise sub uşoara influenţă a poeţilor de expresie germană, dar, după ce am călătorit în numeroase ocazii în Orientul Îndepărtat, descoperind şi studiind filosofii asiatici, odată cu lansarea volumului *Drumul* (*The Road*), pe care l-am scris în India şi care a fost tradus în chineză prin *TAO*, lirica mea a înregistrat o mare schimbare, devenind mai filosofică. Taoistă, au decis chinezii, ZEN i-au spus japonezii.

În timp ce poezia inspirată din natură are un caracter descriptiv, fiind influenţată de peisaj, poezia filosofică este centrată pe o realitatea ce urmează a fi descoperită. Paul Celan a descris aceasta perfect: *Realitatea nu este./ Realitatea se doreşte căutată şi câştigată.*

Poetul spaniol José Ángel Valente, care la rândul său a tradus în spaniolă o serie de poezii de-ale lui Celan, declara: „Ca multiplicator al sentimentelor, poemul depăşeşte toate sentimentele posibile”. Fără îndoială, poeziile nu trebuie să i se dezvăluie cititorului în totalitate, despuindu-se, ci ar trebui – aşa cum este cazul poeziilor lui Celan – să conserve elementele constitutive definitorii ale lirismului: fascinaţia şi enigma.

În orice caz, spre deosebire de Celan, eu încerc să scriu poezie aparent simplă, dar, în acelaşi timp, profundă. Totuşi, evoluţia de la stilul descriptiv la cel filosofic, în căutarea unei „noi realităţi”, necesită o minte liberă şi din acest motiv sunt obligat să mă desprind din contextul vieţii cotidiene, „normale”, evadând într-un loc fără oameni sau factori perturbatori, cum ar fi gălăgia, televizorul, telefonul, lucruri care distrag spiritul, gândirea, inspiraţia, împiedicând cuvântul să-şi afle calea spre a se aşterne pe albul neîntinat al hârtiei în aşteptare.

Pentru că poezia lui Paul Celan permite acea marjă de libertate a interpretării personale, oriunde mă deplasez pentru a scrie, port cu mine cărţile sale drept lectură de căpătâi. Deşi lirica mea este scrisă într-un stil diferit de cel al lui Celan, de-a lungul anilor s-au adunat unsprezece poezii care, într-un fel sau altul, fac referire la versurile sale.

Poezia *Trâmbiţa nopţii*, dedicată lui Paul Celan, face trimitere la sinuciderea sa, la fel ca poezia *Aşa cum se ştie...*

Poezia *Spin ori trandafir* face referire la poezia sa *Mandorla* şi la viaţa lui Celan, plină de evenimente dramatice, care i-au influenţat puternic şi poezia: asasinarea părinţilor, moartea primului său copil, la scurt timp de la naştere, relaţia complicată de dragoste cu poeta austriacă Ingeborg Bachmann şi, nu în ultimul rând, acuzaţiile de plagiat lansate împotriva sa de văduva poetului Yvan Goll, care s-au soldat cu o campanie de presă ce i-a provocat răni adânci, marcând psihicul lui Celan, afectând întreaga sa încredere în viaţă.

Când buza de cuvinte-mi sângerează face o trimitere clară la poeziile foarte personale ale lui Celan, în care abundă neologismele, cuvintele şi expresiile ieşite din comun.

Poezia *Luceafăr*, printr-un vers din poezia lui Celan *O, floare a timpului,* mi-a inspirat titlul celei mai recente cărţi de poezie proprie, *Efemera floare a timpului,* în timp ce poezia *Nu mă socoti migdal,* selectată din cel mai recent volum, nepublicat până la această oră, *Neliniştea cuvântului*, este un răspuns poetic la versurile lui Celan *Fă-mă amar, numără-mă printre migdale.* La fel este cazul poeziei *Mandorla.*

Discursurile derutante ale unor politicieni în legătură cu virusul Corona, soldate cu moartea a sute de mii de oameni, evocă amintirea nefastă a cuvântărilor demagogice ale lui Hitler şi m-au inspirat la scrierea poemului *Fuga morţii,* una dintre poeziile mele cele mai recente. (Spania, noiembrie 2020)

Timp de noapte

la fereastra dinspre Răsărit
îi apare pe timp de noapte îngusta
siluetă trecătoare a sentimentului
Paul Celan

Prin crengile copacilor
se caţără acum întunecimea,
iar seara, murind o mie de morţi,
se condensează în noapte,
împodobind cu neagra-i lumânare
lumina pâlpâindă:
cioburi din zi.
La fereastra odăii mele
se-aprinde în van făclia inutilă
a luminii electrice.

Trâmbiţa nopţii

Lună plină
lumină sufocantă
pe apa neagră
a lacului
magicul cerc
în care dansează precum ţânţarii
stafiile poeţilor pieriţi
urmând chemarea
trâmbiţei nocturne
pierdute-n negură.

Aşa cum se ştie...

Când noaptea păduri distrugea…
Paul Celan

Aşa cum se ştie
că un râu subteran
e invizibil dar totuşi există
el ştia
că trupul nevolnic
îşi varsă viaţa şi o risipeşte
chiar în această clipă
când pare mult mai simplă
decât a fost vreodată.

Spin ori trandafir

E totul în mandorlă.
Paul Celan

Amurgul
mută tivul luminii
imperceptibilă e acum
rostogolirea
zarului nopţii între spin şi trandafir
printre epave şi scoici
scăpătorul jar din inimă
cu degete îndemânatice desluşeşte
gălbiile imagini de altădată

Voce

O voce, din care
îţi sorbi băutura.
Paul Celan

Băutoare de stele gura lunii
pe bolta nopţii
e potir de voce
licoare care stinge refluxul
arsurii macului în viitura
din inimă.

Când buza de cuvinte-mi sângerează

Vântul îngheţat trage cadranul
încovoaie către umbră
acele
Tăios
în asfinţitul roşu
ţipăt de pasăre.

Ce e mai mult

Totul este mai puţin decât,
ce este, totul e mai mult
Paul Celan

Ce coţofana nopţii
cu ciocul ei negru a scris
nu se repetă în zori
gura lunii se-nchide
– înghiţită
căi aeriene se-ntretaie
şi şterg urmele
în retină
nasc culori şi forme
lentă revelare
a vizibilului
care e mai mult
decât ce este.

Luceafăr

O, floare a timpului
Paul Celan

Luceafărul
de aburii învolburatelor izvoare
adumbrit
scurt se-oglindeşte în a zorilor văpaie
dispare-apoi
cu ale nopţii vise tulburi.
Aprinsă prin lumina-i
se înfiripă ziua
efemeră floare
a timpului.

(Traducerea textului şi a poemelor: Gabriela Caluţiu Sonnenberg)

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

A venit o libelulă

William Zhou (China)

Stam la margine de lac
savurând zorii.

Deodată
o mică libelulă
mi-a poposit pe umăr
făcând din mine
un pom de primăvară.

Tainele pădurii

Clara Janés (Spania)

Negru din negru
şi-n negru, alt negru
despicat de fulger.

Se desface marea
izbind spuma albă
de coasta falezei
de care visurile
ar vrea să se desprindă.

Un vas gol

Anna Keiko (China)

Cupa cu apă dulce de izvor
E parte din fiinţa mea.
Am dat s-o beau,
Dar când am încercat,
Am găsit vasul gol.
Unde a pierit apa din el
Aşa de timpuriu?
Oare înseamnă viaţa mai mult
Decât un simplu vas cu apă?
E totul straniu şi incert.
Ce s-a schimbat?
Ieri, ca acum, eram aici
Umplându-mi cupa.
S-ar fi păstrat intactă apa
De mă opream şi eu?
Spirit întemniţat
Sorbit...?

Suflare

Paolo Rufilli (Italia)

În acea depărtată
suflare din adâncul inimii
îşi recunoaşte fiecare om
propriul destin.
Visul cel mai oprit:
ideea unui infinit
fie el chiar şi cotidian,
lăsat în voia
corpului iubirii.
Predat, întemniţat,
pentru a-i păstra neatinsă
aroma,
scăzut din neantul
ţinut între coapse
îndelung, fără rost,
ca apa
care se prelinge, oricum,
din mână.

Sub crugul Eminescului

Limba noastră cea română

Elis RÂPEANU

Limba este principalul mijloc de comunicare între oameni, este darul dat de Dumnezeu omului. „La început a fost Cuvântul" – se spune în Scriptură. Prin *cuvânt,* prin *vorbă,* prin *vorbire* construim punţi între minţi şi suflete. De la *cuvânt,* limba română şi-a derivat verbul *a cuvânta* şi de la *vorbă, a vorbi.* Limba noastră şi-a definit statutul de timpuriu, situată în aria laterală a Imperiului Roman. Să nu uităm că există o atestare a limbii noastre încă din anul 587, de pe vremea împăratului Flavius Mauricius Tiberius (582-602) când au năvălit avarii în Imperiul Bizantin şi când, în învălmăşeala care s-a produs, în oastea gata de luptă, de pe spatele unui catâr, s-a răsturnat sarcina pe care o ducea şi un soldat a strigat stăpânului animalului „în limba ţării", după scrierile istoricului Theophylact (sec. VII), *torna, torna, fratre!* „De două secole – spunea marele savant Valeriu Papahagi (1906-1983) – se scriu articole şi se consemnează cele două sensuri: *se răstoarnă samarul* sau e un ordin de *întoarcere* (stânga-împrejur) dat de comandant".

Limba este valoarea care ne defineşte ca oameni, căci suntem făcuţi după chipul lui Dumnezeu, „suntem *făptură – cuvânt – cuvântătoare* având în noi, în mod ontologic, capacitatea limbajului, fără *Logosul divin* (cuvântarea) «nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut»" (Ioan 1,3) (Cf. Theodor Damian). Limba română defineşte identitatea noastră ca neam, ca popor, ca naţiune şi pe fiecare în parte dintre noi, ca aparţinător al acestei naţiuni şi al acestui stat. Limba română vine din veacuri, s-a statornicit pe meleagurile din rădăcinile cărora ne veghează strămoşii. În română râdem şi plângem. În română prind viaţă strigăturile de la hore, cântecele populare, poeziile populare, ghicitorile şi proverbele, baladele şi legendele. Limba e şi cea citită, nu numai vorbită, astfel, încă din primele scrieri, deci începând cu cronicarii, aflăm că „nu iaste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decât cititul cărţilor" (Miron Costin). Or, cine şi ce s-ar mai citi azi dacă n-ar fi oamenii de cultură, cercetătorii, cei care adastă pe paginile scrise pentru a da la iveală realităţi, evenimente, concluzii, citate pentru a atrage altele noi.

Limba *se vorbeşte, se citeşte, se gândeşte* şi *se cântă.* Dumnezeu i-a dat omului glasul ca să vorbească, să cânte, să-şi exprime identitatea şi să-şi înalţe gândul la ceruri.

Cât de frumos spune Gheorghe Sion (1822-1892):

Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce-o vorbim,
Alta mai armonioasă
Ca ea nu găsim.

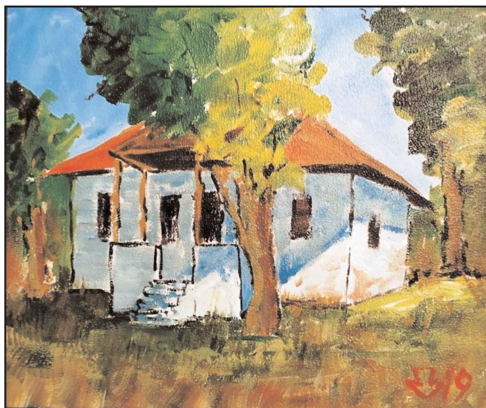
Poate nu numai datorită sufletului românului care cuprinde cerul şi pământul, dealul-valea, izvorul şi marea, apropierea şi depărtarea şi multe altele, ci şi structurii muzicale a limbii noastre, românul îşi topeşte dorul în *doină,* iar, în vremuri mai apropiate de noi, în *romanţă* – sora orăşenească a doinei. Florica Dimitrescu – marea profesoară de Limbă română contemporană – sublinia într-o lucrare a sa că „Limba română este una dintre cele mai plăcute la audiţie, deci una dintre limbile muzicale, alături de italiană, neogreacă şi sârbo-croată – datorită numărului mare de vocale, dar şi a consoanelor sonore". Nu cred că greşim dacă afirmăm că, uneori, cântecul se naşte singur tocmai datorită muzicalităţii acestei limbi. Şi romanţa – să nu uităm că există şi romanţe populare (fără autor, poet sau compozitor) – curge singură pe versurile marilor poeţi şi, de aici, în inimile ascultătorilor.

În contextul în care incultura s-a întins ca o pecingine alterând exprimarea, folosirea corectă a limbii care ne defineşte, când valorile româneşti sunt controversate sau chiar negate, când, în locul tradiţiei a cărei paradigmă s-a sedimentat de-a lungul veacurilor, ni se oferă, cu multă „bunăvoinţă" de care noi n-avem nevoie, modele străine de specificul nostru, e de datoria fiecărui om – om simplu sau de înalt spirit – care-şi iubeşte neamul să apere aceste valori, să apere limba română de barbarismele care o invadează, să apere ceea ce ne asigură specificul şi stabilitatea în timp.

„La multiplele tendinţe de deznaţionalizare a neamului românesc, ce vin azi din exterior, mai grave sunt cele ce vin din interior. Iar abuzul faţă de caracterul sacru al limbii părinţilor noştri este unul dintre acestea." (Theodor Damian)

E bine să ne gândim cum îndrumăm generaţiile viitoare, cum le transmitem limba română şi, odată cu ea, gândirea românească. Să nu uităm că denumirea limbii reprezintă denumirea ţării respective: România – limba română, Italia – italiana, Franţa – franceza, Rusia – rusa etc. Samuel Micu spunea „mult iaste a fi român".

Îndrăznesc să avansez o idee căreia, cred, nu i s-a dat importanţa cuvenită: aportul, din epoci trecute, al aromânilor la afirmarea limbii române în lume, de fapt, aportul acestor fraţi de neam şi de limbă care au contribuit la amploarea mişcării culturale cunoscute sub denumirea *Şcoala Ardeleană.* Plecarea (izgonirea) aromânilor din Sudul Dunării, de la Moscopole, din zona Pindului şi din altele, în Imperiul Austro-Ungar, dar şi în ţările române a dus la resuscitarea mândriei de român, de apartenenţă la limba română. Dintre aceştia, familia celor cu numele Papahagi a contribuit esenţial la afirmarea culturii române, atât în domeniul istoriei, cât şi în cel al lingvisticii – Tache Papahagi (autorul monumentalei lucrări *Dicţionarul aromân*), Nicolae Papahagi, directorul Internatului românesc de la Istanbul, fiul său, Valeriu Papahagi, care a scris nenumărate studii privind trecutul aromânilor şi care asimilase, de la tatăl său, convingerea că dacă aromânii vor să existe, nu pot supravieţui ca neam şi ca limbă decât la români, altfel se topesc în masa celorlalte popoare.

Să nu uităm, de asemenea, de succesul poeziei lui Vasile Alecsandri *Cântecul Gintei Latine,* care a câştigat premiul concursului de la Montpellier (1878) iniţiat de spaniolul Alberto Quintana şi susţinut de poetul provensal Frédéric Mistral (1830-1914) care a scris poezia *A la Roumanio.* Cităm din Alecsandri:

Latina gintă e regină
Într-ale lumei ginte mari,
Ea poartă-n lume-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.

După mai bine de 140 de ani, reînviem acest eveniment şi-l elogiem pe Alecsandri, poetul „veşnic tânăr şi ferice".

Limba română a fost studiată şi chiar învăţată de renumiţi savanţi romanişti, precum Hervás y Panduro din Spania la începutul secolului al XIX-lea, Bartolomeu Kopitar (1789-1844), Auguste-Emile Picot care a stat un timp la Bucureşti, iar între 1869-1872 a fost viceconsul al Franţei la Timişoara (a învăţat româneşte şi, întors în Franţa, a introdus studiul limbii române ca limbă romanică, la École des langues orientales din Franţa), Mario Roques (1875-1961) care a adus Româna la Sorbona, Ramon Menéndez Pidal (1869-1968), Gustav Weigand (1860-1930) care a alcătuit, în 1910, primul *Atlas al teritoriului dacoromân* şi, cu ajutorul statului român, a organizat la Leipzig Institutul pentru Limba română (1894-1919), Mario Ruffini (1896-1980), Johann Thunmann (1746-1778), profesor la Universitatea din Halle, care afirmă că aromânii se numesc ei înşişi *români*, renumita profesoară Rosa del Conte care a predat la Universitatea din Bucureşti şi care, reîntoarsă la Roma, mi-a confirmat, cu propriul scris, că a primit de la mine *Gramatica limbii române pentru studenţii străini.*

Nu putem încheia aceste referiri privind limba română în lume, fără a preciza un eveniment semnificativ privind ataşamentul românilor din sudul Dunării faţă de limba noastră comună. De multe ori s-a afirmat faptul că primul curs de limba română în străinătate a fost înfiinţat la Petersburg în 1839, or, prima Şcoală Românească a fost înfiinţată la Pesta, în 1808, cu studenţi, în mare parte, macedo-români (aromâni), condusă de Constantin Daicoviciu-Loga.

Este, deci, de datoria noastră, a românilor de azi şi de mâine, să păstrăm, să respectăm şi să tratăm cu gratitudine limba ce ni s-a dat, pentru că limba este elementul identitar esenţial – atât pe plan individual, cât şi la nivel de grup, de neam, de popor. E un dar comun oferit celor din acelaşi neam/popor/ţară. „Cu alte cuvinte, aşa cum capacitatea personală de exprimare face parte intrinsecă din identitatea cuiva, la fel, trecând pe alt plan, limba neamului tău este unul dintre cele mai puternice elemente identitare, atât la nivel de grup, cât şi la nivel personal." (Theodor Damian, *A renega limba strămoşească înseamnă a adopta o existenţă falsă,* în revista *Certitudinea* nr. 21/2018, p. 11)

Suntem datori să combatem efectul globalizării asupra limbii române. Marea Profesoară Zoe Dumitrescu-Buşulenga (1920-2006), cea care a îmbrăcat haina monahală şi-şi doarme somnul de veci la Putna, era îngrijorată de *globalizare.* Considera că nu e normal ca individul, aparţinând oricărui popor, să-şi părăsească matca lui proprie, izvorâtă din nişte rădăcini, dintr-o istorie, a spiritului, a limbii, a intelectului, a creativităţii înseşi (*Gânduri către tineri*). În legătură cu invazia „americanismelor" şi a altor aspecte străine de specificul limbii noastre, sunt voci care nu manifestă îngrijorare, combătându-i pe „puriştii" pe care-i compară, cu mult prea mare grabă, totuşi, cu Aron Pumnul care recomanda exprimări precum *gât-legău* (cravată) şi *nasuflete* (batistă). Domnul Miron Manega în revista *Certitudinea* nr. 21/2018, p. 2, scrie „Subliniem, încă o dată, că termenul *poluare* nu prea are acoperire în acest context, din cel puţin două motive: în primul rând pentru că limba unui popor nu trăieşte într-un mediu virtual sau aseptic; în al doilea rând, nu e corect să calificăm apriori drept toxină sau factor poluant ceea ce este străin unei limbi şi exercită într-un fel sau altul presiuni asupra ei. Deci, dacă e să reluăm problema poluării lingvistice, e bine s-o facem sub rezerva că vitalitatea unei limbi se testează prin puterea de asimilare a elementelor străine şi prin deschiderea pe care o are spre acestea." Deci, zicem şi noi un *deci,* să fim bucuroşi că ni s-a amintit că „limba unui popor nu trăieşte într-un mediu virtual sau aseptic"! Or, e la mintea oricui că limba oricărui popor este un organism viu, folosit în tot ce se cheamă *comunicare*, în scris sau prin vorbire, de către oamenii vii, chiar dacă se rătăcesc în „mediul virtual" de pe internet.

În al doilea rând, vezi doamne, nu e normal să calificăm apriori drept toxină sau factor poluant ce e străin de limba română de azi, invadată de *breakfast, politically, wow* etc. Pseudo-înzestrarea intelectuală e evidentă la cei care folosesc cu tot dinadinsul neologisme (mai ales venite de peste ocean), de cele mai multe ori, stâlcite: „vorbire aleasă" (culeasă) din dorinţa de epatare prin nefirescul ei, atâta timp cât există corespondenţe în română. Totodată, spunând că „vitalitatea unei limbi se testează prin puterea de asimilare a elementelor străine şi prin deschiderea pe care o are spre acestea", ideea nu e dusă până la capăt. În primul rând, elementele străine intră în limbă odată cu aspectele noi ale realităţii (ale tehnici/ştiinţei/vieţii sociale etc.). În al doilea rând, vitalitatea constă nu numai în adoptare, ci şi în adaptarea elementelor străine la specificul deja statornicit prin structura definită, prin aspectele şi regulile limbii primitoare.

Sub crugul Eminescului

În majoritatea cazurilor, uzul limbii va hotărî ce adoptă şi ce respinge – pentru că, pe de o parte, sunt cuvinte care au fost adoptate, fiind deja uzuale, pe de altă parte, nu există posibilitatea să fie înlocuite cu variante româneşti: ce să pui în loc de *happy-end*, sau de *week-end* – cuvânt scurt, concentrat, care a inclus în el şi ideea de petrecere a timpului în mod plăcut la sfârşit de săptămână? Dar ce să zicem de exprimări precum „Filmul avea un *happy-end* trist”? Pe de altă parte, în vocabular, o etapă o depăşeşte pe alta. Prin 1930, Iorgu Iordan scria despre greşelile care se comit în română, dând exemple de cuvinte care, ulterior, s-au impus – precum *versatil* care înseamnă *nestatornic* (sau, cum ar spune Dandanache, *se poate şi aşa, şi aşa!*) Deci, o judecată pe termen redus nu poate fi eternizată. Nu de mult se folosea cuvântul *bufet,* acum e în uz *fast-food.*

E întâlnită şi situaţia în care cuvântul se alterează prin preluarea sensului din engleză, dar forma lui din română spune altceva; un exemplu de „fals prieten” este *prevenţie* în loc de *prevenire* (a unei boli, de exemplu); or, *prevenţie* înseamnă *detenţia* unui inculpat anterioară condamnării.

În secolul trecut a avut loc o invazie a franţuzismelor care s-au adaptat mai uşor şi există exemple care fac româna mai bogată decât franceza: astfel *constitution* a deveni *constituţie*, dar avem şi *constituire, substitution* a dat *substituţie,* dar avem şi *substituire*. Având, deci, în vedere uzul şi abuzul, limba vie, cea folosită de zi cu zi, dar şi cea din presă, reclame şi alte materiale (să nu uităm internetul!) este cea care va asimila sau va respinge, dar acest lucru nu înseamnă că specialiştii nu-şi pot spune părerea, chiar dacă nu şi-o pot impune. Un timp, în Franţa, se vorbea *frangleză,* azi invazia „americanismelor” e un fenomen general, e o situaţie căreia nu i se poate pune stavilă, din păcate, spunem noi. Adevărul e că ne îngrijorează această *globalizare* – fenomen împotriva căruia lingviştii nu pot lupta – pentru că e asimilată cu *starea politicii,* cu *economia* şi cu *tehnica*. E depăşită faza în care s-au impus termeni precum *meeting, stres, sandwich, computer, iceberg* (aisberg), *hobby, laptop, mouse* („şoricelul” de la computer). Dar prea se exagerează, adoptându-se cuvinte şi expresii care le dublează pe cele româneşti. Şi tot la televizor, mai nou şi la radio, prezentatorii au adoptat, chipurile, un stil „alert” şi vorbesc rapid, cuvintele sunt înghiţite de cele care urmează şi nu se mai înţelege nimic. În felul acesta, se anulează scopul comunicării: ştirile. Nici CNA-ul, nici alcineva nu intervine să readucă lucrurile la normal. De fapt, pseudoînzestrarea intelectuală e evidentă la cei care folosesc cu tot dinadinsul neologisme, de cele mai multe ori nepotrivite sau stâlcite, uneori din dorinţa de epatare prin nefiresc. Şi moda imitării modelelor străine duce la alienare (ne înstrăinează de noi înşine şi se accentuează „diferenţa” dintre vârste). Acest lucru este evident şi prin dispariţia politeţii, inclusiv a pronumelui *dumneavoastră* (sau *dumnealui, dumneaei* etc.). Toţi – de la preşedinte, miniştri, parlamentari la vorbitorii din audio-vizual se adresează cu *tu, voi, voastră*. Peste tot vezi sau auzi: „în casele voastre”, „în aplauzele voastre”, „voi”, „întreaga natură are nevoie de grija voastră şi a membrilor familiilor voastre” etc. etc. „Îndepărtarea de limba strămoşească este îndepărtarea de părinţi, îndepărtarea de tine însuţi. /…/ Acest fenomen, din nefericire, prezent la o scară pe cât de largă, pe atât de deplorabilă în ziua de azi, în ţară şi-n diasporă, nu este nou.

Iată-l deja pe Eminescu, marele nostru patriot, criticând aspru acest lucru: *Limba strămoşească e muzică* – zice el. *Ea ne armonizează cu alte timpuri mai vrednice şi mai mari decât ticăloşia de azi, cu timpuri în care unul s-a făcut poporul şi una limba*. (Cf. Ion Andreiţă – *Omagiu Sfântului Eminescu,* citat în articolul lui Theodor Damian, *A renega… op. cit.*). Theodor Damian atrage atenţia asupra fenomenului negativ în cadrul căruia „Majoritatea normală priveşte inhibată la parada triumfalistă a anormalului. O întreagă naţiune este vandalizată intelectual, în timp ce majoritatea priveşte în consternare, acţionând mult prea puţin pentru a stopa fenomenul.

Se potriveşte «un vers» dintr-un celebru poem al lui Romulus Vulpescu:

În fiecare zi ne batem joc
De păsări, de iubire şi de mare
Şi nu băgăm de seamă că în loc
Rămâne un deşert de disperare.”

Dintre cei de dincolo de Prut şi din Nordul Bucovinei sfârtecate, personalităţi ai culturii care slujesc neamul şi limba română, să nu-i uităm pe Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Vasile Tărâţeanu şi alţi savanţi, membri ai Academiei Române, scriitori precum Gr. Vieru, dar şi epigramişti ca Petru Cărare, Efrim Tarlapan (cel care spunea *Chişinău şi Bucureşti –/ Două state româneşti –/ Ar fi foarte fericite/ De-ar fi Statele Unite*), Ion Diviza, Gh. Bâlici, interpreţi precum nemuritorii Doina şi Ion Aldea Teodorovici (despre care am scris rondelul *Plâns de crizanteme* în ziarul *Libertatea* de luni 2/3 noiembrie 1992, din care citez *Destinul v-a-ngropat în crizanteme,/ Mereu la braţ în cântece şi-n viaţă,/ Trecut-aţi Prutul şi-aţi ajuns în faţă/ Mutându-vă-n legendă prea devreme*).

Savantul Mihai Cimpoi, academicianul, eminescologul, iubitorul de neam şi de Ţară, sub preşedinţia căruia unii din scriitorii din Ţara Mamă au fost primiţi ca membri de onoare ai Uniunii Scriitorilor din Moldova, printre care se numără şi cea care vă vorbeşte, consideră că un scriitor adevărat e *întemeietor de limbă, nu de stat* şi se referă la trei dintre ei, care şi-au lăsat talentul, abia înflorit, urmaşilor la 20 şi ceva de ani: Vasile Cârlova (1810-1931) care, după cum zice Nichita Stănescu a lăsat cinci flori (5 poezii) şi un miliard de absenţe, Nicolae Labiş (1935-1956) şi Lermontov (1814-1841). Cârlova este ofiţerul poet, despre care Eminescu scrie în *Epigonii:*

L-ale ţării flamuri negre Cârlova oştirea cheamă.

Dar cât de frumos spune foarte tânărul Alexei Mateevici (1888-1917), care a închinat un imn limbii române devenit azi imnul de Stat al R. Moldova:

Limba noastră-i o comoară…
Limba noastră-i foc ce arde…
Limba noastră-i numai cântec…
Limba noastră-i graiul pâinii…
Limba noastră-i frunză verde…
Limba noastră-i vechi izvoade…
Limba noastră îi aleasă…
Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii…

Gr. Vieru (1935-2009), devenit un simbol al neamului românesc, al poeziei cu suflet al limbii noastre strămoşeşti, îmi scria drept dedicaţie, pe o carte dăruită la Chişinău, pe 31 aug. 2001, „Elis, Elis, vise-albastre,/ Ele-s, ele-s şi-ale noastre”. E cel care a scris poezia *În limba ta*, din care se desprinde ideea că gândim, vorbim şi tăcem în limba noastră:

În aceeaşi limbă
toată lumea plânge
În aceeaşi limbă râde un pământ
Ci doar în limba ta
Durerea poţi s-o mângâi
iar bucuria
s-o preschimbi în cânt

În limba ta
ţi-e dor de mama
Şi vinul e mai vin
Şi prânzul e mai prânz
Şi doar în limba ta
Poţi râde singur
Şi doar în limba ta
Te poţi opri din plâns

Iar când nu poţi
Nu plângi şi nici râde
Când nu poţi mângâia
Şi nici cânta
Cu-al tău pământ,
Cu cerul tău în faţă
Tu taci atunci
Tot în limba ta.

Ideea conform căreia fiecare vorbim, dar şi tăcem în limba noastră, e întâlnită şi la Lucian Blaga:

Limba nu e vorba ce o faci,
Singura limbă, limba ta deplină
Stăpână peste taine şi lumină,
E-aceea-n care ştii să taci.

Grigore Vieru, acest poet care a cântat Ţara, neamul, casa părintească, mama, a cunoscut şi Ploieştii – căruia îi aduce omagiul său, adresându-se în 1992, 31 martie, cititorilor ziarului *Prahova*, scriind cu mâna lui „Cititorilor cotidianului *Prahova* – am îndrăgit aceste minunate locuri din cauza marelui Nichita. Sunt fericit că mă numesc român şi am o Ţară atât de minunată. Să ne ajute Dumnezeu.”

Amintim şi noi de acest mare poet ploieştean (e vorba de Nichita Stănescu), recitind cuvintele izvorâte din inimă: „A vorbi despre limba română este ca o duminică. /…/ Noi, de fapt, avem două părţi coincidente, o dată este patria de pământ şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pământ şi de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este patrie. Limba română este patria mea.” Ideea aceasta a spus-o şi Emil Cioran: „Nu locuim într-o ţară, locuim într-o limbă. Patrie asta înseamnă şi nimic altceva” (*Mărturisiri şi Anateme*, 1987)

Alături de textul scris de mâna proprie în ziarul *Prahova*, Gr. Vieru publică atât de impresionanta poezie a sa:

Nu am moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc
………………………………………..
Nu frică, nu teamă
Milă de tine mi-i
Că n-ai avut niciodată mamă,
Că n-ai avut niciodată copii.

Şi atât slovele scrise de mâna proprie, cât şi poezia poartă drept titlu „Nu harul meu, ci lacrima mea e mare…”

Voievodul limbii române – Mihai Eminescu – cel care a dat strălucire versului său şi adâncime scrierilor filosofice, recomanda instituirea în şcoală a limbii române şi lecţiile să fie ţinute – „în limba mea şi NUMAI (subl. în text) în limba mea, nu şi în alte limbi. Gimnaziile de stat din Transilvania ar trebui să fie române. /…/ Opinia noastră rămâne statornică. Pe deasupra poporului nostru s-a suprapus o pătură străină fără tradiţii, fără patrie hotărâtă, fără naţionalitate hotărâtă care ne-a escamotat lucrul cel mai scump pe care un popor îl are: simţul său istoric, simţul de dezvoltare continuativă şi organică, /…/ cu orânduielele sale bune şi drepte, cu limba lui spornică şi bogată, cu moştenirea intelectuală şi socială întemeiată pe o mare epocă istorică şi pe o dezvoltare normală şi sănătoasă.” („Să facem un Congres”, *Federaţiunea,* aprilie 1870)

„Cine cunoaşte în mod cât de cât elementar [firesc], ce va să zică limba, /…/ acela va înţelege că a sili pe un popor să înveţe (în) altă limbă înseamnă a-l face intelectual inept, deci şi economic şi politic inept.” (*Timpul,* 22 oct. 1881) „Nu voim să trăim într-un stat poliglot unde aşa-numita *patrie* e deasupra *naţionalităţii.* Amândouă nu sunt decât două cuvinte pentru aceeaşi noţiune şi iubirea de patrie e una cu iubirea naţionalităţii. Singura raţiune de a fi a acestui stat, pentru noi, este naţionalitatea lui românească.” (*Timpul*, 31 iulie 1880)

„Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră.” (Mss. 1362; *Opere*, vol. XV, p.98)

Sub crugul Eminescului

Eminescu şi internetul

Maria Mona VÂLCEANU

Titlul acestui text este inspirat din lectura importantei lucrări *Nodul gordian / Studii şi articole despre ediţia princeps Eminescu,* publicată de Nicolae Georgescu la Editura Junimea din Iaşi, 2020. Este, aşadar, o lucrare recentă, în două volume, într-o ţinută grafică deosebit de elegantă.

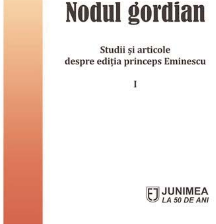
După cum afirmă Gavril Istrate într-un articol din revista *Convorbiri literare*, „de acum înainte, niciun editor al poeziei lui Eminescu nu va putea trece peste observaţiile din cartea lui N. Georgescu". Despre autorul cărţii, cu mândria şi bucuria că este argeşean de-al nostru, vom folosi prezentarea pe care i-o face Theodor Codreanu (*Eminescu şi Cartea* – pornind de la ediţia N. Georgescu): „N. Georgescu, a cărui operă este dedicată aproape integral eminescologiei, este singurul cercetător care cunoaşte toate ediţiile poeziei lui Eminescu, dovadă fiind masiva lui teză de doctorat, *Eminescu şi editorii săi.* Numai cu o asemenea pregătire, derulată în zeci de ani, în Biblioteca Academiei şi în spaţiul propriei biblioteci, devenea posibilă competiţia cu iluştrii săi înaintaşi, de la Titu Maiorescu (îngrijitor a nu mai puţin de 11 ediţii, cu diferenţe între ele) şi A.C. Cuza până la Perpessicius, I.E. Torouţiu, D. Murăraşu, Aurelia Rusu şi Gheorghe Bulgăre."

Cartea pe care o prezentăm cititorilor revistei este o apariţie deosebită, care nu seamănă cu nimic din ceea ce s-a publicat până acum prin felul în care ideile sunt înveşmântate în cuvinte şi trimise către Cititor, pe care de altfel, autorul îl salută cu entuziasm în Prefaţa cărţii, ea însăşi o poveste. Nu este informaţia aridă, deşi extrem de bogată şi ştiinţific demonstrată, ci Nicolae Georgescu ne poartă cu hotărâre şi putere pe urmele evenimentelor, într-o tulburătoare poveste care începe cu drumul de la nodul gordian la internet pe care îl străbatem împreună cu autorul: *...pornesc de la constatarea că unele poeme eminesciene au numai aspect de poezie hermetică, dar dacă te apropii de ele cu ochii minţii, se arată a fi un fel de bulgări de cuvinte, bine rotunjiţi, armonizaţi, rimaţi şi ritmaţi, montaţi într-o filosofie, sau mai degrabă înţelepciune, a energetismului, ţinuţi într-o pasiune a creaţiei oarecum contagioasă. Le-aş compara cu nişte noduri – dar unele „făcute" cu atâta migală încât să pară că sunt naturale.*

Dar să revenim la internet. De unde apropierea de mai sus? Cercetătorul ne sugerează că denumirea „internet" înseamnă plasă, mreajă, reţea – adică ţesătură cu ochiuri mai mari sau mai mici, năvod, de pildă. Iată internetul cu utilitatea, modul de folosinţă, limitele, foloasele: *pleci cu plasa de pescuit în lume... trăim în lume, care este cum este – şi ca dânsa suntem noi. Internetul nu este o invenţie, o descoperire – ci o explicare a structurii interne, a ţesăturii din spatele aparenţei; nu este o realitate virtuală – ci realitatea însăşi.* La fel ca în reţeaua internetului, *...în multe dintre poemele lui Eminescu vei găsi soluţii pentru cum se fac noduri din cuvinte. Nimic nu poate fi clintit din loc – nu la cuvinte mă refer, ci chiar la sunete: vocalele au locul lor, consoanele la fel, accentele, ritmul – şi aluneci pe vorbe străpungând ghemul, ieşind iarăşi la suprafaţă, întretăind căile, simţindu-te gând sau climat. Este, desigur, un experiment.*

Volumul întâi este structurat în două părţi, *Ce ne spune istoria literară* şi *Ce ne spun textele.* Despre geneza acestei lucrări autorul mărturiseşte la începutul părţii a doua: *Cartea de faţă a crescut într-un timp îndelung, de circa 15 ani, din observaţii mărunte consemnate la început ca simple curiozităţi, iar apoi cu sistem. Constatând de nenumărate ori, în timpul confruntărilor de texte, lipsa concordanţei între editorii lui Eminescu, ne-am confecţionat un aparat critic propriu, pe care l-am extins până când a câştigat dimensiuni imense.* Aşa încât a fi editorul lui Eminescu astăzi înseamnă să ştii totul despre text şi interpretări şi chiar se observă că editorii lui Eminescu sunt în continuă comunicare între ei. *În ceea ce ne priveşte,* ne atenţionează autorul, *refacem traseele mai importante lăsând libere căile străpunse, atenţionând asupra fundăturilor, recuperând textul din rătăcirile unde-l duc unele cărări.*

Cu apariţia ediţiilor Maiorescu putem vorbi despre întemeierea eminescologiei. Ediţia princeps, volumul *Poesii de Mihail Eminescu* a fost scos la Editura Librăriei Socec & Comp – Bucureşti, 1883/1884, şi tipărit la Stabilimentul grafic Socec &Teclu, Bucureşti. Volumul are o notiţă introductivă semnată de Titu Maiorescu, care va fi păstrată la toate ediţiile viitoare sub titlul *Prefaţă la ediţia dintâi,* în care editorul arată că textele sunt publicate fără ultima îndreptare făcută de poet. Şi iată cum ne face Nicolae Georgescu pe baza documentelor să alunecăm în poveste: sediul companiei Socec se afla pe strada Berzei, lângă Cişmigiu, dar şi aproape de redacţia ziarului *Timpul* şi e posibil ca Eminescu să fi coborât pe Calea Victoriei până la Palatul Regal şi, „frângând" drumul la dreapta, să ajungă la redacţie, iar apoi să coboare în Cişmigiu şi de aici la tipografia Socec, unde se pare că plănuia apariţia volumului. Că Eminescu pregătea un volum de versuri stă mărturie o scrisoare către Veronica Micle în care o informează că Titus (T.M.) i-a cerut să pregătească această apariţie. Anii diferiţi imprimaţi pe foaia de titlu a ediţiei princeps au la bază probabil condiţiile speciale de legare a cărţii, exemplarele de lux au coperţi cartonate, îmbrăcate cu mătase verde, roşie sau galbenă.

Grafica ediţiei princeps a fost studiată de Dan Toma Dulciu, care a reuşit să identifice vignetele aplicate de Editura Socec în tipărituri veneţiene din sec. XVI, iar în grafia florală de pe copertă descifrează numele Veronicăi Micle, ascuns în scriere steganografică. Fireşte, ne asigură Nicolae Georgescu, nu Titu Maiorescu ar fi făcut acest lucru şi atunci apare bănuiala firească cum că însuşi Eminescu ar fi plănuit la Socec aspectele legate de apariţia volumului şi tot el ar fi întocmit „pachetul" poeziilor ce urma să apară, „pachet" care i-a parvenit apoi lui Maiorescu. Eminescu primeşte de Anul Nou 1884 un exemplar de la critic, pe care-l dăruieşte medicului care-l trata atunci, dar se cunoaşte azi că acest volum nu i-a plăcut poetului. Regina Carmen Sylva a vrut să-l răsplătească cu un ordin regal, dar Eminescu nu accepta, iar Maiorescu însuşi va scrie în studiul său, *Poetul Eminescu*, ce va însoţi ediţiile care vor fi tipărite după moartea poetului: *Regina României, admiratoare a poeziei lui, a dorit să-l vadă, şi Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen Sylva. L-am văzut şi eu la Curte şi l-am văzut păstrând şi aici simplicitatea încântătoare ce o avea în toate raporturile sale omeneşti. Dar când a fost vorba să i se confere o distincţie onorifică, el s-a împotrivit cu energie. Rege el însuşi al cugetării omeneşti, care alt Rege ar fi putut să-l distingă?*

Ediţia princeps conţine 38 de poezii publicate în *Convorbiri literare,* cărora editorul le adaugă 26 de inedite, intercalate între poezii tipărite şi această ordine este studiată atent de Nicolae Georgescu, desprinzând de aici concluzii extrem de interesante. Este inedită maniera de abordare a acestei prezentări a ediţiei princeps, de exemplu, comparând versul *Din valurile vremei, iubita mea, resai,* tipărit aici, se arată importanţa lipsei virgulei în textul *Convorbirilor* (*Din valurile vremei, iubita mea răsai*), astfel încât verbul să nu fie la imperativ, ci la un prezent continuu, dar pe lângă observaţiile gramaticale remarcăm cum versurile îi sugerează aprecieri critice splendide asupra esenţei iubirii la Eminescu: iubirea este una singură într-o veşnicie, una şi nerepetabilă. Iubirea este clipă, oară: *Şi întorcându-ţi faţa spre umărul teu stâng/ În ochii fericirii mă uit pierdut şi plâng.*

Uneori găsim adevărate sentinţe. Soluţia Maiorescu este una gramaticală, dar suntem într-o veritabilă arenă literară, în care intervin şi alte personaje. Interesantă este interpretarea lui Perpessicius comparând textele pentru poezia *S-a dus amorul,* ca şi cea a lui Ibrăileanu, încercând a-l împăca pe Maiorescu-editorul cu revista care a publicat sincron poeziile eminesciene. Nicolae Georgescu e categoric: ori Eminescu – ori Titu Maiorescu. Alăturarea textelor este de fapt un nobil pretext pentru o călătorie fascinantă în universul poetic eminescian şi o împărtăşire comună, autor/cititor din aceste mistere.

Iată aceeaşi revelaţie a Iubirii – cântec al Universului: *Amorul este un reflex al dorului... creează cânturi, nu cupluri: cuplurile stau sub incidenţa dorului. Din S-a dus amorul lipseşte dorul. Este prezentă jalea, receptacol al cânturilor:* Cum străbăteau atât de greu/ Din jalea mea adâncă,/ Şi cât de mult îmi pare rău/ Că nu mai sufăr încă,/ Că nu mai vrei să te arăţi... *Pasajul este iarăşi în litigiu. Titu Maiorescu pune semnul exclamării după versul al doilea şi punct după versul al patrulea, Ibrăileanu lasă virgula din Convorbiri după* adâncă, *dar pune semnul exclamării după versul al patrulea, aşa cum va păstra şi Perpessicius. Numai I. Scurtu păstrează punctuaţia* Convorbirilor *(G. Bogdan Duică îl preia pe Maiorescu). Unde oprim totuşi părerea de rău? Ultimul editor al lui Eminescu, Petru Creţia, preia textul lui Perpessicius (deci, fără să ştie, îl preia pe Ibrăileanu). Versul* Şi cât de mult îmi pare rău *regizează toate consecinţele de după el – iar părerea de rău are ca obiect, după cum se desprinde limpede din textul* Convorbirilor, *lipsa cânturilor, nu a amorului.* Avem în acest pasaj o mostră de lucru Nicolae Georgescu. Intervenţiile lui Maiorescu în text sunt sancţionate, sunt numite greşeală-martor. Ezitările arată că editorul a gândit în grabă contextul.

Concluzia acestor confruntări de texte este că revista *Convorbiri* se află mai aproape de voinţa eminesciană, ea este mai fidelă poetului decât toţi editorii săi. Fireşte, Nicolae Georgescu, sârguincios, caută forma cea mai apropiată de ceea ce am putea numi spiritul eminescian, cu acurateţea unui detectiv interceptează orice intervenţie ce ar putea fi străină acestui spirit. Consideră posibil ca Eminescu să nu fi avut răgazul să-şi revadă textele tipărite când pregătea „pachetul" pentru volum, şi pentru prima parte a pachetului să fi utilizat textele deja apărute în *Convorbiri. Desigur, acest pachet avea alături şi cuprinsul, adică ordinea poeziilor în volum, care este cifrul întregii construcţii: lipsind pachetul, lipseşte însă şi acest cifru.* Brusca scoatere a sa din scenă la 28 iunie 1883 a găsit pachetul doar organizat, nu şi revizuit. Poemele de după 1881 sunt muzicale, cele anterioare sunt eufonice, de aici jocurile apostrofice, conjuncturile şi disjuncturile din scrierea poetică de tinereţe. Sigur, după analize şi comparaţii succesive, auzim şi hotărârea lui Nicolae Georgescu, care ne spune că pentru noi, astăzi, la capătul unui secol de ştiinţă a textului, este important în primul rând textul eminescian, ca voinţă auctorială, a lui Eminescu, iar nu textul în convenţiile succesive ale editorilor.

Fruntaşa familie română Maxim şi Ileana Haliţă

Alexandru DĂRĂBAN

Sângeorzul e un sat vestit pentru aerul curat şi tare, pentru izvoarele de ape minerale şi radioactive, pentru vioiciunea românilor cu numiri slave (aici întâlnim familii neaoşe cu numirile Şorobetea, Sohorca, Haliţă etc.) şi pentru scaldele tămăduitoare ale bolilor de stomac. (Sandu Manoliu, *Un om şi o energie*, în *Icoana unei şcoli dintr-un colţ românesc*, Năsăud, 1930, p. 259)

În satul băilor îşi avea căsuţa lui fruntaşul român Maxim Haliţă – tatăl lui Solomon Haliţă. (Ibidem; Alexandru Dărăban, *Solomon Haliţă – om al epocii sale,* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 15) Într-un manuscris găsit printre documente existente în fondul Bibliotecii Liceului „Solomon Haliţă" era şi unul donat de „Masimu Haliţă" în care se specifica că era „curator primar bisericesc şi magistru poştal în anul 1877". (Maxim Haliţă, *Autobiografie în manuscris,* Biblioteca Liceului „Solomon Haliţă", Sângeorz-Băi, Fond documente) În manuscris se menţionează că era născut la 24 mai 1826 (calendar nou) din părinţi legitimi căsătoriţi, Luca Haliţă, urmaş de grănicer, şi muierea Varvara – precum arată matricola în anul 1826 la pagina 25. Urmează o pauză în această autobiografie până la data de 3 martie 1891.

În continuare, menţiona că s-a căsătorit la anul 1852 cu Ileana, fiica lui Gherasim şi a Sofiei Ciocan (numele adoptiv Isipoaie). A avut o fiică cu numele Elisabeta, născută în anul 1853, apoi trei fii cu numele:

– Auxenţiu, născut în anul 1856, decedat la vârsta de 9 ani, înmormântat în cimitirul bisericii.

– Solomon, născut la 17 aprilie 1859, a studiat liceul (gimnaziul) superior de la Năsăud, apoi „Înaltul Pedagogic", cât şi Universitatea de la Viena, după care a fost în „funcţiunea statului a Regatului României, ca profesor la Bârlad, concomitent cu funcţia de revizor şcolar".

– Alexandru, născut la 24 ianuarie 1862, se afla „ascultat de filozofie" la Universitatea din Cluj. Înainte urmase liceul la Năsăud, apoi teologia la seminarul de la Gherla.

– Fiica Saveta (Elisabeta) a studiat la Şcoala de fetiţe la Năsăud, apoi la Bistriţa.

„Eu am studiat numai şcoală sătească şi cea trivială", mărturiseşte Maxim Haliţă. Apoi, a făcut Şcoala normală de 4 clase la Năsăud şi Preparandia, tot la Năsăud, nefiind alte instituţii în confiniul militar de graniţă.

În anul 1843 a fost *azântat* (recrutat), pe rugarea tatălui său, în locul fratelui Ioan, ca recrut grănicer purtând armele. În toamna aceluiaşi an, la 1 noiembrie 1843, a ieşit de sub arme, primind serviciul de „învăţător naţional" în comuna natală, şi a rămas în acest post până la izbucnirea Revoluţiei de la 1848, când a fost chemat la armată, ajungând la gradul de sergent. „Regimentul de graniţă nr. II, 17 Grăniceri" a fost pe frontul din Galiţia, în brigada comandată de generalul Krautner şi adj. Rudolf Berka, staţionând în localităţile Prezemysel şi Iarroslav.

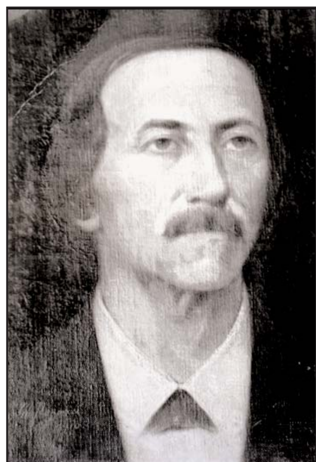
În anul 1851 este lăsat la vatră, venind acasă, şi, la rugarea poporului, în frunte cu parohul local Iacob Pop, a primit serviciul de „notar comunal şi conducător de cadastru".

În anul 1869, la data de 7 iunie, participă alături de alţi consăteni la o conferinţă greco-catolică din Vicariatul Rodnei în urma circularului vicarial privind congresul romano-catolic din Budapesta, a regularizării administrării bunurilor bisericeşti, a cauzei scolastice, sub preşedinţia vicarului foraneu Grigore Moisil. (*Gazeta Transilvaniei*, Braşov, Anul XXXII, 1869, nr. 51, p.f.n.)

La anul 1872 a primit serviciul de cancelist la pretura dislocată în Sângeorgiu de pretorele Dănilă Lica (născut aici), care era avocat provincial în Bistriţa.

La anul 1873 a primit serviciul de pretor, adică judele preturii în Sângeorgiu, pentru o perioadă de aproximativ doi ani, aflându-se implicat nemijlocit în diverse activităţi sociale, politice şi bisericeşti locale.

În această perioadă s-a pus problema construirii unei noi biserici, a cărei necesitate se anunţa încă de pe timpul vicarului Marian care, adesea, prin

cuvântări însufleţitoare, zicea poporului sângeorzan: „Clădiţi-vă biserică, pentru că nu mi-e milă de voi, ci de copiii voştri care vor cădea victimă zidurilor acestora". (*Federaţiunea*, Pesta, Anul VI, 1873, nr. 53-378, p. 205) Îndată după lansarea acestui proiect, s-au născut două păreri cu privire la locul pe care ar trebui să se edifice noua biserică.

O primă părere, sprijinită de cea mai mare parte a poporului, a fost ca ea să se edifice în locul bisericii celei vechi. A doua părere, sprijinită de întreaga „inteligenţă" (intelectualitate locală), lor alăturându-se şi Maxim Haliţă, a fost ca noua biserică să se ridice lângă piaţă.

Între timp, Maxim Haliţă şi-a schimbat opţiunea pentru care pledase mai întâi, punându-se în fruntea poporului, spunându-le că locul cel mai bun pentru noua biserică este amplasamentul vechi. Văzând această schimbare de atitudine, intelectualitatea a înaintat un protest către preşedintele districtului, în care se cerea trimiterea unei comisii „politico-tehnice" la faţa locului. Această comisie s-a înfăţişat la faţa locului, la 27 iunie 1873. Inginerul recomanda construirea bisericii conform cu părerea intelectualilor, argumentând că cheltuielile vor fi mai mari cu 10.000 florini dacă se va construi pe locul vechi. Atunci a intervenit Maxim Haliţă, care, întorcându-se către popor, le spuse că totul este minciună. Viceprotopopul Simion Tanco făcea observaţiile în legătură cu acest fapt, menţinându-se pe aceeaşi poziţie cu adepţii construirii bisericii pe un amplasament nou. Iarăşi Maxim Haliţă se întoarse către popor, zicându-le: „Nu ascultaţi de popa că nu e sătean!" În 29 iunie au fost chemaţi oamenii la cancelarie pentru a-şi da votul, fiind convocat un fel de referendum local în această chestiune. Partida lui Maxim Haliţă a avut câştig de cauză (nelipsind unele mişcări de agitaţie), intelectualitatea fiind în minoritate. Aceştia din urmă, văzând rezultatul, au luat în considerare întocmirea unui memoriu către minister. Cert e că biserica s-a construit aşa cum s-a hotărât la acel referendum, adică după părerea lui Maxim Haliţă şi a celor care l-au sprijinit.

Cam tot în această perioadă (în jurul anului 1870) îl găsim pe Maxim Haliţă ca „arendatorele scaldelor minerale" din Sângeorgiu. (*Idem*, Anul III, 1870, nr. 46-378, p. 182) În această calitate, trimite o scrisoare ziarului *Federaţiunea* din Pesta (în 1870) în care făcea cunoscută „fântâna de apă minerală", de fapt, o formă de publicitate (în accepţiunea modernă a termenului):

În comuna românească Sant-Georgiu, în Valea Rodnei, într-un ţinut romantic al districtului Năsăud în Transilvania, se află o fântână de apă minerală sigură pentru tot omul – şi în cele mai multe morburi e vindecătoare.

Omul sănătos care a băut această apă, plăcută la gust – s-a făcut mai sănătos, iar cel pătimaş-morbos s-a mântuit de patima sa, adică s-a vindecat de morbul său, dacă s-a putut conteni de la altă băutură în timpul curei.

Până în anul 1853/1854 această apă minerală era necunoscută străinilor, numai locuitorii acestei comune se foloseau de dânsa; în anul 1853/1854 însă, văzând d-l Gavril Manu ca pretore în tractul pretorial Rodna, era şi Sân-Georgiu, înfiinţă îndată un comitet pentru ridicarea de scalde de cură la fântâna minerală, câştigând spre acest scop concesiunea de la Înaltul guvern regesc transilvan, însă lipsind comunei proprietare Sân-Georgiu mijloacele băneşti, s-au ridicat numai câteva scalde de cură: şase cabine pentru cele calde şi un bazin pentru scăldătoarea rece; cele dintâi se preparau cu pietre fierbinţi. Având cura un rezultat minunat cu băutul apei minerale şi folosirea acelor scalde simple, necesitatea aduse cu sine, cât în anul trecut 1869, prin părinteasca grijă, energia şi înţelepciunea onorabilului d. căpitan suprem districtual, Alexandru Bohăţel, s-a pus stabilimentul scaldelor în stare corespunzătoare, edificându-se din nou cabinele pentru scalde calde şi înmulţindu-se până la 20, iar bazinul pentru scalde reci până la 4; scaldele calde nu se mai gătesc prin pietre fierbinţi, ci prin o maşină cu vapor. Este ospătăria corespunzătoare timpului prezent, medic de scalde foarte priceput, anume d[r]. fizic districtual, Dr. Ştefan Pop; este speranţa ca peste puţini ani această scaldă de cură va fi cea mai renumită şi mai frecventată între toate celelalte scalde minerale din Transilvania, nu doar pentru frumuseţea de localităţi şi alte întocmiri frumoase, ci pentru cura şi folosul cel mare, ce-l câştigă omenirea din această apă, care în sine esenţa acelei puteri vindecătoare care în alte ape minerale din patrie, dar şi alte provincii, nicidecum nu se află ceea ce este dovedit prin analizarea chimică, precum se poate vedea şi din broşura de d-l Dr. Folbert din anul 1860.

Că rezultate mari a adus cura acestei ape şi folosirea acestor scalde, pot mărturisi mulţi, care s-au vindecat, mântuit de morbul lor şi, de exemplu d-l medic militar de stab (Militar-Stabs-Arzt) Schmidt al cărui fiu de tot neputincios – care zăcea ca mort fiind adus pe căruţă – prin cura acestei ape şi scalde s-a făcut deplin sănătos.

Sezonul scaldelor, de aici, începe în acest an cu 1 iunie şi va dura până la finea lui septembrie, deci doritorii de a veni la acest stabiliment de scalde se pot adresa – pentru mijlocire de cartele – prin epistole francate la subscrisul.

Sant-Georgiu, în 15 mai 1870.

Începând cu anul 1875, a primit serviciul de magistru poştal regesc în Sângeorgiu, în care funcţie a stat până la sfârşitul lui septembrie 1889. După cum însuşi mărturiseşte, acest serviciu de 15 ani „i-a fost amar, pentru că nu a avut cunoştinţă de limba maghiară a statului" (Alexandru Dărăban, *op. cit.*, p. 208), dar „ca toţi oamenii din lume am petrecut viaţa mai mult amar ca dulce, în fapte nu am putut fi înger, am putut greşi, iar crescut de un tată tare credincios şi rugător de Dumnezeu, încât mi-a fost posibil, m-am ferit de păcate, pe când la fapte bune am stăruit, despre ce voi descrie în această carte, pe foile din urmă". Din aceste ultime cuvinte se poate trage concluzia că avea intenţia să-şi scrie un fel de „memorii", dar foile următoare erau goale. Se menţionează de către acela care a avut în grijă acest manuscris că „Maxim Haliţă a murit la 22 ianuarie 1893 (stil nou)".

Maxim Haliţă poate fi considerat un creator de „dinastie culturală" românească transilvană, care poate fi numită, fără rezerve, „dinastia Haliţă", dacă avem în vedere atât înaintaşii, cât şi descendenţii acesteia. (Mirela Popa-Andrei, *Prefaţă* la Alexandru Dărăban, *op. cit.*, p. 7)

→

Urmuziana

Adnotări pe marginea noii ediţii Urmuz şi relectura *Fuchsiadei* (I)

Ana OLOS

Adnotările care urmează reflectă rezultatul reîntâlnirii cu Urmuz şi relectura *Fuchsiadei* prilejuită de noua ediţie a scrierilor găsite la şapte ani după sinuciderea misteriosului Demetru Demetrescu-Buzău. Ediţia se datorează strădaniei celui mai avizat cunoscător şi comentator al avangardei, şi nu numai, el însuşi poet şi profesor de literatură acum în retragere, membru al Academiei Române, Ion Pop. (1) Pe drept cuvânt îşi intitulează „Atelierul lui Urmuz" – amintindu-ne de Brâncuşi – introducerea conţinând informaţii preţioase pentru edificarea cititorilor volumului (pp. 5-53). Aflăm detaliile elaborării noii versiuni a textelor urmuziene şi ni se oferă o recapitulare a receptării lor, începând cu elogiile entuziaste ale primilor cititori ai prozelor, până la abordările critice pertinente de-a lungul timpului. Noutatea ediţiei Ion Pop, pe lângă o nouă versiune a textelor, sunt notele de subsol care, de multe ori, depăşesc textul urmuzian. Ele conţin, pe de o parte, revenirile succesive ale lui Urmuz asupra celor scrise în intenţia de a găsi cuvintele cele mai potrivite sau adnotări ce exprimă stări de spirit din momentul relecturii ciornelor, legate de evenimente recente din viaţa sa. Pe de altă parte, notele oglindesc modul de lucru minuţios al editorului în a alege dintre variante pe cele mai apropiate de gândirea urmuziană. Importanţa deosebită a notelor este că ele suplimentează textul scrierilor prin referinţe la epocă şi viaţa lui Demetrescu-Buzău, constituind astfel o sursă de informaţii ce îndeamnă la noi interpretări ale operei.

1. Pornind de la titlul noii ediţii

Faţă de ediţiile precedente, scrierile lui Urmuz din noua ediţie nu mai apar ca simple *Pagini bizare,* sub titlul-etichetă perpetuat după prima ediţie a lui Saşa Pană, care cercetase comorile din lada păstrată de mama celui dispărut şi alesese doar ceea ce îl interesa pe moment. Titlul dat de el textelor fusese inspirat de antetul schiţei *Algazy & Grummer* publicată în revista pe care o conducea Tudor Arghezi, sintagmă sugerată de D. Demetrescu-Buzău, cum reiese din scrisoarea adresată acestuia. (2) Şi Ion Pop dăduse acest titlu ediţiei sale din 1999. (3) Însă cercetare manuscriselor l-a convins de inadecvarea acestui titlu, de vreme ce în „caietul roşu", păstrat la Biblioteca Academiei Române, însuşi Urmuz, cu intenţia vădită de a le publica, le numise cu ironie *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste,* conştient de faptul că prozele sale precedaseră mişcarea de avangardă italiană. Aşa cum vor fi conştienţi de prioritatea sa cei care, după dispariţia sa, îl vor numi „premergătorul". Numai că, pendulând mereu hamletian între a le publica sau nu – deşi într-un moment de entuziasm cedase îndemnurilor lui Tudor Arghezi –, în cele din urmă, Urmuz a renunţat, aşa cum avea să renunţe şi la viaţă.

Eliza Vorvoreanu, sora lui Demetru, certifica în amintirile sale faptul că prozele au fost compuse în jur de 1907-1908, deci înainte de apariţia avangardei din Italia, Mitică amuzându-şi fraţii mai mici cu „şotii verbale": „de-ale lui Mitică, miticiene" (4). Tot ea aminteşte că *Fuchsiada* a fost scrisă mai târziu, fără însă a indica în amintirile ei, măcar cu aproximaţie, o anume perioadă. (5) Din memoriile prietenului lui Urmuz din anii de liceu, George Ciprian (6), deducem că şi prozele, la fel cu poeziile – dintre care s-a păstrat doar *Cronicari* – circulaseră în cercurile boemei bucureştene, citite de autor sau de prietenul său, ca un fel de folclor urban. Şi n-ar fi de mirare ca Urmuz, cu memoria antrenată în anii de studenţie la medicină şi mai apoi în cursul studiilor de drept, transcriindu-le de mai multe ori (dovadă numeroasele variante din lada cu pricina), să le fi ştiut pe de rost. Şi prietenul său devenit actor, Ciprian, afirmă în *Cutia cu maimuţe* că a reprodus din memorie schiţa *Ismail şi Turnavitu* (7) oferită de el spre lectură unor jurnalişti care apreciaseră la superlativ talentul autorului. Tot el făcuse şi un fel de dramatizare a prozei *Pâlnia şi Stamate* (8), inserând fragmente din textul original. Prin urmare, pe lângă cei din familie şi prietenii apropiaţi, cercul de receptori ai prozelor urmuziene se lărgise, cuprinzându-i şi pe alţi consumatori din localurile frecventate de el, şi care, fără îndoială, se amuzau nu doar de echivocul povestioarelor, ci uneori şi pe seama autorului.

Acel „aproape" din titlul *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste* sugerează afinitatea, dar şi rezerva lui Urmuz faţă de acel „Futurismo" italian, chiar dacă spiritul de frondă, negarea valorilor tradiţionale şi orientarea spre cultul maşinismului au fost regăsite de critici şi în prozele sale. Numai că revolta sa faţă de societatea vremii nu ia forma protestului explicit, chiar dacă, după cum mărturisea Ciprian, în adolescenţă, Mitică fusese liderul grupului lor de prieteni, iniţiatorul unor „acţiuni" care să şocheze opinia publică. (9) Însă micile proze sunt departe de caracterul violent al manifestului lui Marinetti. De l-a citit, nu credem că Urmuz ar fi putut subscrie la glorificarea războiului văzut ca „unică higienă a lumii", şi cu atât mai puţin la distrugerea muzeelor şi bibliotecilor la care chema, printre altele, manifestul: „Să vină deci voioşi incendiatori cu degete carbonizate! Iată-i! Iată-i!... Haideţi, daţi foc dulapurilor cu rafturi din biblioteci!... Deviaţi cursul canalelor pentru a inunda muzeele!..., ce plăcere să vezi plutind în voia soartei, sfâşiate şi decolorate pe acele ape, vechile pânze glorioase! Puneţi mâna pe târnăcoape, securi, ciocane şi dărâmaţi, dărâmaţi fără milă oraşele venerate!" (10) Aceleaşi rezerve trebuie să le fi avut, mai târziu, faţă de frazele incendiare ale eroului din *Viaţa unui om sfârşit,* romanul lui Giovanni Papini, citit de el, de nu în original, cu certitudine în traducerea românească a lui Gh. Călinescu apărută în 1923, carte ce s-ar putea să fi contribuit la gestul său, dacă admitem că Demetrescu-Buzău s-a sinucis.

De e să interpretăm punctele de suspensie din titlul noii ediţii Urmuz ca un echivalent al emoticonului „wink" („a face cu ochiul" în engleză), ne amintim de comentariile lui Tudor Vianu despre locuri comune, sinonime şi echivocuri în prozele urmuziene comparate cu scrierile englezului Lewis Carroll. (11) Deşi subscriem la prima parte din remarca lui Tudor Vianu că textele lui Urmuz „sunt un document lingvistic de mare însemnătate, un prilej de a demasca unele din procedeele limbii, pe care nu o dată poeţi mai de seamă le-au folosit cu mare succes", trebuie să observăm însă că echivocurile din cărţile matematicianului englez Charles Lutwidge Dodgson erau de altă natură, marcate de morala victoriană. Ori, destinatarii textelor urmuziene, fraţii săi probabil deja liceeni sau prietenii săi din boema bucureşteană la început de secol douăzeci, erau un altfel de public. Astfel că *Fuchsiada* conţine un cu totul alt gen de echivoc, ceea ce i-a făcut pe critici să-l compare pe Urmuz cu Alfred Jarry. Creatorul lui Taica Ubu şi al Patafizicii, al Superbărbatului şi al Superfemeii, al bicicletei-perpetuumobile propulsate de alcool, purta şi el cu sine un revolver cu care, însă, trăgea la ţintă spre a-şi speria vecinii. Din câte ştim, timidul grefier nu avea acelaşi aplomb.

Evident că „futurist" poate fi asociat cu un cuvânt vulgar din limbajul popular. Dovadă şi că, decenii mai târziu, s-a preferat ca ştiinţa ce se ocupă de viitor să se numească „viitorologie" în loc de/alături de „futurologie". Deci publicarea cărţii sub un asemenea titlu ar fi fost deja un gest de sfidare a moralei vremii. Presupunem de aceea că unul dintre motivele pentru care Eliza luase cu ea manuscrisele *Fuchsiadei* după moartea fratelui a fost tocmai echivocul scrierii. Nu se cuvenea să fie citite de mama lor pioasă. Şi le-a înapoiat abia când Saşa Pană şi-a manifestat interesul pentru prozele lui Urmuz.

Tot asociat cu sensul echivoc al adjectivului calificativ din titlul volumului, dar mai puţin bătător la ochi, este şi numele eroului din capodopera *Fuchsiada* pe care Eliza Vorvoreanu îl identifica cu pianistul acompaniator al lui Enescu, Theodor Fuchs.

→

Ileana Haliţă a fost mijlocie de statură, voinică şi plină de viaţă, totdeauna activă şi gata de jertfe şi ajutoare, hotărâtă şi energică, purtând mereu straiele frumosului nostru port someşan, era o pildă vie, grăitoare, de hărnicie, un prototip de ospitalitate şi bunătate caracteristică a neamului nostru. Casa ei, mare şi încăpătoare, era veşnic deschisă pentru toţi cei loviţi de soartă, un azil de mângâiere şi ajutor pentru cei necăjiţi; tuturor celor care se adresau ei le zvânta lacrimile, le alina suferinţele. Toţi care o cunoşteau o numeau *mămuca,* nume dulce care i-a rămas până în ultimul ceas al vieţii.

A fost o pildă vie de destoinicie şi hărnicie, de pricepere şi cuminţenie, o gospodină model, o mamă aleasă. Chiar şi moartea subită a aflat-o la postul ei de muncitoare fără răgaz.

Trecerea la cele veşnice a văduvei Ileana Haliţă din Sângeorgiul Român s-a întâmplat în 28 august 1903, ţinutul Someşului pierzând o podoabă de femeie română, o matroană stimată, un suflet ales şi plin de bunătate, o mamă exemplară pentru fiii şi neamul nostru. În acele zile grele şi maştere, când

poporul nostru îşi părăsea portul său frumos naţional, se simţea un îndemn lăuntric de-a accentua faptul că defuncta Ileana Haliţă, cu toate că avea fii şi nepoţi în poziţii fruntaşe: Solomon Haliţă – profesor seminarial în Iaşi, Alexandru Haliţă – vicar al Rodnei şi Năsăudului, Ioan Marica – căpitan, Pavel Tofan – medic veterinar, Vasile Chibulcutean – notar, Emil Marica – farmacist ş.a., ea nu şi-a părăsit portul strămoşesc, ba îl purta cu mândrie la toate ocaziile. A murit în etate de 81 ani, plânsă de toţi cei care au cunoscut-o, având o frumoasă înmormântare la care, pe lângă neamurile numeroase, intelectualii şi poporul de pe Valea Someşului, a luat parte şi poetul George Coşbuc. Serviciul funerar a fost ţinut de 10 preoţi, în frunte cu canonicul Domide.

Trebuie amintit gestul nobil al fiilor şi nepoţilor ei, care au dovedit o inimă aleasă prin donaţiile ce au făcut, pentru amintirea ei, înlocuind chiar şi datina pomenilor fără rost cu donaţii folositoare. Astfel, Solomon Haliţă – profesor seminarial, fiul defunctei, precum şi nepoţii ei, Emil Marica – farmacist şi Ioan Marica – căpitan, au dăruit câte 50 de mierţe de mălai familiilor mai scăpătate, dar cinstite, încredinţând pe notar şi primar cu distribuirea lor.

Solomon Haliţă a pus bazele unei fundaţii şcolare pe numele ei, la început, de 2.000 de coroane, din venitul căreia să se ajute doi tineri români care vor urma cursurile gimnaziului din Năsăud.

Cei trei fii ai Ilenei Haliţă, Elisaveta, Solomon şi Alexandru, au dăruit bisericii din satul natal 500 de coroane, pentru ca defuncta să fie pomenită de două ori la an.

Tot Solomon Haliţă comandă, pe seama turnului bisericii, un ceasornic mare, iar Pavel Tofan – medic veterinar, care are în căsătorie o nepoată a defunctei, în loc de cunună dăruieşte suma de 20 de coroane pentru masa studenţilor din Năsăud.

Aceste donaţii au dovedit strălucit stima, iubirea şi recunoştinţa fiilor faţă de o mamă atât de bună – servească aceste gesturi de exemplu şi altora.

„Ţărâna, care acoperă osemintele ei, fie-i uşoară, iar somnul dulce şi neconturbat", se menţionează în corespondenţa trimisă, de cineva care a fost prezent, *Gazetei Transilvaniei* din Braşov. (Anul LXXVI, 1903, nr. 184, 24 august/6 septembrie, p. 3; articolul este semnat cu pseudonimul *Cronicar.*)

Liberă în iubire şi în creaţie

Ion C. ŞTEFAN

Iată o profesionistă pe care o admir de mai mulţi ani, iar aprecierile mele pozitive despre ea cresc pe măsură ce o cunosc mai bine: a fost profesoară de engleză, traducătoare, redactor de rubrică la *Universul cărţii* şi redactor de carte la Editurile Nemira şi Scripta; apoi, ieşind la pensie, s-a dedicat numai scrisului, în aşa măsură încât a acumulat numeroase premii, a fost inclusă în antologii tematice, s-a bucurat de sute de cronici.

Victoria Milescu ar trebui să fie trecută pe lista primelor zece mari poete contemporane din România; n-o laud, doar o semnalez pentru numeroşii săi cititori şi încerc să v-o prezint aşa cum este ea în realitate (cu o speranţă ascunsă că, poate, *undeva, cândva,* ierarhizarea în cultura românească se va face doar pe talentul real).

Cartea recentă, *Încă liberă*, tipărită la Editura Biscara, Bucureşti, 2020, poartă acest titlu sugestiv, mai ales în timpurile noastre apăsate de concurenţa economică în cultură, de diferite boli, de sărăcie şi tristeţe, sub influenţa cărora, fiind vorba de-un mare curaj, poeta mai poate scrie, pe coperta unui volum cu versuri de dragoste, că este *încă liberă.*

E vorba de-o selecţie antologică de versuri, făcută din peste 14 volume anterioare.

Numai o poetă dăruită iubirii şi scrisului putea fi *liberă* pe o perioadă atât de îndelungată, de aproape 25 de ani – popasul liric dintre aceste volume!

Ea a ales doar esenţele *Şlefuitorului de lacrimi:* „Invită-ţi oaspeţii/ mesele sunt pline/ iar pe covorul purpuriu/ tu devii femeie" (p. 13). Câtă tinereţe şi gingăşie a începuturilor!

Autoarea îndrăgostită trece printre noi *Iubind pur şi simplu:* „Cu numele tău pe buze/ cu gustul amar al trupului tău/ cu sunetul vorbelor nerostite/ trec prin lumea care începe mereu/ cu dărâmarea zidurilor/ trec prin lumea care încă/ trimite corăbii pentru hrana zeilor/ iubind pur şi simplu" (p. 26).

Fiindcă acest sentiment este uneori purificare de sine, când *Marile bucurii triste*, reliefate pe aripile clipelor, par o răsturnare de clepsidră: „peste pieptul cald al cuvintelor/ ştiu, nu am voie să-ţi scriu/ nici să-ţi rostesc numele/ lacrimile sunt o lavă fierbinte/ ele doar mai ştiu drumul spre casă" (p. 23).

Oscilaţia acestor gânduri schimbă, uneori, *Culoarea iubirii:* „Noaptea, păsările au culorile nopţii/ dimineaţa, au culoarea răsăritului de soare/ la amiază prind în coşul pieptului/ blând şi cald/ raze portocalii/ penajul lor se schimbă/ după timpul iubirii" (p. 118).

Am ales intenţionat doar câteva dintre numeroasele poezii de dragoste din acest minunat volum antologic, încercând să le comentez într-un crescendo al sentimentelor, pentru a vă mărturisi, în final, că admiraţia mea pentru *profesionista* Victoria Milescu, de la început, nu se referea doar la celelalte meserii, pe care ea le-a practicat cu hărnicie şi onoare, ci la aceea de *profesionistă a scrisului,* de poetă dăruită deplin cuvintelor.

O carte deschisă spre noi împliniri

Otilia ZAHARIA

Înaintea cărţii de acum, *Şcoala deschisă,* Editura Semne, Bucureşti, 2020, doamna profesoară Cristina Ştefan a mai scris două cărţi interesante: *Convergenţe educaţionale* (Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2016) şi *Şcoală şi post-adevăr* (Editura Semne, Bucureşti, 2018).

Titlul *Şcoala deschisă* este semnificativ, având un înţeles propriu, şcoala este deschisă pentru toţi, adică nediscriminatorie, şi un sens figurat, însemnând *deschiderea la nou.*

Curiozitatea epistemologică defineşte cunoaşterea, deci şi învăţarea.

Cristina Ştefan se raportează la predecesori, de exemplu, la Spiru Haret, ale cărui scrieri au o uimitoare actualitate (p. 65): „Pun pentru astăzi pe al doilea plan grija cataloagelor, programelor, examenelor, pedepselor şi recompenselor, şi chem dascălii la o lucrare mare, demnă de un corp numeros şi instruit cum este al lor. Dascălii trebuie să-şi dea seama de însemnătatea rolului la care sunt chemaţi; ei trebuie să înţeleagă că, de astă dată, li se cere să lucreze, nu numai ca învăţători ai copiilor, ci şi drept colaboratori pentru o prefacere în nişte deprinderi deja vechi ale ţării. Va fi, fără îndoială, o lucrare grea şi lungă; dar tocmai greutăţile ei trebuie să ne îmbărbăteze la muncă şi să ne simţim onoraţi că corpul nostru se găseşte cel mai demn şi mai potrivit pentru a fi chemat la această sarcină, pe care alţii nu au avut încă curajul să şi-o asume." (*Operele lui Spiru Haret,* Vol. I: *Oficiale: 1884-1888, 1897-1899,* p. 373).

Conform acestui îndemn, demersul doamnei profesoare Cristina Ştefan arată sinceritate, interes profesional şi competenţă.

Exemplele sunt preluate din practica pedagogică. Ele explică dificultăţile profesorilor, întâmpinate în cadrul procesului instructiv-educativ. Soluţiile şi rezolvările sunt inspirate de bune practici şcolare.

Stilul cărţii este elevat, dar, în acelaşi timp, accesibil marelui public. Observaţiile sunt pertinente, soluţiile competente. Capitolele au titluri care vizează teme interesante: „Portretul elevului"; „Încrederea – o valoare pentru educaţie"; „Formarea caracterului"; „Educaţie şi cultură"; „Şcoala deschisă".

Studiul privind starea actuală a învăţământului denotă interesul profesorului cu adevărată vocaţie pentru această nobilă meserie.

De aceea, recomand cartea *Şcoala deschisă* profesorilor, cadrelor de conducere şi decizie din învăţământ, părinţilor şi, nu în ultimul rând, studenţilor la psihologie şi pedagogie.

Cartea reprezintă o radiografie esenţială a procesului instructiv-educativ, realizată cu obiectivitate, dezvăluind totuşi empatia sinceră faţă de cadrul didactic implicat şi faţă de elevi şi de părinţi.

Deşi este o lucrare ştiinţifică, m-a impresionat! Felicit autoarea şi îi doresc succes în continuare în munca de cercetare.

Astfel de cărţi precum cele scrise de doamna profesoară Cristina Ştefan sunt absolut necesare pentru societatea contemporană.

Ori, cum arătam în altă parte, Fuchs era şi numele de familie al profesorului vienez de contrapunct al lui Enescu, la fel şi al unui muzician german al cărui nume se lega tot de contrapunct, dar şi al matematicianului berlinez Lazarus Immanuel Fuchs, probabil cunoscut deja şi elevilor de liceu. (12) Iar scris cu literă mică şi ortografiat cu „ck", numele poate reprezenta persoana a treia singular a unui verb din engleză, unul dintre acele cuvinte tabu, numite eufemistic „four letter words", pe care azi îl auzim folosit obsesiv de personajele din filmele americane. E de bănuit că şi elevii de liceu de pe vremea aceea, printre care şi fraţii lui Mitică, aveau oareşce cunoştinţe de limba engleză, de e să o credem pe Hannah Pakula, biografa Reginei Maria.

Tot din noul titlu al volumului – *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste* – se străvede şi intenţia lui Urmuz de a-şi categorisi prozele după speciile tradiţionale ale genului epic. *Pâlnia şi Stamate* era definit în subtitlu „roman în patru părţi", iar *Fuchsiada*, tot în patru părţi, se subintitulează „poem eroico-erotic şi muzical, în proză". Adrian Lăcătuş, în monografia sa didactică *Urmuz* (13), consideră că titlul epopeii urmuziene anticipează parodia „printr-o tehnică a contrastului sau a contrapunctului demitizant", *în proză* anunţând „o inadecvare, ratarea unei autentice realizări a genului" (pp. 51-52).

Cei mai mulţi comentatori observă că *Pâlnia şi Stamate* este o parodie a romanului balzacian. La fel se poate afirma şi despre *Fuchsiada* că este o parodie a epopeii comice în general. S-a scris şi despre „parodierea parodiei" (Eugen Negrici, Lucian Costache). Cea mai evidentă modalitate în ambele cazuri este reducerea dimensiunilor romanului sau al epopeii prin comprimare, o miniaturizare ce face evidente doar caracteristicile generale, definitorii pentru gen sau specie. E un procedeu similar cu metoda simplificării din matematică. Ori impresia de comic şi absurd rezultă tocmai din această miniaturizare aplatizatoare. În „romanul" şi în „epopeea" lui Urmuz reducţia se realizează atât în ce priveşte acţiunea, cât şi în numărul personajelor ce devin pur şi simplu caricaturi. Credem însă că intenţia sa fusese de a crea de fapt texte „gonflabile", fiecare cititor amplificându-le după dispoziţia, voinţa şi putinţa imaginaţiei sale, autorul anticipând astfel atât intertextualitatea, cât şi hipertextul. Îndrăznim să credem că în operaţia sa de a contrage genurile şi speciile literare, modelul lui Urmuz fusese acel *Formulario mathematico* (1895, ed. a 5-a 1908), al italianului cu nume poetic-muzical Giuseppe Peano (1858-1932), „peanul" fiind de fapt un imn de slavă dedicat lui Apollo. Cu al său *Formulario,* Peano intenţionase să prezinte principalele teoreme ale matematicii într-un limbaj simbolic. Nu cumva aşa ceva încercase şi Urmuz experimentând pe genuri şi specii literare? Întrebare la care vom încerca să răspundem...

Note

1. Urmuz. *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ion Pop. Cu un cuvânt de încheiere de Domenico Jacomo. Ilustraţii de Jules Perahim. Tracus Arte, Bucureşti, 2012/2017. Trimiterile din adnotările noastre sunt conform paginilor din ediţia a II-a din 2017. În format electronic: Urmuz. *Schiţe şi nuvele aproape...* Ediţia a 2-a revizuită. Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2012.

2. „D. Demetrescu-Buzău către Tudor Arghezi", scrisoare, datată 30 mai 1922, în Urmuz. *Ibidem,* pp. 145-146.

3. Urmuz. *Pagini bizare*. Notă asupra ediţiei de Ion Pop. Postfaţă de Corin Braga. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999. Ediţia a II-a, Cluj-Napoca, 2001.

4. Urmuz, *ed. cit*., p. 164.

5. Eliza Vorvoreanu. *Op. cit.*, pp. 69-171.

6. V. George Ciprian. *Op. cit., loc. cit*.

7. George Ciprian. *Cutia cu maimuţe. Ed. cit.*, pp. 146-147.

8. *Idem*, pp.149-156.

9. George Ciprian. „Urmuz", în *Cutia cu maimuţe. Schiţe, chipuri, amintiri.* Editura contemporană, Bucureşti, 1942, pp. 135-156. Amintirile lui Ciprian despre Urmuz vor fi republicate în vol. I din *Scrieri. Amintiri. Măscărici şi mâzgălici,* Bucureşti, 1965.

10. F.T. Marinetti. „Fundarea şi manifestul futurismului", în Mario De Micheli, *Avangarda artistică a secolului XX*. În româneşte de Ilie Constantin. Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, pp. 327-333.

11. Tudor Vianu. „Locuri comune, sinonime şi echivocuri", din vol. *Figuri şi forme literare.* Casa Şcoalelor, 1946, în Urmuz. *Pagini bizare.* Ed. Saşa Pană, Minerva, Bucureşti, 1970, pp. 180-183. Deşi Tudor Vianu descoperise prozele urmuziene abia în antologia *Literatura română contemporană* din 1943, a lui Vladimir Streinu.

12. Ana Olos. „Urmuzicale. Funcţii fuchsiene", în *Nord Literar*, aprilie 2017

13. Adrian Lăcătuş. *Urmuz – monografie, antologie comentată, receptare critică.* Editura „Aula", Braşov, 2002.

Cărţi şi autori

Mit şi adevăr

Marcel LUCACIU

Simbioza dintre literatură şi istorie s-a dovedit, de-a lungul vremii, una pe cât de benefică, pe atât de rodnică, pentru generaţiile de scriitori români. Ne gândim, acum şi aici, în primul rând, la opera antumă şi postumă a lui Mihai Eminescu, dar şi la operele scriitorilor paşoptişti, interbelici şi postbelici. Aproape de fiecare dată, de sub voalul aşa-ziselor ficţiuni istorice, au ieşit la iveală conştiinţa şi demnitatea naţională, respectiv acel sentiment patriotic (din păcate, azi, cvasi-uitat)...

Tocmai un astfel de sentiment răzbate, triumfător, din noul şi monumentalul roman cu alură istorică semnat de Florin Horvath, *Testament din ţara lucrurilor ascunse* (Editura Caiete Silvane, Zalău, 2020).

Remarcăm dintru început o construcţie romanescă amplă, bine cumpănită, desfăşurată pe două mari planuri narative ce se întrepătrund permanent: istoria Daciei din vremea regelui Cotisso (ales de căpeteniile celor 40 de cetăţi dacice) şi istoria Imperiului Roman condus de împăratul Augustus şi, ulterior, de Tiberius (despre care se spune că ar fi urcat pe tronul imperial, deşi era suspect de lepră). Oarecum surprinzător, liantul celor două planuri îl reprezintă viaţa lui Iisus reconstituită, cu multă măiestrie, de la Naşterea Sa şi până la Înălţarea la cer.

La fel ca în majoritatea romanelor precedente, Florin Horvath îşi întemeiază naraţiunea pe o cercetare vastă şi asiduă, presărată cu multe evenimente şi personaje istorice (Marcus Vespasianus Agrippa, generalul căruia Octavianus îi datorează celebra victorie de la Actium; Drusus, fratele lui Tiberius; Iulia, fiica lui Augustus etc.). Toate acestea conferă un plus de autenticitate scriiturii fluente şi, implicit, o valoare documentară graţie mozaicului de informaţii referitoare la Antichitate.

Proza lui Horvath e una creatoare de atmosferă, reînviind şi creionând, apoi, moravurile unor lumi diferite. Pe de o parte, e configurată Roma trufaşă (*Cetatea Eternă*) – un tărâm al civilizaţiei cu vile şi terme vestite, dar şi un cuib al desfrâului cu intrigi abil ţesute. Pe de altă parte, Dacia – cu munţi semeţi, câmpii îmbelşugate şi ape cristaline – e văzută ca „o Grădină Binecuvântată”, pentru că ea trăieşte sub semnul simplităţii arhaice, dar, mai ales, al frumuseţii morale datorate Legilor lui Zalmoxis.

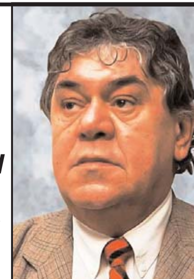
Ceea ce ne sugerează, cu ingeniozitate, scriitorul sălăjean este faptul că dacii au supravieţuit atâta timp cât, pe lângă braţul neînfricat al unor regi destoinici precum Burebista, Cotisso, Decebal, a stat alături şi înţelepciunea Marelui Preot (acel *Bătrân din Munte*) ce, însoţit de un lup, simbol al Marelui Lup Alb, i se arată lui Tiberius, avertizându-l: „Ramura de măslin pe care o vrei aurită în jurul frunţii tale, la întoarcerea din campania contra dacilor, e doar un vis otrăvit, pe care singur ţi-l încropeşti, lepădându-te de toată decadenţa Romei. Ai socotit strâmb că a venit ceasul schimbărilor în raportul dintre Dacia şi Imperiu...” Şi, într-adevăr, campania eşuează. Cu ajutorul lui Pătru al Prisăcelului, dacii sechestrează, noaptea, carele cu provizii, apa şi armele de asalt ale celor două legiuni romane, iar Senatul e nevoit să trimită, în grabă, documentul de confirmare a păcii.

Situat între mit şi adevăr, romanul ia o neaşteptată turnură religioasă. Luată de furtună, corabia în care se aflau copilul Iisus, Fecioara Maria şi Iosif e în pericol să se spargă de stâncile insulei Rhodos, unde tocmai se izolase împăratul Tiberius împreună cu sclavul său Licinius (cel care se dovedeşte a fi Pătru, o iscoadă a dacilor) şi Ostara („vindecătoarea de la templul lui Zalmoxis”). Tiberius îl salvează, mai întâi, pe copilul Iisus şi, ca prin minune, îi dispar de pe trup primele semne ale leprei. Fugind din faţa urgiei lui Irod, din a cărui poruncă fuseseră ucişi 14.000 de copii, Sfânta Familie poposeşte, în cele din urmă, pe meleagurile Daciei. Aici, în Grota de la Sinea (Şinca) Veche, în prezenţa Marelui Preot şi a celor cinci magi care îi aduc daruri, pruncul Iisus este botezat, nutrindu-se convingerea că: „Pruncul de faţă este Darul Cel mult aşteptat, ce vine de la Tatăl, Creatorul a toate! Prin el, toţi dacii laolaltă capătă azi încredinţarea de Seminţie Aleasă, iar pământul străvechii Dacii e recunoscut drept Pământ Binecuvântat, prin venirea Celui chemat să izbăvească neamurile din robia răului şi a trufiei!” Puţin mai târziu, Iisus-Omul va reveni în Dacia („ţara lucrurilor ascunse”), de data aceasta avându-l alături pe Ioan Botezătorul, care va pleca, de aici, spre apa Iordanului pentru a-l deschide calea. Rememorând, cu o mare fineţe a scriiturii, numeroase episoade biblice (Minunile săvârşite de Iisus, Cina cea de Taină, Rugăciunea din Grădina Ghetsimani, Tribunalul Marelui Sinedriu, Judecata în faţa lui Pilat, Răstignirea de pe Golgota, Învierea, Înălţarea), volumul se încheie cu încreştinarea dacilor de către apostolul Andrei.

Fascinant prin varietatea şi abundenţa inserţiilor de realitate istorică, uluitor prin tezele sale, pe cât de generoase, pe atât de îndrăzneţe, *Testament din ţara lucrurilor ascunse* e un roman captivant, complex, dinamic, în care freamătă viaţa dacilor cu tot firescul ei copleşitor: „Ei postesc şi iubesc pe cei din jur în mod natural, cu un firesc ce înfioară orice reală conştienţă, că acolo este prezentă iubirea Tatălui!...”

Graţie harului de cronicar al vremurilor arhaice, din fiecare pagină se desprinde o nemărginită admiraţie faţă de „raiul vechii Dacii” (Eminescu); Dacia ale cărei taine n-au fost (încă) întru totul desluşite...

Performanţă într-un gen dificil – literatură (şi) pentru copii

Aureliu GOCI

Cărţile pentru copii fac parte, de regulă, din literatura înrudirilor şi a diverselor ascendenţe: autorii sunt părinţi sau bunici ai prezumtivilor cititori care ilustrează tipologia „copilului universal”. Dar falsele cărţi pentru copii, în ce categorie le-am putea aşeza? Este o întrebare chiar şi pentru „bătrânul” învăţător Ion Creangă, cel care scrie despre Nică al lui Ştefan a Petrei într-o atitudine net diferită, ca poziţie auctorială, de cea a lui Lucian Blaga, poetul minunilor satului tradiţional; acesta elaborează o memorialistică idealizantă în *Hronicul şi cântecul vârstelor,* unde copilăria fundamentează cronologia etapelor de evoluţie umană.

Dar să ne întoarcem la cea mai recentă capodoperă a literaturii pentru copii, *Enciclopedia zmeilor întocmită de Mircea Cărtărescu* (ilustraţii Tudor Banuş, 2002, 2010, 2019, Ed. Humanitas). Se presupune că autorii de poveşti şi basme elaborează prin dedicaţii nominalizate, adică se adresează unui singur cititor cu identitate în ramificaţiile neamului, dar autorul cărţii de faţă ne avertizează că este vorba despre o carte dedicată copiilor de pretutindeni, între nouă şi... nouăzeci şi nouă de ani! Şi demonstrează că poveştile cu care ne-au adormit bunicii nu pot fi minciuni = ficţiuni, ci istorie adevărată într-o cronologie uitată de umanitate.

Autorii pot decide dacă speciile folclorice sunt mai accesibile copiilor, aşa ca în poezia lui Eminescu „...eresuri/ ce fruntea de copil o-nseninară”. Chiar dacă literatura aceasta implică pe Emiţătorul povestitor şi pe nepotul Receptor, discursul marchează faptul că el aparţine ficţiunii sapienţiale până la formula creaţiei explicite, cum procedează şi Mircea Cărtărescu. Se poate admite că *Enciclopedia zmeilor* nu este o carte pentru copii, ci un exerciţiu de imaginaţie eflorescentă cu semnificaţii profunde.

Ilustraţiile lui Tudor Banuş, de mare rafinament, şi împăcând elementele viziunii tradiţionale cu elemente moderniste, toate aparţinând mitologiei zmeilor, dovedesc nu numai înţelegerea profundă a textului, dar şi cristalizarea unei conştiinţe a arhetipului copilăriei.

Enciclopedia zmeilor poate fi numită un dezmăţ al imaginaţiei eliberate de principii, de creativitate debordantă, de spirit liber şi conştiinţă dirijată spre fabulaţia morală. Este, într-adevăr, o Enciclopedie din care zmeii pot să se estompeze, dacă rămân numele şi Bibliografia lor, pentru că sunt mari creatori de literaturi: *Poeţii* (zmei, n.n.) *detectează şi cristalele din alte galaxii, oricât de îndepărtate, mai curat decât orice spectroscop... Poemele, epice şi lirice, sunt creaţia lor. (...) Sunt cunoscute, până în prezent, trei tipuri de cântece epice:* Vissele, Zurbele *şi* Hrankahrankas. *Primele au fost compuse, din timpuri străvechi, de poeţi ieşiţi din neamul câinilor de zmeu şi se caracterizează printr-o înaltă ţinută academică. Ele sunt, de fapt, un fel de cronici în versuri. (...) Câinii de zmeu, de altfel, sunt cei mai mari amatori de literatură dintre zmei, dar şi cei mai conservatori. Arta lor n-a evoluat de mai bine de cinci mii de ani. Critici literari înnăscuţi, ei discută nopţi întregi cu voluptate despre splendoarea vreunui epitet clasic, ca şi despre ridicolul „moderniştilor” autori de zurbe... (...) Toate rasele care compun literatură (căci de pildă zmeul sur de văgăună n-o face niciodată) au hrankahrankas despre toţi ceilalţi zmei, în care îi batjocoresc... Nimic nu e iertat: forma urechilor, gusturile sexuale şi alimentare, vorbirea stâlcită, gafele politice. Există şi hrankahrankas despre amărâţii de suprafaţă (oamenii), dar în general, zmeii nu consideră că e moral să-ţi baţi joc de nişte pocitanii.*

În această carte, care este o *summa* a creaţiei sale, Mircea Cărtărescu, autor polivalent, care a scris în toate genurile în afară de teatru, îşi activează atât talentul de poet, cât şi cel de romancier, chiar şi cel de critic şi istoric literar, la nivelul cel mai înalt. Mai exact, *Enciclopedia...* este de fapt o epopee, *Zmeiada,* şi stă fără nicio îndoială alături de *Ţiganiada.*

Enciclopedia zmeilor este o carte strălucită, nonconformistă, reprezentativă pentru tipologia spirituală a autorului, la interferenţa genurilor şi speciilor literare cultivate. Mircea Cărtărescu se confirmă ca un scriitor important, cu o operă diversă, poet fundamental şi unul dintre fondatorii textualismului, care s-a metamorfozat în romancier derivat din memorialistica civilizaţiei imaginii, dar şi comentator – cel mai avizat, pentru că venea din centrul poieticii postmoderniste.

În sfârşit, ar trebui să facem o referinţă la natura identităţii cărţii, oprindu-ne asupra precizării din titlu: *Enciclopedia zmeilor întocmită de Mircea Cărtărescu.* Aceasta precizează condiţia autorului, sintagma „întocmită de” trimite la ideea unui notar care autentifică acte oficiale. Dar calitatea unui asemenea „notar” are rădăcini vechi şi o lungă tradiţie.

Cartea este un spectacol total în tema dată, discursul, documentaţia şi informaţia sunt de mare competenţă filologică şi niciuna dintre componente nu este lipsită de fina ironie şi sarcasmul muşcător al autorului. Construcţia arborescentă, ramificată, imaginaţia dezlănţuită, inspiraţia metodică fac din această (pseudo)enciclopedie o epopee savuroasă de duminică a conştiinţei unui scriitor cu viitor, a unui maestru inovator, curajos şi agreabil.

Algeria, ţara soarelui

Paula ROMANESCU

Despre Alger(ia) ştiam că este un fel de stea polară a Africii (adică arăta cui vrea să rătăcească prin deşertul african, că ea îi este nordul!), iar de la Albert Camus, cu al cărui *Étranger* făcusem cunoştinţă graţie bibliotecii universitare din Bucureşti, mai aflasem că este *un pays à la fois mesuré et démesuré. Mesuré dans ses lignes, demesuré dans sa lumière/ o ţară măsurată şi nemăsurată totodată, măsurată prin liniile sale, nemăsurată prin lumina ei;* şi, dintr-un frumos film documentar făcut de francezi, că este *pays du lux et de la lumière/ ţară a luxului şi a luminii,* ţara cu case albe, cu grădini luxuriante, cu deşert şi oaze, cu caravane de cămile păşind agale pe lângă şoselele pe care aleargă ca vântul hergheliile cailor putere care înghit spaţiile, ţara fetelor frumoase – *l'honneur de leur famille/ cinstea familiei lor,* şi a femeilor cu faţa ascunsă sub năframe, lăsând frâu liber imaginaţiei celor care le-ar vrea „dezvelite" de a le reconstitui chipul *à leur aise/ cum vor.*

Între timp, am mai aflat câte ceva. Potrivit aşezării sale geografice, Algerul având marea Mediterană la picioare, era râvnit de toţi cei cu şi fără mare, după eternul principiu cu capra vecinului care se nimereşte să fie mereu un pic mai grăsuţă decât cea din propria bătătură în care de regulă cam bate vântul…

Primii care s-au vrut înstăpâniţi pe aici au fost fenicienii. Nu le-a tihnit, pentru că s-au trezit pe capul lor fără minte cu romanii războinici, aceiaşi *pe care lumea, neputând să-i mai încapă, au venit şi-n Dacia noastră de-au cerut pământ şi apă* şi, când li s-a dat peste mână de dacii lui Decebal, au luat cu japca aurul de la Roşia Montana, grânele şi vinul, şi boii, şi oile, pentru ca în Roma Eterna să nu lipsească niciodată pâinea şi circul.

Ca şi în Dacia, s-au apucat romanii să facă şi pe aici drumuri, că doar aveau de cărat bogăţii, nu glumă!, au făcut apeducte şi ce mai trebuie… pe la casa omului, că, de!, nu erau în trecere, erau (credeau ei!) stăpâni pe vecie. Dar în secolul al V-lea al erei pe care o numim „a noastră", au venit vandalii şi au vandalizat şi ei ţinutul cât au putut. Berberii însă au rămas. Ei erau cu adevărat „acasă". Şi viaţa a continuat în rosturile ei. Prin veacul al XVI-lea, spaniolii au pus ochii pe acest ţinut, fiindcă aveau nevoie de spaţiu vital şi nu-şi mai încăpeau în… graniţe de când Columb le arătase că pământul este mult mai mare decât şi-l închipuiseră ei şi că aurul cu care nu mai ştiau ce să facă, le-ar îngădui să se considere stăpânii lumii. Numai că uitaseră bieţii super-bogaţi că Algerul era regatul piraţilor din Mediterana şi că exista unul dat păcatelor numit Barbarossa, care i-a „bărbierit" pe spanioli, meserie de la care li se trage şi existenţa isteţului bărbier din Sevilla – Figaro cel mânuitor de foarfeci şi piepteni, imaginat prin secolul al XVIII-lea de franţuzul Pierre Augustin Caron de Beaumarchais şi „hairstilat" prin muzică de italianul Gioachino Rossini (ca să nu mai amintim de tinerelul acela austriac de la Salzburg care i-a făcut simpaticului personaj o *Nuntă* pe cinste!).

Otomanii lui Barbarossa i-au pus cu botul pe labe pe… paraleii spanioli, dar odată operaţiunea încheiată (nu, nu este vorba de „Operaţiunea Barbarossa", 22 iunie 1941 – decembrie 1941, numele de cod prin care Germania lui Hitler ataca Uniunea cea Sovietică, atac de unde i s-a tras „invincibilului" führer… bărbierirea şi apoi raderea de tot!), şi învingătorii piraţi au uitat să mai plece pe la casele lor… Trei sute de ani piraţii de pe coasta berberă au făcut legea pe Marea Mediterană…

S-au trezit şi americanii să-şi impună forţa pe aici (şi atunci?!), dar cum *prea lungă li se părea calea la-ntors acasă,* au renunţat şi i-au lăsat pe francezi să facă ei ce-or şti mai bine. Şi francezii (din întâmplare!) tocmai îşi întinseseră peste măsură imperiul colonial şi aveau stringentă nevoie să-şi stabilească (şi) în Africa un cartier general. Şi-a fost să fie la Alger. Portul de aici devenise o poartă largă prin care erau trimise în Franţa nave pântecoase încărcate de bogăţii – aur, argint, diamante, fildeş, marmură (albă), mână de lucru (neagră), cereale, cafea, fructe. Se întâmplau acestea de prin anul 1830.

A venit apoi peste lume Războiul Cel Mare – Întâiul Mondialul. Franţa colonială şi-a înteţit exploatarea coloniilor, că avea mare nevoie să-şi hrănească bine soldaţii din tranşee înainte de a-i trimite în imperiul umbrelor. Coloniile sărăcite, care nu mai aveau nimic de pierdut (iar de lanţuri li se cam luase!), au prins să-şi reclame dreptul la libertate.

Imperiile se clătinau, se zguduiau, se prăbuşeau. (Unele vor „hopa, sus!" şi astăzi, după ce au căzut şi au făcut buba…).

În Europa se deşteptau naţiunile din somnul narcotizant impus lor de „drăguţii împăraţi".

Coloniştii, nu şi nu!, că ei mai au de cărat bunuri de pe unde fură…

Şi-a urmat Mondialul cu numărul 2 şi s-au tot aliat şi dezaliat Aliaţii, doar-doar l-or da gata pe Hitler care se voia tare şi mare pe toate fronturile. În Africa, şi-au stabilit ei Cartierul General la Alger când au avut confruntarea cu *wustenfuchs* – „vulpea deşertului" cum era numit mareşalul Erwin Rommel, comandantul trupelor *Wehrmachtului,* celebrul strateg militar german.

Franţa, vai de capul ei, era sub ocupaţie nazistă. Guvernul ei, adică al lui Pétain cel încă tinerel pe atunci (nu împlinise decât 84 de primăveri!), eroul de la Verdun de altădată, se afla la Vichy, evreii – trimişi în lagăr, populaţia ţării – cu convingeri politice divergente. Generalul de Gaulle trimitea de la Londra îndemnuri la rezistenţă împotriva inamicului arogant, cei din *Rezistenţă…* rezistau, poeţii scriau *Liberté* pe unde apucau – *pe caietele de şcoală, pe bănci, pe copaci, pe nisip, pe zăpadă* (că au trecut, vai!, prin toate anotimpurile cu „ocupaţia" aceea care nu era şi a lor!), cântăreţii… cântau şi ei pentru cine plătea mai bine, fiindcă banii n-au miros (Vespasian imperator *dixit!*), şi nu regretau nimic – binele şi răul fiindu-le perfect egale…

Dinspre Răsăritul Europei adia un îmbătător cântec de sirenă amplificat de bagheta *Generalisimului Tătuc al Popoarelor* expert în execuţii în masă (de unde culoarea steagului în vânt de Siberii desfăşurat!). Lipsurile de tot felul îi încolţeau doar pe cei mulţi şi mărunţi.

O, istorie, ce urâtă eşti!

Cum nici Franţa nu mai era stăpână la ea acasă, provizoriu ea şi-a mutat capitala la Alger. Generoasă, colonia sa de aici a primit-o.

Şi s-a sfârşit şi Războiul al II-lea Mondial aşa cum se ştie. Numai că francezii Franţei tot mai întârziau prin locuri care nu erau ale lor… A trebuit să li se „explice" pre limba armelor… Au priceput greu, dar au priceput. Era pe atunci anul 1962…

Semn(al) de carte

Ana Olos, ***Vinerea albastră,*** **Editura Imago, Sibiu, 2020**

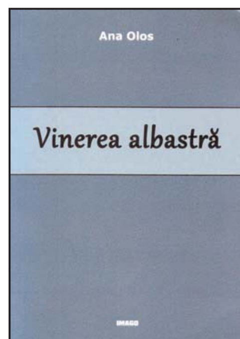
În romanul Anei Olos, secvenţializarea textului prin titluri nu conduce la izolarea, la autonomizarea fragmentelor rezultate. Deşi naraţiunea nu este continuă în sensul obişnuit al cuvântului, deşi narativitatea are când tonalităţi extradiegetice, când intradiegetice, alternante nu numai de la episod la episod, ci şi în interiorul aceleiaşi secvenţe; apoi, cu toate că personajul central poate primi nume diferite, acestea nu personalizează, ţinând – la o privire mai atentă – de un soi aparte de generalizare. În totul, nedislocat rămâne mereu faptul că urmărim destinul unei aceleiaşi femei, în acelaşi peisaj existenţial, acoperind aceeaşi realitate, cea a României, în petrecerea sa de la perioada celui de Al Doilea Război Mondial până la prezentul zilelor noastre. Aşadar, aceeaşi realitate, evident abordată departe de orice ambiţii de exhaustivitate, este gândită şi trăită de acelaşi personaj aflat într-un precizat context istoric, dar şi personal (fiindcă naraţiunea nu-i exclude, dar cu note discrete, destinul). Doar aparent exterioare, formele nu se ridică împotriva constructului, care se desprinde, consecvent sieşi, şi prin abilitatea autoarei de a le aduce în contact stabil cu armonia literară, ale cărei măsuri le cunoaşte prea bine, oferind cititorului şi contactul, fragil şi tensionat totuşi, cu stratul subteran al simţirilor, al trăirilor unei feminităţi într-un timp prea puţin favorabil depoziţiilor venite dinspre un om care nu-şi poate ascunde realul fiinţării. (Mircea Braga, pe coperta a patra)

Rudy Roth, ***Geometriile contradictorii ale singurătăţii,*** **Editura Ars Longa, Iaşi, 2019**

S-ar putea să fie vorba în cartea lui Rudy Roth de un nou Adam, şi de o nouă Evă, aflaţi în clipele lor divine, cuprinşi de certitudinile dăruite de Tătânele Ceresc, dar şi de incertitudinile magice ale mărului! S-au născut ei dintr-o şoaptă divină? Dar atunci de ce par ei sortiţi unei treceri şi tăceri misterioase? Este Ea vocea-vocii adamice, sau este ecoul primului şi singurului om paradisiac?... Sau este legătura dintre ei un fel de topire dintre două inimi total deosebite? Şi ce se-ntâmplă în cerul veşniciei, mor şi amintirile, în timpul nimănui? Sau între foştii paradisiaci se încropeşte o altă soartă? Ce vis se poate înfăptui din întâiul împărat al vieţii şi o femeie de nisip? Întrebări! Da, dar răspunsurile nu trebuie grăbite! Două făpturi ivite în aura nemuririi – prin iubire, culmea! – să ajungă, prin destinul de ei înşişi înclinat, nişte muritori de rând? (…)

Asta e cartea lui Rudy Roth.

Asta e lumea lui. Plină de împlinirile şi întrebările mai deocheate ale dragostei. Talentul poetului se vede şi atunci când e vorba de Adam şi Eva – din ziua de azi. (Acad. Dumitru Radu Popescu, în Prefaţă)

Experimentul Piteşti. Comunicări prezentate la Simpozionul PERT '19, Piteşti, 27 – 29 septembrie 2019. „Reeducările" comuniste, forme şi aspecte de represiune în regimurile dictatoriale comuniste, **Fundaţia Culturală Memoria, Filiala Argeş, Piteşti, 2020, editor şi coordonator Ilie Popa**

Volumul de faţă conţine lucrările prezentate la ediţia a XIX-a a *Simpozionului Internaţional Experimentul Piteşti – reeducarea prin tortură,* care a avut loc în perioada 27 – 29 septembrie 2019. Sperăm ca şi acest volum, alături de celelalte 18 apărute până acum la Fundaţia Culturală MEMORIA – Filiala Argeş, să reprezinte un mic şi modest pas în lupta împotriva uitării, contribuind la prezentarea adevărului despre istoria recentă a spaţiului românesc în timpul dictaturii comuniste, inclusiv a românilor din Basarabia şi nordul Bucovinei, foste provincii româneşti ocupare de imperialismul sovietic.

Amintim şi cu acest prilej că deviza tuturor ediţiilor simpozionului este exprimată în ultimele cuvinte rostite de renumitul om de cultură român Mircea Vulcănescu în închisoarea Aiud, înainte de moarte: *Să nu ne răzbunaţi, dar să nu ne uitaţi.* (Coordonatorul volumului, la începutul prefeţei)

Vecina mea, Africa

Crima din Hwange

Nicolae MELINESCU

Cu patruzeci de ani în urmă, am relatat de la faţa locului despre transformarea istorică a Rhodesiei în Zimbabwe, despre trecerea de la statutul de colonie britanică rebelă (Ian Smith, liderul minorităţii albe, declarase independenţa unilaterală, fără recunoaşterea metropolei, în 1965) într-un stat suveran, primit cu entuziasm de populaţiile locale şi de comunitatea internaţională.

Festivităţile care au însoţit evenimentul de la miezul nopţii de 18 aprilie, când pe catargul din centrul stadionului Rufaro din Salisbury/Harare a fost coborât *Union Jack*-ul britanic, în prezenţa prinţului Charles şi arborat noul drapel naţional, au generat un interes explicabil. Noul statut, recunoscut în toată lumea, reintegra un teritoriu important (o dată şi jumătate mai mare ca întindere decât România) şi o populaţie chinuită de izolare şi embargouri comerciale continentale şi extra-continentale aplicate timp de două decenii ca răspuns la politica segregaţionistă a minorităţii albe.

Un val impresionant de jurnalişti veniţi de pretutindeni, între care m-am aflat şi eu – aproximativ opt sute, potrivit registrului de acreditări autorizate de britanici – au relatat despre episodul „Casa de Piatră", traducerea din limba *shona* a cuvântului *zimbabwe,* care încheia, în principiu, marşul decolonizării în Africa.

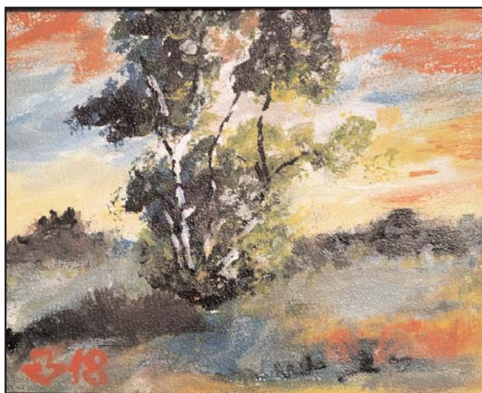
Localnicii erau nerăbdători să comunice cu presa, să afle cum era văzută ţara lor în pragul unei transformări fundamentale şi ecusonul de jurnalist purtat cât mai la vedere era ca o invitaţie la dialog. Cei din mass-media locală erau şi ei deosebit de curioşi să recepteze impresiile colegilor de breaslă de peste mări şi să transmită, la rândul lor, „ce-i mai mândru pe la noi"...

Cu ajutorul şi prin bunăvoinţa unuia dintre ei am ajuns pe malul lacului Manyame, la 80 de kilometri vest de capitală, ca să cunosc un loc şi un om departe de frământările politice trecute şi prezente, mult mai aproape de reconstrucţia naturală.

Un medic veterinar de origine britanică a moştenit o sumă agreabilă cu care a cumpărat câteva sute de hectare în brusa rhodesiană pe care a amenajat o imensă clinică pentru animale sălbatice. Stimulat, probabil, de filmul *Hatari* din 1962, regizat de Howard Hawks, cu John Wayne în rolul principal, medicul din povestirea mea a pornit la încheierea fiecărui sezon de vânătoare să culeagă de prin brusă animale rănite, abandonate de vânători, condamnate la moarte prin înfometare, suferinţă sau devorare. De la maimuţe la elefanţi, ferma sa a început să se populeze cu animale uitate ca nişte jucării stricate, pe care le-a îngrijit, le-a tratat, le-a operat şi apoi le-a slobozit în perimetre generoase ca întindere, lipsite de ameninţări. Erbivorele îşi aveau propriul teritoriu, depărtat de cel al carnivorelor mari (lei, leoparzi, gheparzi, hiene). Spaţiul cel mai generos era rezervat elefanţilor şi rinocerilor.

Odată salvate, animalele urmau legea firii şi au început să se înmulţească. Generosul doctor a fost nevoit să găsească o soluţie. Prima idee a fost să contribuie la repopularea unor zone sărăcite de vânătoare excesivă şi de braconaj. A doua a fost exportul către grădini zoologice din întreaga lume. Contractele încheiate conţineau o clauză dură şi clară: niciun exemplar nu putea fi revândut ca să devină animal de circ sau victimă a experimentelor mai mult sau mai puţin ştiinţifice de laborator. Am asistat la îmbarcarea a doi pui de ghepard, ceva mai mari şi categoric mult mai frumoşi decât o pisică, ce porneau pe drumul lung spre Singapore. Medicul veterinar, un om ars de soarele veldului, avea lacrimi în ochi. Mi-a povestit că cei doi pui fuseseră fătaţi în clinică de o femelă rănită irecuperabil şi el le-a fost un fel de mamă, pentru că cea naturală a murit câteva ore mai târziu.

Nu ştiu ce soartă a avut ferma veterinară peste ani, dar mi-am amintit de întemeietorul ei când am citit despre lansarea cărţii *Lion Hearted: The Life and Death of Cecil and the Future of Africa's Iconic Cats* de Andrew Loveridge. Este o relatare documentată despre o vânătoare în Zimbabwe. Pe 1 iulie 2015, dentistul Walter Palmer din Minnesota, mare pasionat de trofee *premium*, a doborât cu arcul şi săgeata un leu în rezervaţia Hwange, interzisă vânătorii. Încă un abuz, încă o ilegalitate de care brusa africană este suprasaturată. Ceea ce a făcut dintr-o ilegalitate banală un caz de presă este faptul că Cecil, leul doborât, era de opt ani de zile subiectul unui studiu iniţiat de cercetători de la Universitatea britanică Oxford. Călăuza, Cornelius Ncube, l-a avertizat pe Walter Palmer că exemplarul pe care îl urmărea făcea parte dintr-un proiect de cercetare. Americanul a decis că era mai important trofeul şi de aceea a folosit arcul cu săgeţi şi nu arme de foc şi l-a lovit în abdomen ca să nu strice aspectul pieii după jupuire. Îşi câştigase privilegiul să sfideze legea după ce plătise o sută de mii de dolari pentru un permis de vânare a leilor într-un cu totul alt perimetru, deschis oficial. Animalul rănit a agonizat mai bine de zece ore până când călăuza i-a dat de urmă şi l-a lichidat, tot cu o săgeată, cum altfel?! Andrew Loveridge a anunţat că 43 de lei, echipaţi cu aparate de monitorizare, incluşi în proiectul său de cercetare menit să contribuie la refacerea populaţiilor. au fost

eliminaţi ilegal ca trofee de vânătoare din 1999 până în 2019. Când britanicii au sesizat presa despre efectele devastatoare asupra studiului proiectat pe parcursul a două decenii şi au provocat dezvăluiri nimicitoare pentru orgoliul arogant al americanului, acesta s-a refugiat în Mongolia, unde a cucerit un nou record, un berbec uriaş din specia pe cale de dispariţie Altai, ispravă despre care a mărturisit că i-a împlinit visul trofeului suprem!

Nemulţumiţi de suferinţele şi devastările pe care le provoacă propriilor semeni, unii oameni îşi întind poftele în regnul animal. În Mongolia sau în Africa vânătoarea a fost dintotdeauna o sursă de hrană. O dată dieta omenească diversificată şi perfecţionat comerţul cu alimente, nu cred că celebrul dentist din Minnesota nu ar fi avut la colţul străzii un magazin alimentar şi nici că ar fi murit de foame. Oricum, carnea de leu nu l-ar fi salvat. Cât despre trofeu, pielea lui Cecil a fost sechestrată de autorităţile din Zimbabwe, aşa că sufrageria lui Palmer plânge, probabil şi acum, după inedita decoraţiune.

Din păcate, vânătoarea abuzivă, ilegală este complementată de alt obicei omenesc păgubos pentru regnul animal din Africa. Comerţul cu animale exotice a fost una dintre sursele abundente de export legal şi mai ales ilegal al continentului. Ceea ce a deteriorat această sursă de venit a fost modul sălbatic de capturare de către contrabandişti şi falsificarea destinaţiei. În acte (dacă existau), animalele ar fi ajuns în grădini zoologice sau parcuri dendrologice. De fapt, ele eşuau în spectacole ieftine de circ, în demonstraţii exotice triviale, în laboratoare de cercetări biologice şi chiar în pieţele de carne proaspătă.

Tigri, leoparzi, lei, elefanţi şi rinoceri se află pe lista de oferte a traficanţilor sud-africani pentru un salon de vânătoare din China. Inkulu African Safaris din provincia sud-africană Cape organizează vânători de rinoceri negri, iar permisul costă o jumătate de milion de euro. John Hume a înfiinţat o fermă cu o mie cinci sute de rinoceri şi a „conservat" şase tone de corn pentru licitaţii online. Pe piaţa neagră din Asia, un kilogram de corn de rinocer se vinde cu cincizeci de mii de euro ca elixir în combaterea disfuncţiilor erectile. Într-un singur an, braconierii au ucis în Africa australă aproape 50.000 de rinoceri.

În timp ce în Botswana şi Zimbabwe au murit din cauze necunoscute câteva zeci de pui de elefant, 30 de elefanţi tineri au fost expediaţi tot din Zimbabwe în China, plasaţi în carantină şi revânduţi unor parcuri de distracţii în toată lumea cu numai două luni după sesiunea anuală a Convenţiei pentru Comerţul Internaţional cu Specii pe Cale de Dispariţie din fauna sălbatică, organism care convenise o reducere severă vecină cu suspendarea totală a exporturilor de pachiderme din Africa australă.

În Kenya, bande locale cu conexiuni în toată lumea profită de unele lacune legislative şi folosesc cele mai neaşteptate metode şi practică un comerţ dubios, dar foarte profitabil, cu exemplare din specii rare sau pe cale de dispariţie. Abuzurile nu se limitează doar la vânatul mare. O enzimă din apele lacului Nakuru din zona protejată cu acelaşi nume, poate supravieţui în medii caustice şi este foarte utilă pentru produsele biotehnice ale companiei americane Genecor, care a patentat folosirea ei. Serviciul kenyan de administrare a patrimoniului natural a anunţat că nu a autorizat niciodată accesul cercetătorilor companiei în zona lacului şi nici nu primeşte vreo formă de compensare pentru descoperirea făcută ilegal. Autorităţile au deschis o acţiune în instanţă şi cer despăgubiri de câteva milioane de dolari. Chiar dacă firma acuzată nu este o super-corporaţie, sigur va găsi avocaţi suficient de abili ca să obţină ea însăşi despăgubiri de la guvernul kenyan pentru atacarea imaginii publice, mistificare etc.

Comerţul ilegal cu animale africane şi vânarea lor de dragul trofeelor spânzurate prin vile de lux din toată lumea sunt motivate ipocrit prin pretinse operaţiuni legale de echilibrare a faunei sau de reducere a pericolului unor atacuri împotriva aşezărilor umane. Giles Bolton (*Africa Doesn't Matter,* Arcade Publishing, New York, 2008), cunoscător al problemelor africane, argumenta că Africa, într-adevăr, adăposteşte animale sălbatice periculoase, dar „elefanţii nu se năpustesc asupra *kraalurilor,* leoparzii nu şi-au făcut un obicei din mestecarea fermierilor de pe câmp. Majoritatea vânatului mare este izolată în câteva arii reduse [comparativ cu suprafaţa totală a continentului, n.n.]. Mai trăiesc aproximativ 23 de mii de lei, un număr redus cu 90 la sută faţă de începutul acestui mileniu. În ceea ce priveşte gradul de ameninţare a oamenilor, mai curând ţânţarul purtător de malarie poate fi considerat adevăratul rege al junglei."

Transporturi masive de animale africane pleacă spre ţările bogate sub deghizarea unor repopulări în marile grădini zoologice. Cele mai multe iau calea Chinei sub acelaşi pretext, ca să intre, de fapt, în caruselul comerţului ilegal pentru parcuri de distracţii şi exhibiţii de bâlci. Smaragda Louw, directoarea grupului conservaţionst Ban Animal Trading, dădea exemplul unui transport de patru sute de girafe cu destinaţia China. „Trei luni mai târziu, am plecat să verific soarta lor şi doar 16 mai erau într-o grădină zoologică. Am încercat să stau de vorbă cu mai multe persoane, dar unele nu ştiau engleza şi altora le era teamă să-mi spună ce s-a întâmplat cu restul animalelor." (iamatigera devocate.org/ tag/smaragda-louw-ban-animal-trading-south-africa, accesat 14 noiembrie 2020)

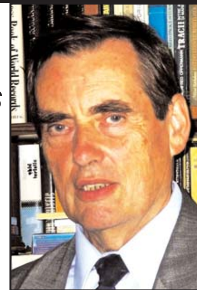
Investigaţiile conservaţioniştilor au dovedit că este imposibilă urmărirea traseului pe care-l urmează exporturile africane de animale exotice, pentru că ele sunt trimise la adrese inexistente sau în padocuri de triere de unde sunt revândute neoficial. Majoritatea ţărilor africane nu au o evidenţă riguroasă a rutelor folosite de animalele mari în libertate, nu au bani şi destui specialişti în operaţiuni de monitorizare, tranzacţiile, fie ele şi oficiale, sunt lipsite de transparenţă şi control legal. Mituirea administratorilor rezervaţiilor naturale şi a autorităţilor vamale anulează şi cele mai bune intenţii oficiale, acolo unde ele există. Aşa, exemplare exotice, de o frumuseţe uimitoare, devin simple mărfuri, fără orice drept de supravieţuire în propriul habitat.

→

Nevoia de pluralism

Dan D. FARCAŞ

Speculam, în articolele anterioare, că o putere şi o conştiinţă, aflate mult deasupra noastră, aşteaptă maturizarea omenirii, iar una dintre condiţii ar trebui să fie ca nevoia de *frumos uman* să ajungă să surclaseze, la toţi oamenii, motivaţiile instinctuale şi reflexe, generând în mod spontan *iubirea şi binele.*

Cred că o a doua condiţie, nu mai puţin dificilă, ar fi ca oamenii să renunţe la pretenţia că posedă adevăruri ultime şi să adopte o *gândire pluralistă,* care foloseşte sistematic, în luarea deciziilor, tot tezaurul de adevăruri disponibile pe un anumit subiect, chiar dacă unele dintre aceste adevăruri se contrazic între ele.

Într-un articol anterior, am evocat complexitatea extremă a realităţii, care este indivizibilă, înglobând şi cele materiale şi cele spirituale. Căile prin care încercăm să înţelegem această realitate fiind limitate, niciuna dintre ele nu ne va da răspunsuri complete şi definitive la marile probleme, nici ştiinţa, nici revelaţiile sfinte, nici alte metode. Toate ne oferă doar o cunoaştere temporară, satisfăcătoare pe o perioadă limitată de timp.

Dacă două teorii ştiinţifice se contrazic, se obişnuieşte să se efectueze un aşa-numit „experiment crucial". Anume, într-un laborator, sau în realitate, se caută reproducerea situaţiei în care cele două teorii se contrazic. În acest fel, se poate stabili care teorie se confirmă. Dar, uneori, astfel de experimente nu pot fi efectuate. Drept urmare, în tezaurul general al cunoaşterii umane vor exista întotdeauna „adevăruri" susţinute de unii, dar şi „adevăruri" alternative, sau chiar opuse, susţinute de alţii, fără a putea decide cine are dreptate. Dacă în ştiinţa materialistă asemenea situaţii nu sunt foarte multe, ele sunt, în schimb, des întâlnite în domeniile religiilor, filosofiei, ufologiei, fenomenelor paranormale, apariţiilor folclorice etc., unde experimentele cruciale sunt, practic, imposibil de realizat.

Confruntat cu adevăruri alternative contradictorii, într-un domeniu de care este interesat, un om se va ataşa, de obicei, de un anumit adevăr, cel care i se pare mai convingător, mai plauzibil, uneori mai de dorit, ori, pur şi simplu, care a fost însuşit în copilărie. Se va ataşa deoarece orice om are nevoie de convingeri, pentru a putea acţiona. Iar dacă toată lumea din jurul său posedă aceleaşi convingeri, acestea vor deveni pentru el *certitudini,* chiar şi fără dovezi.

Pe această cale, se ajunge uneori ca, într-un loc, milioane de oameni să susţină un adevăr, iar în altă parte, alte milioane, un adevăr contrar. *Religiile* sunt un bun exemplu în acest sens. Iar dr. David Barett a numărat că în lume există mai mult de zece mii de religii, dintre care 150 au minim un milion de adepţi. Dar putem găsi cu uşurinţă exemple de adevăruri care se contrazic, fiecare cu mulţi aderenţi, şi în disputele *naţionaliste,* ori între *ideologii,* dar şi între artişti, filosofi sau chiar oameni de ştiinţă.

Cei mai mulţi indivizi opun o rezistenţă extraordinară, când vrei să le schimbi convingerile. Martirii – de toate religiile – preferau (şi preferă) să moară mai degrabă decât să renunţe la adevărurile credinţei lor. Ei mureau fericiţi, ştiind că vor ajunge în acel loc frumos pe care religia li l-a promis. Adesea, ucigaşii lor erau la fel de bine îndoctrinaţi, cu „adevăruri" exact opuse.

Ataşamentul faţă de adevărul propriu, confruntat cu un adevăr contrar, degenerează aşadar, adesea, în intoleranţă, în fanatism şi în dorinţa de a distruge adevărul alternativ, prin forţă, eventual chiar prin uciderea susţinătorilor lui. Iar când milioane de adepţi ai unui adevăr se confruntă, într-un mod sângeros, cu milioane de adepţi ai adevărului opus, fiecare parte este convinsă că luptă pe partea „Binelui", iar ceilalţi sunt reprezentanţi ai „Răului", care trebuie convertiţi sau stârpiţi fără milă.

Putem oare accepta că vărsarea de sânge este o modalitate pentru a dovedi cine are dreptate? Aşa cum am mai încercat să argumentez, adevărurile unui om normal fac parte din *frumosul uman* al său. Dacă nu-l pot convinge prin fapte *unanim* acceptate (nu prin teorii sau dogme), că nu are dreptate şi, în acelaşi timp, nu pot suporta că el susţine un adevăr opus adevărului meu, înseamnă că am abandonat iubirea pentru acel om. Iar dacă voi alege să-l „conving" printr-o ripostă violentă, voi distruge o parte din frumuseţea şi diversitatea lumii.

Într-o asemenea situaţie, există, în principiu, trei soluţii. Prima este să *mă retrag* şi să-i resping, ori să-i evit pe cei care susţin idei contrare credinţelor mele, căutând totodată (de regulă în zadar) argumente convingătoare pentru a-i lămuri. A doua soluţie este promovarea *toleranţei.* Voi accepta ideea că alţii ar putea avea, în mod îndreptăţit, o opinie diferită de a mea, dar asta nu-mi va clinti convingerile. Din păcate, ambele aceste căi nu fac decât să perpetueze situaţia actuală, care ar putea degenera în orice moment, sub impulsul unei izbucniri de fanatism.

Adevărata soluţie, cea de a treia, se numeşte *gândirea pluralistă* (pleonasm, pe care îl folosesc totuşi; gândirea nu poate fi decât pluralistă). Ea prevede să luăm în considerare, să acceptăm, chiar să iubim, *toate* adevărurile şi *toate* teoriile găsite de oameni în domeniul care ne interesează. Să înţelegem că niciun adevăr nu este definitiv şi că mulţimea tuturor punctelor de vedere diferite conţine totdeauna mai mult adevăr decât oricare punct de vedere particular. În timp ce colectăm aceste adevăruri, ne vom strădui să le invalidăm (dar numai prin *fapte* evidente şi acceptate de toată lumea). Vom reţine apoi, în final, ca plauzibile, toate acele adevăruri pe care nu am reuşit să le respingem, chiar dacă unele se contrazic între ele. Apoi, ne vom strădui să ne întemeiem deciziile pe *toată* această pluralitate de adevăruri şi teorii, luate în considerare *simultan* (poate cu un grad diferit de încredere acordat fiecăruia).

Dacă adopt o astfel de metodă, atunci, de exemplu, voi folosi în căutarea divinităţii toate credinţele religioase existente simultan, inclusiv ateismul. În acelaşi mod, voi fi mândru de faptul că sunt român şi mă voi manifesta în acest sens, dar, de asemenea, voi fi mândru că sunt european. Mai mult, voi încerca să simt şi cum îşi trăieşte mândria sa naţională un vietnamez, sau zulu, sau quechua şi aşa mai departe, ca membru al speciei umane şi ca cetăţean al Pământului şi al Universului.

În acelaşi sens, voi lupta pentru păstrarea intactă a zestrei culturale: limbă, religie, filosofie, mituri, folclor, medicină tradiţională etc., a tuturor neamurilor. Orice globalizare este acceptabilă numai dacă nu pierde nimic din această pluralitate de viziuni despre lume.

Calea gândirii pluraliste şi a iubirii pentru adevărul alternativ al celorlalţi este, fără îndoială, anevoioasă şi probabil chiar scandaloasă pentru mulţi; totuşi, consider că este singura modalitate care poate duce la stingerea violenţei generate de existenţa unor presupuse „Adevăruri Ultime", care se bat cap în cap.

Principiul fundamental va fi acceptarea faptului că nu există niciun adevăr unic şi ultim (în niciun domeniu şi indiferent cât de multă autoritate s-ar afla în spatele său) şi că bogăţia intelectuală a omenirii, în orice sector, constă tocmai în pluralitatea punctelor de vedere. Va trebui să ne recunoaştem limitele, să trecem peste orgolii, să preţuim părerile diferite ale celorlalţi, să acceptăm că interlocutorul nostru ar putea şi el să aibă dreptate şi să menţinem permanent deschisă uşa dialogului. Următorul pas va fi, pentru fiecare dintre noi, să interiorizăm acest dialog, în spiritul gândirii pluraliste şi, în acelaşi timp, să continuăm să căutăm împreună cele mai bune răspunsuri. Aceasta este singura cale care poate menţine speranţa de a scoate la iveală, cândva în viitor, un adevăr mai înalt, aflat dincolo de viziunile parohiale actuale.

Dacă acceptăm ipoteza hipercivilizaţiilor, dezvoltată în acest serial, omenirea ar putea fi considerată un uriaş „experiment sociologic" pentru a vedea cum ne rezolvăm nişte probleme morale fundamentale. Mai mulţi contactaţi sau persoane răpite au relatat că li s-ar fi transmis următoarele mesaje: Pământenii vor trebui să-şi găsească singuri soluţiile marilor probleme. Ei au toată libertatea de a se ucide sau nu între ei în acest scop. Liberul-arbitru le permite să decidă chiar dacă doresc să se dezvolte în pace sau să-şi arunce planeta în aer. Dar o civilizaţie incapabilă să iubească pe „cel străin", nu va fi acceptată niciodată în concertul bătrânelor civilizaţii cosmice. Între timp, cei care ne monitorizează vor continua să adune, într-o „supermemorie", ceea ce este mai valoros aici şi vor interveni cel mult pentru a salva anumite specimene.

Armele de distrugere în masă vor continua să se perfecţioneze. S-ar putea deci ca răgazul până la „marele prag", până ce vom deţine „arma absolută", să fie de cel mult câteva secole. Atunci fie ne vom anihila – din cauza setei noastre de putere şi de posesie, şi probabil în numele unor „Adevăruri Ultime" – fie întreaga omenire se va fi ridicat pe palierul următor, cel al iubirii pentru frumosul uman şi al practicării gândirii pluraliste. Şi ni se vor deschide *porţile.* (Va urma)

Activiştii pentru protecţia animalelor sălbatice acuză guvernele continentale şi extra-continentale de lipsă de control pentru limitarea traficului ilegal şi de plasarea administrării fondului cinegetic fie poliţiei – neechipată pentru acţiuni de protejare a animalelor şi pentru combaterea braconajului – fie sistemului de pază din parcurile naturale. În plus, supravieţuieşte un spectru al tăcerii complice chiar şi în statele mult mai atente cu populaţiile de animale exotice. Paralel cu un sistem mai riguros de verificare a exporturilor şi de acordare a unor fonduri mai generoase pentru proiecte de conservarea faunei, se dezvoltă capturarea şi comercializarea ilegală, braconajul, vânătorile „la comandă" cu animale îmblânzite, aduse în bătaia puştii pentru amatori de senzaţii tari, cu buzunarele generos umflate de dolari.

Masacrarea vânatului mare în Africa a devenit un rău acceptat, deşi datele alarmante despre abuzuri şi atrocităţi, ca în cazul lui Cecil, răzbat din când în când în presa internaţională, atunci când aceasta nu este aglomerată de războaie interne, terorism jihadist şi campanii politice sforăitoare.

Chiar şi atunci când braconierii şi traficanţii sunt dovediţi în justiţie, legile imperfecte şi avocaţii abili împiedică sancţionarea exemplară. Biroul Naţiunilor Unite pentru Droguri şi Infracţiuni a iniţiat măsuri de asumare a responsabilităţii sporite de către porturi, puncte de frontieră, autorităţi vamale pentru colaborare, colectare şi identificare a exportatorilor şi importatorilor din comerţul cu animale exotice, rare şi pe cale de dispariţie. Un asemenea proiect nu poate să devină operaţional fără angajarea susţinută a guvernelor africane. Kato Wambua, consilier juridic al organizaţiei ecologice *Space for Giants* arăta că lipsa unor date complete face dificilă tentativa de identificare a surselor din care animalele au fost capturate ilegal şi este şi mai greu de aflat cine este cu adevărat la originea infracţiunilor. Chiar şi în cazul reţinerii unui intermediar, autorităţile şi conducătorii eventualei anchete cu greu şi foarte rar pot să ajungă la creierul operaţiunilor. (https://www.independent.co.uk/news/kenya-wildlife-poachers-illegal-b1588761.html, accesat 14 noiembrie 2020)

Pentru europeni, americani sau asiatici comerţul ilegal cu animale sălbatice africane poate să pară o poveste izolată, pierdută în miile de kilometri care despart celelalte continente de cel african. Realitatea este însă foarte dură, ea presupune măsuri fără de care următoarea generaţie ar putea să admire fauna pitorească a Africii doar în cărţi şi albume.

Orizont SF

Inteligenţă editorială

Mircea OPRIŢĂ

Mugur Cornilă (în casetele tehnice ale cărţilor editate de el apare cu prenumele complet, Mugur Petronius) a fost iniţial un fan legat de Cenaclul „Pozitronic" din Buzău, numărându-se chiar printre membrii fondatori ai grupării respective; cu timpul, s-a detaşat de mişcarea cenaclieră, optând pentru publicistica de carte şi pentru activităţi culturale cu deschidere mai largă decât cele limitate strict la SF.

S-a născut la Iaşi, în 2 mai 1969. Şcolile şi le-a făcut la Cucuteni, Botoşani şi Buzău, iar facultatea la Bucureşti. Bun organizator cultural, a avut iniţiative inspirate, de felul Asociaţiei pentru Arte Prospective „Geneze", înfiinţată la Buzău în 1990, autorul conducând ulterior, între anii 1996-1998, Fundaţia pentru Tineret din aceeaşi localitate. Stabilit o vreme la Bucureşti, între 2005-2007 a lucrat la Editura Nemira, după care şi-a concentrat activitatea asupra portalului RomaniaSF online. În februarie 2007 a deschis prima librărie virtuală specializată în science-fiction, fantasy, horror şi domenii conexe. Denumită *Imaginastore,* a reprezentat la un moment dat singurul canal online de distribuţie de carte dedicat genului SF. Repornită în 2015 ca librărie generalistă, şi-a extins distribuţia şi în formatul digital (epub, mobi şi pdf), susţinând în mod preferenţial creaţia scriitorilor români prin articole, recenzii şi interviuri. Dotat cu o remarcabilă inteligenţă practică, autorul s-a implicat şi în producţia de carte, lansând Editura Virtuală şi, în paralel, Editura Eagle, ambele pe principii moderne şi căutând răspunsuri la impasurile suferite de industria cărţii în realităţile socio-politice de după 1989. Spicuim dintr-un interviu:

„De câte ori nu s-a întâmplat ca o carte, deşi excelentă, să fie «omisă» de către edituri pentru că n-a existat certitudinea succesului ei? Ce însemna asta? Câteva mii de exemplare vândute. Or, hai să fim serioşi, în condiţiile în care cititorii cumpărători s-au redus ca «efectiv», când cei care ar trebui să citească mai mult nu au timp deoarece tendinţa este de a-şi exprima veleităţile pe bloguri şi aiurea fără nicio remuşcare faţă de stil, de limbă chiar, scriitorii talentaţi aşteaptă în anticamere să le surâdă norocul. Pentru că, în vremurile pe care le trăim în România, un tiraj de 1000 de exemplare este chiar un vis frumos."

În aceste condiţii, Mugur Cornilă lansează la Eagle colecţia „Seniorii Imaginaţiei", rezervată exclusiv scrierilor SF româneşti mai vechi şi mai noi, o temerară încercare de a readuce în actualitate titluri importante pentru modul cum s-a edificat genul în România şi, totodată, modele pentru evoluţia sa în continuare.

„*Seniorii Imaginaţiei* a pornit ca o iniţiativă de grup şi s-a finalizat ca un efort unilateral. De asta îmi pare, oarecum, cel mai rău. Pentru că această iniţiativă nu a fost menită să aducă bani, nu a fost o afacere. Şi s-a dorit un efort de a readuce în prim-planul mişcării SF şi în faţa cititorilor actuali ai genului cei mai importanţi scriitori şi operele lor de la începuturi şi până în 2000, chiar dacă riscul a fost ca aceste reeditări să nu aducă venituri. Este important faptul că toţi scriitorii incluşi în colecţie au înţeles acest lucru şi au marşat pe idee, *no matter what,* cum ar spune americanul. Nu s-au aşteptat la îmbogăţire, au înţeles efortul nostru cultural. Îmi aduc aminte, spre exemplu, când am fost la dl Cristian Tudor Popescu pentru această iniţiativă. Proiectul demarase cu aproape două luni înainte, eram cu Marian Truţă în biroul lui şi m-a întrebat: câte cărţi aţi vândut pe Amazon din primele 5 titluri apărute? I-am răspuns franc: niciunul. A zâmbit şi mi-a cerut contractul: dă-l să semnez. Dl Mircea Opriţă a fost entuziasmat, dl Robu de asemenea (Cornel Robu a inserat în colecţie munca sa de exegeză de o jumătate de viaţă prin acele două cărţi cu operele lui Victor Anestin), dl Mironov la fel… Nu mai vorbesc de cei din interiorul SRSFF. Toţi scriitorii publicaţi au fost, într-un fel sau altul, susţinătorii total dezinteresaţi ai proiectului."

Proiectul presupunea „tipărirea la comandă", evitându-se tirajele mai mult sau mai puţin riscante lansate de editorii mai vechi, ediţia având astfel şansa de a se construi din mers, în funcţie de cerinţele efective ale pieţei. „Dacă sunt comenzi, există şi cărţi, dacă nu, nu", conchidea autorul acestui experiment insolit, care a funcţionat timp de mai mulţi ani, reuşind în parte să creeze deprinderi noi unora dintre cititori, dar incontestabil dezavantajat de lipsa reclamei pe care şi-o puteau permite marile edituri pentru proiectele lor. În generozitatea sa aproape utopică, Mugur Cornilă miza pe cooperarea atât a scriitorilor posesori de drepturi editoriale, cât şi a cititorilor veritabili: „Cine doreşte cu adevărat o carte o cumpără", spune el, indicând astfel o cale de reparaţie pentru nedreptatea generalizată că autorul nu poate trăi de pe urma scrierii sale. Experienţa personală îl va obliga să-i vadă pe adevăraţii cititori de science-fiction dincolo de cercul – considerat vicios – al „fandomului declarat":

„Trebuie să vă fac să înţelegeţi un lucru pe care-l tot spun de ceva ani buni: …cumpărătorii de SF (care pentru mine reprezintă adevăraţii fani, nu cei care aşteaptă să ciupească gratis cărţile) au fost cu totul alţii decât cei care se preumblă atât de des prin fandom şi sunt guturali. Lumea noastră egoistă, închisă, mizeră pe alocuri (prin mai multe locuri) pe care o denumim fandom trăieşte într-un univers paralel. Ceilalţi au evoluat."

Extrem de ambiţios, proiectul a reeditat, între altele, volume de Mihail Grămescu (*Phreeria,* precum şi ediţia definitivă la *Aporisticon*), Cristian Tudor Popescu (*Planetarium*), Dănuţ Ungureanu (*Aşteptând în Ghermana*), Sebastian A. Corn (*2484 Quirinal Ave.*), Liviu Radu (*Trip-Tic*), precum şi ale unora din generaţia mai veche: Alexandru Mironov cu *Enigmatic, Pământul,* Voicu Bugariu cu *Lumea lui Als Ob,* Mircea Opriţă cu cărţile sale din perioada 1970-1990 (*Întâlnire cu Meduza, Nopţile memoriei, Adevărul despre himere, Semnul licornului)* etc. O *Mare Antologie a Anticipaţiei Româneşti,* în 14 volume, abia lansată, s-a împotmolit din cauza pretenţiilor financiare ale unora dintre autorii selectaţi, în timp ce concursul de roman „Seniorii Imaginaţiei", proiectat să se desfăşoare anual, a avut parte de o singură ediţie, cea din 2011, care a produs totuşi trei lucrări considerate de editorul lor a fi de excepţie: *Chestionar pentru doamne care au fost secretarele unor bărbaţi cumsecade* de Liviu Radu, *Călătorie în Capricia* de Mircea Opriţă şi *Insula pescăruşilor* de Mircea Liviu Goga. Evident, eşecul unor soluţii inteligente şi promiţătoare în punctul lor de pornire n-avea cum să nu erodeze, măcar parţial, optimismul iniţial al editorului. Acesta din urmă suspectează, între altele, şi metehnele deja remarcate ale fandomului, căruia îi reproşează, probabil pe bună dreptate, comportamentul duplicitar:

„Concursul *Seniorii Imaginaţiei* s-a dorit a fi ceva, a ieşit acel ceva, dar apoi a ajuns şi el susţinut unilateral. Ajutorul prietenilor a fost nepreţuit, dar, culmea, George Lazăr a fost singurul din «branşă» care a pus umărul alături de mine – financiar vorbind. Restul au fost din cu totul alte zone. Stau câteodată şi mă mir câte au putut să scrie unii despre aceste iniţiative şi cât de puţini s-au zbătut ca să le promoveze cu adevărat sincer. Şi aici vin din nou cu povestea aia despre iniţiativa românească: sunt unii pe alte meleaguri care, dacă se ridică ceva de valoare din comunitatea lor, îşi încovoaie spinările (simbolic vorbind) ca acel ceva să fie propulsat şi să aibă pe ce să se sprijine. Nu este nicio ruşine, nu există invidie, nu există idei preconcepute. Aici, în România, primeşti doar bocanci în gură şi scuipături printre dinţi. Dacă se poate, pe furiş, ca cel lovit să nu se prindă de unde a venit «imboldul». Este valabil pentru orice domeniu."

Nedescurajat de eşecuri, Mugur Cornilă este văzut, de regulă, ca o „persoană discretă, care tace şi face". El îşi asumă responsabilităţi nu faţă de generalităţi aproximate, cum ar fi SF-ul românesc, ci faţă de valori etice întemeiate, pe care le descoperă cu bucurie şi seninătate în propriul său sistem de referinţă. Pragul dintre viaţă şi eternitate i se pare un reper întrutotul demn de respect, iar perspectiva trecerii lui implică o necesară abordare serioasă a răspunderilor personale: „De ce s-o fac încărcat cu prostii? Am învăţat să iubesc oamenii. Am învăţat ce înseamnă simplitatea, lipsa de orgoliu, liniştea interioară şi prietenia. Şi am mai învăţat că ceilalţi sunt doar oglinda ta. Aşa cum eşti, aşa vei primi." În virtutea unor asemenea principii tutelare, editorul reia proiecte vechi în variante ameliorate, adăugându-le, de asemenea, soluţii noi. Unul dintre acestea poartă numele de MyBestseller.ro şi s-a lansat în plină pandemie de coronavirus, în toamna anului 2020. El reeditează unele cărţi deja publicate în „Seniorii Imaginaţiei", cărora le adaugă titluri noi, inclusiv traduceri fundamentale datorate scriitorilor români. Profitând de experienţa sa acumulată în timp, editorul mizează atât pe distribuţia naţională, cât şi pe cea promovată în reţele externe. În esenţă, Mugur Cornilă este un luptător pentru ideile sale care, în măsura în care promovează public valoarea confirmată de tradiţie, caută soluţii originale, de o certă modernitate.

(Urmare din de la pag. 32)

Am publicat 15 cărţi, majoritatea de proză scurtă, dar şi romane: *Scurte poveşti de adormit copii şi trezit adulţi* (2009, proză scurtă; reeditare 2014); *Turcia – „un pod" nu prea îndepărtat* (2013, jurnal de călătorie); *Talmeş-balmeş* (2014, proză scurtă); *Gri şi alte culori* (2015, proză scurtă); *Poveştile lui Babu pentru nepoata lui Deea* (2015, basme); *Culorile tristeţii* (2016, proză scurtă), *Cerul într-un bob de rouă* (2017, proză scurtă), *Revelion '60* (2017, roman); *La marginea visului* (2018, poeme în proză); *Decedat, nu e cazul* (2019, roman autobiografic); *Fantastice solgane* (2019, proză scurtă fantastică); *De la SOV-ROM la SHOW ROOM* (2019, proză scurtă); *La etajul cinci unde se iubesc porumbeii* (2020 – însemnări din spital); *Destin* (2020, roman).

Am în pregătire încă trei cărţi (sunt la faza de corectură). Majoritatea scrierilor au avut ecouri favorabile printre scriitori, în special al celor care frecventează cercul „Catacomba". Am fost acceptat ca membru al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România datorită activităţii publicistice de peste 10 ani în această branşă.

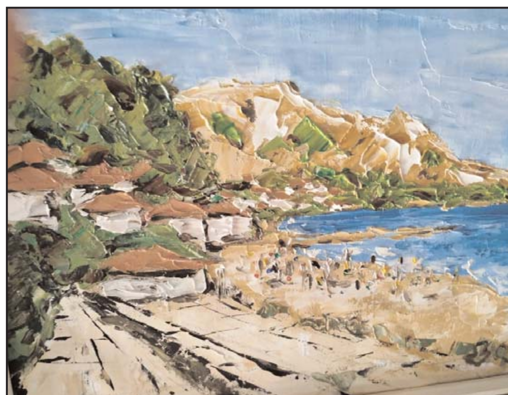
Apropiindu-mă de vârsta pensionării şi având mai mult timp la dispoziţie, m-am întors la iubirea din tinereţe şi am început să pictez. În tinereţe, într-o perioadă, am practicat şi metaloplastia. Din anul 1999 am început, ca autodidact, să pictez pentru plăcerea mea. Am realizat mai mult de 1000 de picturi (le-am numerotat, deh, obişnuinţa de inginer), dar majoritatea tablourilor realizate le-am dăruit prietenilor şi cunoscuţilor. Am realizat portrete, peisaje, naturi statice, flori şi altele. În orice călătorie plec la mine cu o agendă în care îmi notez impresiile şi cu un carnet de schiţe. Evident că fac şi fotografii care îmi folosesc ca material pentru unele picturi. Am participat la câteva expoziţii personale şi la unele colective.

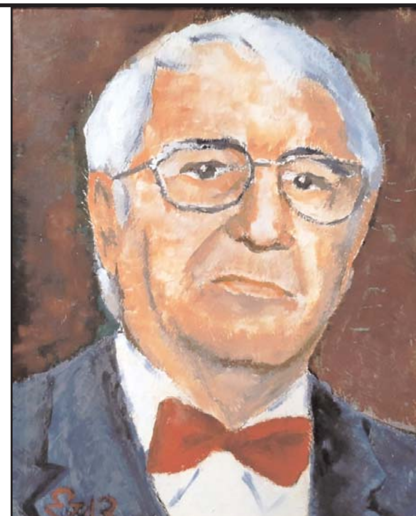
Astăzi, la aproape 73 de ani, pensionat şi retras din activitatea profesională datorită unui infarct suferit acum 3 ani (accident descris în cartea *La etajul cinci unde se iubesc porumbeii*), scriu şi pictez doar din plăcere, fără a-mi propune să devin profesionist în literatură sau în pictură. Totuşi, mai în glumă, mai în serios, mă consider a fi „cel mai bun pictor dintre profesorii de mecanică şi cel mai bun profesor de mecanică dintre pictori". Până acum, nu am fost contrazis de nimeni, nici de vreun profesor de mecanică, nici de vreun pictor…

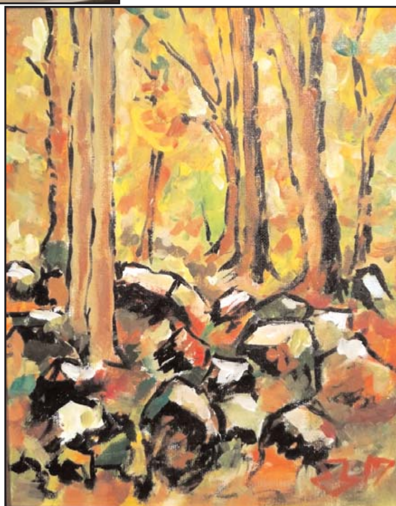

Vasile Szolga
Matematică, pictură, literatură

M-am născut în anul 1948 la Cluj (acum Cluj-Napoca). Mama era unguroaică din Ungaria, casnică, iar tata secui, dintr-o veche familie de secui, inginer constructor. Am început şcoala elementară la Tălmaciu, pe valea Oltului (tata lucra pe atunci la hidrocentrala de la Sadu). Am continuat clasa a doua la Piatra Neamţ, unde familia s-a mutat, tata fiind inginer la Săvineşti. Aici a fost arestat, în timpul revoluţiei din Ungaria, în anul 1956, şi nu l-am mai văzut niciodată, deoarece a murit în închisoarea de la Gherla în noaptea de 1 ianuarie 1960 (am scris un roman autobiografic despre acest lucru intitulat *Revelion '60*). După ce ne-au ridicat domiciliul obligatoriu, ne-am mutat la Odorheiul Secuiesc, la bunica dinspre tata, unde am şi terminat liceul. În anul 1966 am dat admitere la Facultatea de Construcţii din Bucureşti şi am absolvit-o în 1971 cu diplomă de merit, apoi am fost oprit ca asistent stagiar la Catedra de Mecanică Teoretică şi Aplicată din facultate.

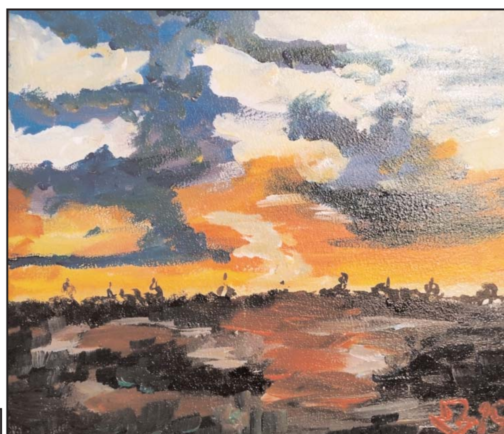
Trebuie să fac unele precizări. În copilărie am visat să devin de la astronaut, astronom (mi-am construit şi un telescop şi alte instrumente şi ieşeam iarna, când cerul era senin, să privesc stelele, luna şi planetele), militar, sculptor, pictor şi arhitect, dar până la urmă am ales construcţiile (eram cel mai bun la matematică şi fizică din clasă), unde eram sigur că voi fi admis fără probleme, deoarece fără bursă nu aveam nicio şansă să fac vreo facultate, iar la celelalte facultăţi nu eram sigur că voi avea bursă (deşi aveam şanse să fiu admis; profesorul meu de desen descriptiv, care preda şi la arhitectură, chiar m-a întrebat de ce nu am dat admitere la arhitectură). Aşa am ajuns inginer constructor şi după absolvire cadru didactic. Ca fiu de „duşman al poporului" nu aş fi avut nicio şansă să termin facultatea, dar profesorul meu de matematică din şcoala generală, înainte de admiterea în liceu (Dumnezeu să-l odihnească pe bunul domn Georgescu) m-a învăţat ca în orice autobiografie, când trebuia să scriu ceva despre tata, să scriu: „Decedat, nu e cazul" (am relatat acest lucru într-o carte autobiografică cu acest titlu). Aşa am trăit toată perioada comunistă sub semnul „Decedat, nu e cazul" şi frica de a nu fi descoperit ca fiu de „duşman al poporului".

În studenţie, întrucât eram cel mai bun din an, am intrat în Partidul Comunist, după o noapte de frământări şi după ce mi-am adus aminte că unul din marii scriitori francezi care nu era membru al Academiei Franceze, la întrebarea de ce nu e membru al Academiei, a răspuns senin: „E mai bine ca lumea să se întrebe de ce nu sunt membru decât să întrebe de ce sunt membru". Aşa am ajuns să mă ascund, de eventualele întrebări, în Partidul Comunist.

Am parcurs toate treptele ierarhiei profesionale în învăţământul superior, având însă grijă să nu ies în evidenţă, deşi aveam posibilitatea de a face mai mult. După „Revoluţia din '89" am devenit conferenţiar şi apoi profesor, ieşind la pensie ca profesor emerit. În timpul carierei didactice am scris şi publicat circa 25 de tratate, cursuri, culegeri de probleme şi mai multe articole în domeniul mecanicii construcţiilor, având însă grijă, aşa cum am amintit, să nu avansez spre vârful ierarhiei profesionale sau de partid.

Principiul lui Peter spune că „fiecare persoană tinde spre nivelul incompetenţei sale", iar eu, înainte de pensionare, am considerat că am atins acest nivel în profesia mea şi din anul 2009 am început să public literatură. Am fost remarcat de scriitorul Ion Andreiţă, care m-a îndemnat să mă apuc de scris, după ce a ascultat şi a citit unele povestiri pe care le scrisesem şi le citeam în diverse întâlniri cu prietenii. Am început cu o carte de proză scurtă numită *Scurte poveşti de adormit copii şi trezit adulţi,* care a avut succes printre unii dintre scriitori şi am fost cooptat să public scurte poveşti la revista *Bucureştiul literar şi artistic.* Apoi am ajuns să public şi în alte reviste: *Destine literare, Sud, Arena literară, Convorbiri literar artistice, Cetatea lui Bucur, Rotonda valahă* şi în mai multe antologii şi sporadic în alte reviste.

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu picturi de Vasile Szolga.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Miron SCOROBETE – scriitor, Cluj-Napoca
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Ştefan BUZĂRNESCU – prof. univ., Timişoara
- Acad. Emil BURZO – Cluj-Napoca
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Crina DECUSARĂ-BOCŞAN – scriitor, Bucureşti
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Germain DROOGENBROODT – scriitor, Spania
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Otilia ZAHARIA – profesor, Bucureşti
- Marcel LUCACIU – profesor, Zalău
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Vasile SZOLGA – prof. univ., Bucureşti